

СВІТ ДИТИНСТВА

УРОК № 33

Тема. Світ дорослих і світ дітей у повісті Марка Твена «Пригоди Тома Соєра».

Мета уроку. *Ознайомити* учнів з основними фактами життєвого і творчого шляху Марка Твена; *охарактеризувати* особливості художнього світу митця; *визначити* основні теми та проблеми повісті «Пригоди Тома Соєра»; *дати* початкове теоретичне поняття про портрет, сюжет художнього твору, формувати вміння визначати основні складники сюжету; *розвивати* навички виразного читання, усного мовлення, уміння відповідати на поставлені запитання, аналізувати (в окремих компонентах) художній твір; *виховувати* інтерес до читання, моральні якості школярів.

Обладнання: портрет Марка Твена, текст повісті «Пригоди Тома Соєра», робочий зошит, виставка ілюстрацій до повісті та малюнків учнів, фото музеїв Марка Твена в США, фотоматеріали з історії боротьби США за звільнення від рабства.

Підготовка учнів до уроку: прочитати перший і другий розділи повісті, підготувати повідомлення про боротьбу за свободу в США часів Марка Твена, а також факти життя і творчості Марка Твена.

ХІД УРОКУ

Праця — це все те, що ми зобов'язані робити,
а Гра — це те, що ми не зобов'язані робити.

Марк Твен «Пригоди Тома Соєра»

I. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

1. Вступне слово вчителя.

— Історична доба, сучасником якої був Марк Твен, — складний період у розвитку США як країни, у становленні американського світогляду і способу життя. Поколінню письменника випало на долю переживати Громадянську війну, у результаті якої США позбулася такого ганебного явища, як рабство. Далі людям треба було вчитися жити в нових умовах, у нових ситуаціях формувалася їхній характер, звички, настрої та вподобання. Розбудова держави тривала, а разом із нею формувалися нові культура, література, побут. Велика частина американської історії знайшла правдиве відображення у творах видатного письменника — Марка Твена.

2. Повідомлення учнів із демонстрацією фотоматеріалів.

1 *учень*

— Марк Твен — син свого часу і син великої держави Сполучених Штатів Америки. Що ми знаємо про США і про боротьбу за свободу в цій державі? У Сполучених Штатах Америки живуть люди різних національностей, культур і віросповідань. Колись вони залишили свої рідні домівки й вирушили шукати кращої долі до Північної Америки. Будувати державу на новому континенті було нелегко, ще двісті років тому там точилися війни й жорстока боротьба за панування. Протягом тривалої боротьби й запеклих громадянських війн США, урешті-решт, позбулася рабства, люди різних культур і традицій навчилися разом жити, розбудовувати свою державу й пишатися нею.

2 *учень*

— Джордж Вашингтон очолив боротьбу за незалежність Америки під час війни 1775–1789 рр., тому не випадково його ім'ям названо столицю США. Він став першим американським президентом. 4 липня 1776 р. було прийнято Декларацію незалежності, відтоді День незалежності є найбільшим національним святом цієї великої держави. До сторіччя Четвертого липня народ Франції подарував громадянам США величну статую «Свободи, що осяює світ» (*англ.* Liberty Enlightening the World). Стометровий маяк-статуя зустрічає всіх, хто припливає до берегів США.

3 *учень*

— Оскільки Сполучені Штати Америки будували люди з різних куточків світу, вони намагалися створити суспільство рівних можливостей, де кожен міг би стати сильним, багатим, відомим, знайти себе й пробитися завдяки своєму розуму й таланту. Ставши відомим письменником, Марк Твен писав, що «у Ганнібалі, цій частині Америки, люди жили бідно, але дружно, сповідували свободу, рівність і Четверте липня цілком щиро».

II. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

III. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЙ.

1. Розповідь учителя (матеріали до розповіді).

— Марк Твен (справжнє ім'я Семюел Ленгхорн Клеменс) народився 30 листопада 1835 р. у Флориді, штат Міссурі, де його батько, Джон Маршал Клеменс, упродовж кількох років був власником крамнички. Мати майбутнього письменника, Джейн Лемптон Клеменс, родом із Кентуккі, була надзвичайно доброю та мужньою

жінкою. Син успадкував від неї надзвичайну емоційну чутливість і виняткове почуття гумору. Мати була кумиром хлопчика. Чимало помандрувавши Америкою в пошуках щастя, спробувавши себе (здебільшого невдало) у торгівлі, Клеменс-батько зі своєю сім'єю зупинився в Ганнібалі, де виконував обов'язки мирового судді. Містечко на березі річки було справжнім раєм для дітей, проте й тут сподівання старшого Клеменса на успіх знову не виправдалися. Він помер, залишивши сім'ю в злиднях. Семові на той час було дванадцять років. Його безтурботне життя закінчилося з передчасною смертю батька. Дітям довелося допомагати матері, самим заробляти на життя. У той час майбутній письменник брався за будь-яку роботу. Працював у друкарні, журналістом у газеті, але найщасливішим часом стали його подорожі лоцманом на суднах Міссісіпі. Пропливаючи повз береги «Великої Ріки» (так американські індіанці називали Міссісіпі), він голосно кричав те, що чув у дитинстві від інших: «Mark Twain!» («Мірка два!»). Цей вислів і став літературним ім'ям (псевдонімом) видатному американському письменникові.

Марк Твен багато мандрував, і географія його мандрів ширилася: Сент-Луїс, Нью-Йорк, Філадельфія, Цинциннаті, Новий Орлеан. У 18 років він уже знав Ч. Діккенса, В. М. Теккерея, В. Скотта, Дізраелі, Е. По. Найвище серед класиків цінував В. Шекспіра, трагедії якого захопили його ще в дитинстві, та М. де Сервантеса. Саме тому не дивно, що улюбленим героєм природженого гумориста став Дон Кіхот.

Громадянська війна, що спалахнула саме в той час, поклала край судноплавній кар'єрі Семюеля Клеменса. Мрія стати мільйонером привела юнака на копальні. Він був одним із тих двохсот тисяч здорових і міцних чоловіків, які довбали каменисту землю й здебільшого гинули від кулі або ножа, помирили чи дочасно старіли, не витримавши гіркоти марних сподівань.

Так і не знайшовши на Заході золота, Клеменс натомість знайшов себе як письменник. Другим днем його народження стало 3 лютого 1863 р., коли вийшло друком його перше оповідання, підписане псевдонімом *Mark Twain*.

Дитяча література тогочасної Америки була «до нудоти пристойною», бо перебувала в полоні благочестивої традиції, яку Марк Твен блискуче висміяв у пародіях на книжки для недільних шкіл: «Оповіданні про поганого хлопчика» (1865) і «Оповіданні про хорошого хлопчика» (1870) — своєрідних прологів до книжки «Пригоди Тома Соєра».

У творі «Пригоди Тома Соєра» Марк Твен змалював світ дитячої душі на тлі американської дійсності 1840-х років (саме в ті роки

письменник був у віці свого героя Тома Сойера). Митець відобразив і систему виховання того часу, що влучно розкривають слова тітоньки Поллі: «Хто обходиться без дубця, той розбещує дитину». Фізичні покарання дітей були тоді офіційно узаконені тогочасною системою освіти. Проте Марк Твен висловив власну точку зору щодо виховання дітей. Він обстоював права дитини (як і всіх людей) на вільне життя і на вільний розвиток її особистості.

«Пригоди Гекльберрі Фінна» («The Adventures of Huckleberry Finn») — книжка, з якої, за словами видатного американського письменника Е. Хемінгуей, «вийшла вся американська література». Від «Тома Сойера» віяло світлими й радісними почуттями, а «Гек Фінн» сповнений трагізму. Пояснюючи задум твору, Марк Твен писав: «Я візьму хлопчину років тринадцяти-чотирнадцяти і пропущу його крізь життя... Але не Тома Сойера. Том Сойер не підходить для цього характеру». Безпритульний волоцюга, змалечку змушений дбати про самого себе, Гек рано пізнав життя, і воно виховало в нього гостре почуття реальності, але не обізлило, не прищепило цинізму. Природа обдарувала його серцем, відкритим для добра та справедливості, безкомпромісним у ставленні до грубої сили, під якою б машкарою вона не ховалася. «Пригоди Гекльберрі Фінна» стали переломним моментом у творчій еволюції Марка Твена, саме ця книжка обумовила перетворення життєрадісного гумориста на гіркого сатирика.

Образи Тома і Гека супроводжували Марка Твена протягом усього життя. Він написав про них нові, щоправда, не такі вдалі й тому менш відомі книжки: «Том Сойер за кордоном» і «Том Сойер — сищик». Крім того, письменник навіть мав задум створити повість про Гека і Тома на схилі їхнього віку. Українською мовою твори Марка Твена перекладали М. Дмитренко, Р. Доценко, В. Митрофанов, І. Стешенко, М. Рябова та ін.

2. Повідомлення учнів про цікаві факти з життя Марка Твена та увічнення його пам'яті.

1 учень

— 1901 р. Марк Твен отримав почесний ступінь доктора красномовства від Єльського університету, 1902 р. — почесний ступінь доктора права від Міссурійського університету. Визнання його таланту ученими поважних університетів для нього було дуже приємним.

2 учень

— Якось письменник, що став відомим ще за життя, отримав листа від одного учня з Техасу, котрий написав, що хотів би стати Марком Твеном, і запитав митця, що для цього потрібно. Марк Твен

відповів, що для цього треба бути «лоцманом у житті» (тобто впевнено йти обраним шляхом, обминаючи перешкоди, але не боючись життєвих випробувань). Він побажав хлопчикові, щоб у нього в душі завжди було літо, цвіли квіти, а поруч були вірні друзі. «Нехай плавання буде довгим, а стоянки короткими, і команда нехай буде завжди одна — з таких хлопців, які були моїми друзями двадцять років тому...» Ці слова неначе звернені й до кожного з нас — усіх тих, хто з Томом Соїером весело йде по життю і шукає самого себе...

З учень

— У маленькому американському містечку Ганнібалі, розташованому на березі річки Міссісіпі, стоїть пам'ятник: з бронзи відлиті дві постаті — два веселих хлопчики, які радіють життю босоніж, у подертих штанях. Ці двоє — усесвітньо відомі друзі-бешкетники, Том Соїер і Гек Фінн, герої книжки Марка Твена «Пригоди Тома Соїера». У XIX ст. у цьому містечку жила родина судді Клеменса. З трьох синів одному випала доля стати відомим письменником, «батьком» улюбленця дітей багатьох поколінь, невтомного веселуна Тома Соїера. Марк Твен написав книжку про дитинство, про стосунки дітей і дорослих, про те, чим живуть і про що думають діти, згадуючи власне дитинство. Опис містечка — спогад про Сент-Пітерсберг, постаті персонажів — ніби згадка про себе (Том), свою маму (тітка Поллі), молодшого брата Генрі (Сід), зображення Гека Фінна, Джо Гарпера, Беккі Тетчер з'явилися під враженням дружби з однолітками. Навіть печера, де заблукали Том і Беккі, — не вигадане, а справжнє місце, що знаходиться внизу за течією Міссісіпі.

Словникова робота

• Пояснення та коментування слів, що позначають професії, опановані письменником: *журналіст, суддя, золотошукач, лоцман, друкар, учитель, моряк, письменник, священик.*

3. Виразне читання рубрик підручника «Цікаво знати» та «Україна і світ» (с. 158–159).

4. Бесіда за запитаннями вчителя.

— Що вам відомо про родину та дитинство Марка Твена?

— Як вплинули родинне виховання на спосіб життя майбутнього письменника та його долю?

— Які професії опанував Марк Твен?

— Що означає псевдонім письменника? Чому саме цей вислів обрав Марк Твен?

— Які твори написав американський письменник, крім розповіді про Тома Соїера?

— Чому у двох містах Америки створені музеї Марка Твена?

— Назвіть імена українських перекладачів його творів. У якому перекладі ви читаєте твір «Пригоди Тома Сойєра»?

Словникова робота (с. 160 підручника)

Портрет (фр., англ. *portrait*) — один із засобів художнього зображення персонажа твору, змалювання (опис) людини, її зовнішнього вигляду, виразу обличчя, одягу, рухів, поведінки тощо.

- Робота з портретами Марка Твена.

— Портрет є самостійним жанром у живописі, графіці, скульптурі, фотографії. У цих візуальних видах мистецтва, як і в літературі, можливе відображення не тільки зовнішньої схожості, але й характеру людини, її емоцій, почуттів, настроїв. Розгляньте різні портрети письменника Марка Твена. Що, на вашу думку, їх об'єднує? Яку деталь (обличчя) увиразнено митцями?

Сюжет (фр. *sujet*) — художня послідовність подій у літературному творі.

Сюжет тісно пов'язаний з темою твору, він є її реалізацією в художньо вибудованому ланцюгу подій. Для розуміння сюжету важливо знати не тільки те, які, власне, події покладені в його основу, а й те, як вони поєднуються між собою, як вони поєднані в тексті, які події укрупнено, які пропущено автором і т. д.

5. Робота над текстом розділу 1 повісті «Пригоди Тома Сойєра».

— Перекажіть основні події розділу 1 твору.

— Чи можна назвати Тома Сойєра зразковим хлопчиком? Поясніть свою думку. (*У творі Марка Твена це позначення має іронічний характер, так автор хотів звернути увагу читачів на недоліки тогочасної американської школи. Звичайно, Том з його енергією та оптимізмом не відповідав типу зразкового хлопчика*).

— Знайдіть у тексті першого розділу портрети персонажів. Виразно прочитайте їх. Чи можна відшукати в словесних описах авторське ставлення до героїв? Поясніть свою думку.

6. Виразне читання розділу 2 (фрагментів розділу — с. 161–166 підручника).

7. Робота з текстом розділу 2 повісті «Пригоди Тома Сойєра».

Робота з підручником

• Відповіді на запитання з рубрики «Робота з текстом другого розділу» (с. 166 підручника).

Проблемне запитання

— Як ви ставитесь до поведінки Тома, коли хлопчик мав суботній день присвятити фарбуванню паркану? (*Можна зрозуміти небажання Тома працювати, тим паче, що це було для нього покаранням*;

тому хлопчик зумів перетворити неприємне доручення на веселу розвагу).

Творче завдання

— Знайдіть у творі висловлене авторське ставлення до його героя. Розкрийте думку автора. (Наприклад, фрази «І радість його в одну мить згасла в душі, а натомість у неї ввійшла туга», «Він думав про те, як весело збирався провести цей день, і душу його огорнув ще більший смуток», «Том випустив щітку з рук ніби знехотя, але з таємною радістю в душі» та інші доводять, що автор симпатизує Томові, щиро радіє з витівок і кмітливості героя).

Робота з підручником

• Рубрика «Для обговорення» (оцінка дій Тома, за текстом другого розділу — с. 166 підручника).

8. Робота над складанням сюжетного плану другого розділу.

Учитель. Сюжет повісті Марка Твена особливий тим, що в ньому поєднується кілька ліній, одночасно розповідається про кількох персонажів, їхні вчинки та пригоди. У тексті твору можемо визначити кілька сюжетів, які розгортаються ніби самостійно й незалежно від інших, але згодом складаються в загальний сюжет — пригоди дітей. Як один із таких сюжетів можемо розглянути другий розділ повісті й скласти план. У цьому плані треба зафіксувати основні частини сюжету:

експозиція (знайомство з героями твору, часом і місцем дії) — опис містечка, яким його побачив Том суботнього ранку;

зав'язка (ключовий момент розгортання подій) — Том вийшов на вулицю з вапном і щіткою, щоб пофарбувати паркан, як доручила тітка Поллі;

розвиток дії (подальше розгортання подій, розкриття характерів героїв) — зустріч з усіма хлопчиками, які проходили повз Тома, спочатку співчуваючи або кепкуючи над ним, а далі приєднувалися до черги охочих фарбувати паркан;

кульмінація (момент найвищого напруження в розвитку дії) — Том із радістю розглядає свої «коштовності» — усе, чим збагатився, дозволяючи товаришам виконувати свою роботу; висновок хитруна про те, що «кожний дорослий і кожна дитина тільки тоді матимуть величезне задоволення від того, чого їм жагуче праглося, коли його важко було досягти»;

розв'язка (подія, що завершує роповідь) — Том іде доповісти тітці Поллі про виконане доручення.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

1. Бесіда «Світ дітей і світ дорослих у творі Марка Твена».

— Чи можна назвати твір Марка Твена автобіографічним, тобто таким, що відображає факти біографії митця? (*Можна, бо в повісті відтворені події з життя автора, персонажі мають реальних прототипів*).

— Які факти і спогади взято за основу повісті? (*Побут у родині Клеменсів, стосунки Семюеля з мамою, сестрою, спілкування зі шкільними товаришами*).

— Чи можна стверджувати, що повість описує два світи — світ дітей і світ дорослих? (*Персонажі твору — це дорослі та діти, вони по-різному сприймають одне і те ж, тому можна вважати, що автор описує два світи*).

— Які ознаки світу дітей ви зауважили у творі? (*Добррозичливість, гумор, кмітливість, наївність, хитрість тощо*).

— У яких образах персонажів постає світ дорослих? (*В образах тітки Поллі, судді Тетчера, удови Дуглас, учителів, Меффа Поттера та інших*).

— Як ставиться автор до кожного світу? Доведіть свою думку, цитуючи повість. (*Наприклад, на завершення другого розділу авторський відступ показує таке ставлення, де зіставляються наївність і довірливість дітей та розрахунок і практичність дорослих*).

2. Слово вчителя.

— Описані Марком Твеном два світи — дорослі та діти — не з'явилися раптово, не були простою вигадкою талановитого письменника. Товрча вигадка поєднується з реальними фактами власного життя Марка Твена.

Передусім містечко Сент-Пітерсберг — точна копія рідного для автора Ганнібала. Звичайно, дитинство запам'яталося різкими, що супроводжували шкільне навчання, постійним заучуванням незрозумілих біблійських текстів, нудними церковними проповідями, під час яких треба було поводитися пристойно. У своїх спогадах Марк Твен описував чимало суспільних вад — продаж спиртних напоїв у крамничках, кримінальні злочини, що приховувалися за нещирою поведінкою мешканців міста. Цілком правдивими є описи мальовничих околиць і розкиданих за течією Міссісіпі острівців — тимчасових притулків негрів-утікачів, таємничої печери з безкочечними лабіринтами. З часів дитячих бешкетів і розваг Марк Твен переніс на сторінки повісті пошуки скарбів, нічні зустрічі на кладовищі, постійні ігри в піратів і розбійників. Автор згадував, що

пам'ятав себе зовсім не зразковим хлопчиком, що часто засмучував маму, котра водночас дуже його любила, інколи потішаючись над доброзичливими витівками та дитячими пустощами. Так само виглядає Том — доброзичливий, привітний, кмітливий, часом ледачий, надзвичайно вигадливий, завзятий у витівках і вигадках. У цьому ми зможемо переконатися надалі — Том здатний навіть на героїчні вчинки.

Проблемне запитання

— Два світи — Тома Соєра і наш — відділені тривалим часом (понад 100 років) і великою відстанню (знаходимося на різних континентах). Однак чи можемо стверджувати, що і донині продовжують існувати два світи — дорослих і дітей, які настільки ж відрізняються, як у часи Марка Твена та його героїв? Поміркуйте і доведіть свою думку.

Творче завдання для тих, хто володіє іноземною мовою

— До 50-річчя Марка Твена шотландський поет Ендрю Ленг написав вірш. Прочитайте цей твір і перекладіть його (дослівно) українською. Як ви думаєте, про яку зірку йдеться у творі? Що вона означає? Чому поет називає її «веселою»?

To brave Mark Twain, across the sea,
The years have brought his jubilee;
One hears it half with pain,
That fifty years have passed and gone
Since danced the merry star that shone
Above the babe, Mark Twain!

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

1. Прочитати розділ підручника «Марк Твен. Сторінки життя і творчості» (с. 156–158).
2. Прочитати повість «Пригоди Тома Соєра».
3. Дібрати цитати для характеристики Тома Соєра і Гека Фінна.

УРОК № 34

Тема. Том Соєр і Гекльберрі Фінн (порівняльна характеристика героїв Марка Твена)

Мета уроку. Проаналізувати образи Тома Соєра та Гекльберрі Фінна, визначити засоби зображення рис характеру та поведінки кожного персонажа зокрема та в зіставленні, показати роль цих образів у втіленні авторського задуму; розвивати навички

виразного читання тексту («в особах», коментованого), розвивати в учнів навички роботи з літературним портретом; *формувати* вміння характеризувати персонажа за поданим планом, а також самостійно скласти план характеристики; *розвивати* вміння працювати з цитатами для аргументації власної думки; *формувати* навички висловлення власної думки про прочитане, уміння давати оцінку вчинків персонажів; *розвивати* навички порівняльної характеристики образів твору через визначення подібності та відмінності між ними (на рівні рис характеру); *розвивати* навички зв'язного мовлення; *формувати* ціннісні орієнтації учнів у розумінні таких понять, як дружба, взаємодопомога, вірність, товарицькість тощо.

Обладнання: портрет Марка Твена, текст повісті «Пригоди Тома Соєра», робочий зошит, виставка ілюстрацій до повісті та малюнків учнів.

ХІД УРОКУ

Ми пізнаємо людей за серцем, а не за очима або інтелектом.

Марк Твен

Яку дружбу заведеш, таке й життя введеш.

Прислів'я

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

1. Бесіда за запитаннями вчителя.

- Що вам відомо про автора твору «Пригоди Тома Соєра»?
- Поясніть, чи є ознаки автобіографічності в розповіді про веселого хлопчика — Тома та його товаришів.
- Чим вам сподобався твір Марка Твена?
- Дайте визначення поняття «портрет», наведіть приклади портретів із розділів 1–2 твору.
- Дайте визначення поняття «сюжет». Назвіть складники сюжету.

2. Перевірка домашнього завдання.

- Учні зачитують позначені в тексті повісті цитати, що характеризують Тома Соєра і Гекльберрі Фінна; коментують кожну цитату відповіддю на запитання: *як розкривається характер героя в наведеному фрагменті твору?*

3. Слово вчителя.

— Головний герой повісті Марка Твена — Том Соїєр, недаремно його ім'я слугує для назви твору. Як ми довідалися на попередньому уроці, Том для автора — утілення його спогадів про власне дитинство, про родину та найтепліші моменти дитячого життя. Поряд із Томом бачимо й інших дітей: деякі хотіли б товаришувати з ним, інші ж спостерігають за витівками містечкового бешкетника. Однак завжди поряд із Томом його вірний друг — Гекльберрі Фінн. Спробуємо охарактеризувати обох персонажів, визначити риси їхнього характеру, проаналізувати поведінку загалом та окремі вчинки, оцінити їх, висловити своє ставлення до Тома і Гека.

II. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

1. Проблемна ситуація.

— Що таке дружба? Кого ми можемо назвати другом? Часто доводиться чути — справжня дружба, справжній друг. Чи правильні такі вислови? Чи може існувати інша дружба, крім справжньої?

2. Бесіда за запитаннями вчителя.

— Назвіть персонажів повісті.

— Згрупуйте названих вами героїв: назвіть головних і другорядних персонажів.

— Як ви визначили, хто з героїв є головним, а хто — другорядним? *(Якою є роль героя в сюжеті, визначаємо за його участю в описаних подіях: наприклад, Том і Гек — головні герої, а Сід чи Мері — другорядні).*

III. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФІВ УРОКУ.

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

Творче завдання (с. 167 підручника)

— Назвіть розділи, у яких читачі знайомляться з основними героями твору та життям містечка Сент-Пітерсберга. Доведіть, що ці розділи можна вважати експозицією повісті «Пригоди Тома Соїєра». Придумайте назви для них.

1. Виразне читання фрагментів із розділу 9 (с. 167–173 підручника).

2. Робота з текстом розділу 9.

— З якою метою хлопці пішли на кладовище?

— Чому Том пішов саме з Геком (а не Сідом, Джо, Беккі)?

— Кого побачили Том і Гек на цвинтарі? Чому ті люди там опинилися?

— Перекажіть епізод бійки на кладовищі, свідками якої стали хлопчики.

— Хто з учасників цієї бійки був найпідступнішим і найжорсткішим? Чому?

— Доведіть, що розділ 9 повісті є зав'язкою твору. Наведіть відповідні аргументи. Придумайте назву для цього розділу.

3. Робота з текстом розділів 10–22.

— Чому Том і Гек вирішили мовчати про події, що відбулися на кладовищі?

— Як Том намагався полегшити долю Меффа Поттера?

— Що вплинуло на погіршення здоров'я і настрою Тома?

— Які події підштовхнули хлопців на втечу з дому?

— Звідки Том брав знання про життя і звичаї піратів, коли вигадував власні правила й пригоди для себе та своїх друзів?

— Які випробування пережили хлопці?

— Як пояснив Том, чому вони не повідомили про себе рідним, які гірко їх оплакували?

— Чому Том поцілував тітку Поллі та яке значення мав цей поцілунок для неї? Про які почуття, риси хлопчика це свідчить?

— Які відомості про тогочасну школу ви дізналися? Якими були шкільні твори тодішніх учнів, норми їхньої поведінки?

Творче завдання

• Розвиток подій у сюжеті повісті «Пригоди Тома Соєра» відбувається в різних напрямках (лініях): життя Тома в родині; дружба Тома і Гека; Том Соєр і Гек Фінн — індіанець Джо і Мефф Поттер; Том Соєр — Беккі Тетчер; шкільне життя; перебування хлопців на безлюдному острові. Розкажіть про кожен з цих сюжетних ліній окремо (1–2 за вибором), відзначте моменти, коли перетинаються різні лінії сюжету.

4. Робота над характеристикою Тома Соєра.

— Що вам відомо про Тома Соєра?

— Розкажіть про родину Тома.

— Які пригоди пережив Том?

— Які риси характеру Тома розкриваються в: суботній події — фарбування паркану? (*кмітливість, хитрість*); пригоді на цвинтарі? (*дитячі страхи, витримка*); поведінці в школі? (*вигадливість на різні витівки*); дружбі з Беккі Тетчер? (*щирість, доброта, відкритість*); перебуванні на безлюдному острові? (*розважливість*); пригоді в печері? (*відвага, терпіння, оптимізм*).

— Які риси характеру Тома вам подобаються?

— Які риси характеру Тома, на вашу думку, потребують виправлення?

5. Робота над характеристикою Гекльберрі Фінна.

— Як відбувається перше знайомство читачів з Гекльберрі Фінном? *(У розділі 6 уперше зустрічаємо Гека, коли Том із вивраним зухом стає головною особою для юрби хлопчиків, але раптом втрачає до них інтерес, бо побачив свого друга — якому заздрили всі діти містечка, бо ж Гек був сам собі господар).*

— Знайдіть у творі й прочитайте, як автор подає портрет Гека й розповідає про нього.

— Як зовнішній вигляд хлопчика характеризує його вдачу? *(Недбало одягнений, але відкритий погляд і щира усмішка, кипуча енергія).*

— Чого ви очікували від поведінки Гека, прочитавши опис його зовнішності? *(Різноманітних витівок і пригод).*

— Чи можемо ми погодитися з висловом «Зовнішність буває оманливою» стосовно Гека? Поясніть свою думку. *(За брудним одягом і немитим обличчям ховається добре серце і гострий розум).*

— Що нам відомо про родину Гека Фінна? *(Відомо лише, що батько був пияком і не цікавився сином).*

— Чи були в хлопчика друзі в місті? *(Автор зазначає, що «діти тяглися до нього, тішились його забороненим товариством і шкодували, що не можуть бути такими, як він», «Том, як і всі хлопці з поважних родин, заздрив на привільне, безтурботне життя Гекльберрі і, хоч йому було суворо заборонено водитися з тим волоцюгою, не проминав жодної нагоди побути з ним», «цей хлопець мав усе, що робить життя прекрасним. Так одностайно вважали засмикані й скуті всілякими утисками добропристоїнні сент-пітерсберзькі хлопці». Усі хлопчики міста мріяли товаришувати з Геком, але не всі наважувалися порушити заборону батьків або не хотів сам Гек).*

— Які риси характеру Гека розкриваються в: пригоді на цвинтарі? *(природній страх і стриманість); поведінці під час судового засідання? (хоробрість); пошуках скарбу? (наполегливість); перебуванні на безлюдному острові? (розважливість, практичність); ситуації з удовою Дуглас? (життєва мудрість, розуміння свого місця в суспільстві).*

— Розкажіть про життя Гека в будинку вдови Дуглас. Наведіть відповідні цитати.

— Як Томові вдалося переконати Гека повернутися до вдови Дуглас? *(Том вигадав чудову нагоду — утворити ватагу розбійників, куди приймають лише заможних і благородних: «Геку, та я б узяв тебе, залюбки взяв би, але що скажуть люди? “Хе! — скажуть. — Ватага Тома Соєра! Та там же он які голодранці!” Це вони про тебе*

казатимуть, Геку. І це буде прикро чути й тобі, і мені» Після боротьби із самим собою Гек прийняв непросте рішення: «Оце таки справжнє діло! Та воно ж у мільйон разів краще, ніж бути піратом! Гаразд, Томе, хай я хоч скончаю, а однак житиму у вдови, і якщо з мене вийде справжній знаменитий розбійник і всі про мене заговорять, то, може, і вона запишається, що витягла мене в люди»).

6. Виразне читання «в особах» фрагментів розділу 23 повісті (с. 174–179 підручника).

7. Робота з текстом розділу 23.

— Як почувалися Том і Гек перед судом над Меффом Поттером?
— Що вони кажуть про нього? Як у їхніх спогадах розкривається ставлення до Поттера?

— За що дякував Мефф Поттер хлопцям?

— Перекажіть сцену суду над Меффом Поттером.

— Який момент у цьому розділі можна вважати найнапруженішим?

— Як Том Соєр потрапив до суду?

Творче завдання

— Доведіть, що момент суду над Меффом Поттером і поява на суді Тома Соєра є одним із кульмінаційних у творі. Як цей момент вплинув на долю Меффа Поттера? Які нові риси Тома Соєра розкриваються в цьому фрагменті твору?

Проблемне запитання

— Чому, на вашу думку, Том і Гек стали друзями? Що об'єднавало обох хлопчиків? (Обидва були щирими, безпосередніми, не боялися показати свій характер, відважно сприймали будь-які випробування, були готові допомогти іншим, на все дивилися радісно та оптимістично).

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

1. Слово вчителя.

— Два головних герої повісті Марка Твена — цілком різні: за вихованням, родинними звичаями й цінностями, способом життя. Ставши друзями, вони спільно вигадують щоразу нові пригоди, створюють проблеми для самих себе і дорослих. Водночас інколи вони опиняються у важливих місцях, вчасно й доречно у такий спосіб допомагаючи людям. Хлопці — кмітливі та вигадливі, але й небайдужі, відважні, уміють ризикувати й знаходити правильні рішення в складних життєвих ситуаціях.

2. Складання порівняльної характеристики головних героїв твору. Бесіда.

- Порівняйте Тома і Гека за сімейним станом.
- Охарактеризуйте матеріальні умови, у яких зростав кожен хлопчик.
- Назвіть спільні риси характеру Тома і Гека (знайдіть підтвердження в тексті твору).
- Назвіть відмінні риси характеру Тома і Гека (знайдіть підтвердження в тексті твору).
- Порівняйте ставлення обох героїв до мешканців міста.
- Порівняйте ставлення мешканців міста до Тома та Гека.
- Порівняйте ставлення хлопців: один до одного, до дружби, багатства.

Творча робота (робота в групах / парах)

Складання словесного портрета персонажа твору

— Скористайтеся «підказкою» і намалюйте портрети Тома і Гека.
Очі: зеленого кольору; зі світло-голубим блиском; глибоке створіння; каорокий.

Погляд: хитруватий, презирливий, лагідний, душевний, суворий, переляканий, утомлений, задуманий, зневажливий, лукавий, відкритий, щирий.

Обличчя: кругленьке; засмагле та брудне; світла шкіра, рум'яні щічки, пишні вуста; худорляве, утомлене, змінене гримасою.

Ніс: кирпатий, укритий ластовинням.

Посмішка: щира, відкрита, ніжна, люб'язна, хитра, улеслива.

Волосся: руденьке, курчаве; з білою чуприною; з довгими золотистими кісками, незачесане, розкуйовджене.

Постать: невисокий на зріст, худорлявий; незграбний підліток; тоненька, тендітна, худенька; високий, стрункий, статечний.

Одяг: капелюх, обтіпані колоші штанів; куртка з широким коміром; черевики; біле платтячко.

Диспут на тему «Що таке дружба?»

Пам'ятка для проведення диспуту (у формі таблиці чи елементу мультимедійної презентації)

Пам'ятка учасникові диспуту

1. *Поважай думку кожного співрозмовника.*
2. *Умій вислухати всіх.*
3. *Контролюй свої емоції.*
4. *Дбай про культуру мовлення.*

Учитель. Спробуємо визначити, чим є дружба в житті людини. У повісті автор зобразив двох друзів — Тома і Гека. Хлопці не схожі зовні, у них різні характери, вони виростили в різних умовах і отримали

різне виховання. Однак у багатьох ситуаціях довели відданість один одному, готовність ризикувати заради іншого. Поміркуйте і доведіть, чи Том Соєр та Гекльберрі Фінн були друзями. Для підтвердження своєї думки скористайтеся текстом повісті.

- Обговорення проблемної ситуації, створеної на початку уроку.

3. Підсумкова бесіда.

— Читаючи повість, ми познайомилися з двома головними героями — Томом і Геком. Чому, на вашу думку, твір називається іменем лише одного з них? *(Головна роль у сюжеті належить Томові, він бере участь у всіх описаних подіях і пригодах, кожна з яких передусім сприйнята, пережита, оцінена Томом).*

— Розгляньте зображення пам'ятника Тому і Геку — поясніть задум автора цього пам'ятника: як утілилася ідея повісті Марка Твена в скульптурному зображенні героїв? *(1926 р. відкритий бронзовий пам'ятник Тому та Геку (скульптор Ф. Хібард), у м. Ганнібалі, рідному місті Марка Твена. Два босоногих хлопчики в подертих штанях весело крокують назустріч пригодам. Гек тримає за хвіст перекинуту через плече мертву кішку. Це точний символ радісного та вигадливого дитинства з повісті Марка Твена).*

— Поясніть значення кожного епіграфа уроку. *(Перший: вислів Марка Твена «Ми пізнаємо людей за серцем, а не за очима або інтелектом» наголошує, що справжня цінність захована в серці людини, її доброти та милосерді; другий: прислів'я «Яку дружбу заведеш, таке й життя поведеш» привертає увагу до міцної дружби двох по-різному вихованих хлопчиків, до того, що діти легко піддаються впливу інших людей).*

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

- Написати невеликий за обсягом (10–12 речень) твір (на вибір): розповідь «Що могло б зацікавити Тома і Гека в сучасному світі?»; роздум «Чи хотів (хотіла) б я мати таких друзів, як Том і Гек?».

УРОК № 35

Тема. Ставлення автора до своїх героїв (за книжкою «Пригоди Тома Соєра» Марка Твена)

Мета уроку. *Поглибити* в учнів поняття про автора твору, охарактеризувати образ автора повісті «Пригоди Тома Соєра», визначити його позицію, засоби її вираження; *розвивати* навички виразного читання, усного мовлення, уміння висвітлювати проблеми твору, визначати роль засобів художньої

виразності в тексті; *розвивати* в школярів естетичний смак, уміння бачити красу слова; *формувати* гуманістичний світогляд учнів, їхнє позитивне ставлення до навколишнього світу.

Обладнання: портрет Марка Твена, текст повісті «Пригоди Тома Соєра», підручник, робочий зошит, виставка ілюстрацій до повісті та малюнків учнів.

ХІД УРОКУ

Мир, щастя, братерство людей — ось
що потрібно нам у цьому світі!

Марк Твен

Горе можна пережити наодинці, але
радість — щоб пізнати її вповні — треба
розділити з іншою людиною.

Марк Твен

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

1. Бесіда за запитаннями вчителя.

— Розкажіть про життя видатного американського письменника Марка Твена.

— Які професії опанував майбутній письменник?

— Назвіть основні твори, які написав Марк Твен.

— Які теми цікавили Марка Твена-письменника?

— Що означає псевдонім Марк Твен?

— Чому автор звернувся до «дитячої теми»?

— Які враження з власного дитинства відображені в повісті «Пригоди Тома Соєра»?

— Чи мають персонажі твору прототипів у реальному житті письменника? Хто вони?

2. Перевірка домашнього завдання.

• Учні зачитують написані твори (розповіді чи роздуми), обмінюються враженнями від почутого.

3. Проблемна ситуація. «Том і Гек — сучасні герої?»

— Чи можемо ми назвати Тома і Гека сучасними героями (або дітьми, які були б сучасними сьогодні)?

— Яким було б ставлення до кожного з хлопців у сучасному світі — у вашій родині, у вашому класі, у товаристві ваших друзів?

4. Робота з текстом розділів 24–30.

— Як розвивалися подальші події твору в цих розділах — стрімко чи повільно?

— Як пов'язані події цих розділів із зав'язкою і кульмінацією твору?

— Про які пригоди героїв ви дізналися з розділів книжки (24–30)?

— Де друзі шукали скарб? Що Том розповідає про скарби?

— Як хлопці дізналися про справжній скарб?

— Які події відволікли Тома від пошуку скарбу?

Творче завдання

— Розкажіть про розвиток нових сюжетних ліній, що з'явилися у творі: пошук скарбу; Гек і вдова Дуглас; пікнік. Як ці сюжетні лінії пов'язані з тими, що вже розгорталися у творі раніше?

— Розкажіть про те, як Гек Фінн урятував удову Дуглас. Дайте власну оцінку його вчинкам. Що, на вашу думку, було важливіше для нього — скарб чи допомога вдові?

— Який ще момент твору можна вважати одним із найнапруженіших, тобто кульмінаційним? Доведіть свою думку.

5. Виразне читання і переказ уривків із розділу 31.

6. Робота з текстом розділу 31.

— Чому Том і Беккі опинилися в печері?

— Які риси характеру Тома проявилися в екстремальних умовах?

— Які заходи вжив Том, щоб урятувати Беккі й знайти вихід?

Творче завдання

— Розкажіть про думки й почуття Беккі та Тома, котрі опинилися в печері, від імені самих героїв (когось одного).

II. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФІВ УРОКУ.

• Слово вчителя про справжні людські чесноти — щирість, людяність, доброзичливість, готовність допомогти справою чи вчасною порадою.

Звертається увага на два вислови Марка Твена, винесені в епіграф уроку.

III. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

1. Слово вчителя.

— Автор книжки «Пригоди Тома Соєра» не лише має певний творчий задум і бажання розповісти читачам про деякі пригоди окремих людей. Це людина, яка думає, переживає, хвилюється, радіє, сумує, боїться, плаче, сміється разом зі своїми героями. Інколи можемо знайти в тексті твору спеціальні вислови або цілі фрагменти,

що відкривають перед нами настрої автора чи його ставлення до того чи іншого персонажа. Однак дуже часто авторське ставлення приховане, письменник не змушує читача думати чи відчувати так само, як і він.

Марк Твен малює картини, що дають уявлення про життя провінційного американського міста XIX ст. Водночас він творить неповторні образи людей, котрі не лише населяють це місто, а й наповнюють його своїм настроєм, своїми тривогами та радощами.

2. Робота в групах (визначення авторського ставлення до героїв).

Учитель: одна з досить складних проблем, які виникають під час читання літературного твору, це знаходження тих вказівок, які нам пропонує автор, щоб зрозуміти його ставлення до героїв та описаних подій. Над вирішенням цієї проблеми зараз працюватимемо в групах — кожна група досліджуватиме окремий фрагмент повісті й спільно працюватимемо над з'ясуванням авторського ставлення до створеного ним світу пригод Тома Сойера та його товаришів.

Картка 1

3 передмови

«Більшість пригод, описаних у цій книжці, сталося насправді: декотрі — зі мною самим, інші — з моїми шкільними товаришами. Гейка Фінна змальовано з життя. Тома Сойера також, але він — персонаж не одноосібний, бо поєднує в собі риси вдачі трьох хлопців, яких я знав, отже, належить до мішаного архітектурного стилю. Чудні забобони, згадувані далі, були дуже поширені серед дітей і негрів на Заході за тих часів, про які йдеться в цій оповіді, — тобто тридцять–сорок років тому. Хоча моя книжка написана передусім на розвагу хлопчикам і дівчаткам, я сподіваюся, що її залюбки прочитають і дорослі чоловіки та жінки, бо мені хотілося б викликати в них приємні спогади про те, якими були колись вони самі, як почували, думали й розмовляли і в які дивовижні історії іноді вступали» (*Гартфорд, 1876*).

Картка 2

3 розділу 1

«Стара жінка зсунула вниз окуляри й, дивлячись поверх них, роззирилася по кімнаті; потім підняла окуляри на чоло й поглянула з-під них. Шукаючи таку дрібницю, як хлопець, вона майже ніколи не дивилася *крізь* скельця: то були парадні окуляри, втіха її душі, і призначалися вони для «вигляду», а не для діла, — так само вона могла б дивитися й *крізь* дві конфорки з кухонної плити. Якусь мить стара стояла видимо спантеличена, а тоді промовила — не надто сердито, проте досить голосно, щоб її почули меблі в кімнаті:

— Ну стривай, попадешся ти мені в руки!..

Стара не докінчила, бо саме стояла нахилившись і тицяла щіткою під ліжком, отож мусила раз у раз зводити дух. Та з-під ліжка вона виштурхала тільки kota.

— Зроду не бачила такого поганця!»

Картка 3

3 розділу 3

«Тепер він подумки сказав собі, що, зрештою, життя на цьому світі не таке вже й погане. Сам того не знаючи, він відкрив загальний закон, що керує всіма людськими вчинками: і кожен хлопець, і кожна доросла людина завжди прагнуть і домагатимуться тільки того, чого важко досягти. Коли б Том був великим і мудрим філософом, як от автор цієї книжки, він зрозумів би, що Праця — це все те, що ми *зобов'язані* робити, а Гра — усе, чого ми робити не *зобов'язані*. І це допомогло б йому усвідомити, чому робити штучні квіти чи марудитися ще над якоюсь нудотою — це праця, а збивати кеглі чи сходити на Монблан — усього лише розвага. В Англії деякі заможні пани любляють улітку самі правити запряженою четвериком поштовою каретою, проїжджаючи так щодня по двадцять–тридцять миль, — і тільки тому, що це коштує їм чималих грошей; та якби їм запропонували за це платню, розвага стала б працею, і вони відмовилися б від неї».

Картка 4

3 розділу 4

«Після того Том, як то кажуть, оперезався мечем і взявся «товкти» вірші з Біблії. Сід вивчив свій урок ще кілька днів тому. І тепер Том напружував увесь свій хист, щоб запам'ятати п'ять віршів, які він сам вибрав з Проповіді на горі, — коротших він ніде не міг знайти.

Минуло півгодини, але уявлення про свій урок Том здобув дуже невиразне, бо розум його блукав по цілому безмежжю людської думки, а руки тим часом були зайняті сторонніми справами, що раз у раз відвертали його увагу. Мері взяла в нього книжку, щоб перевірити, як він вивчив урок, і Том почав навпомацки пробиратися крізь туман...»

Картка 5

3 розділу 5

«Зашелестіли спідниці жінок, і парафіяни, що підвелися на час молитви, знову посідали. Хлопець, чий життєпис викладено в цій книжці, анітрохи не тішився молитвою — лише терпів її, та й то на превелику силу. Він ані хвилини не постояв спокійно, та хоча й не дослухався до суті пасторових слів, проте відзначав подумки, що

вже сказано, — бо давно знав напам'ять, що за чим має йти, і, коли пастор додавав часом щось нове, Томове вухо одразу вловлювало найменшу відміну, і тоді все ество його повставало: він вважав ті доповнення нечесними й неподобними. Посеред молитви на спинку лави перед Томом сіла муха й почала краяти йому душу: вона то терла одна об одну складені докупи лапки, то обхоплювала ними голову й так завзято шарувала її, що мало не відривала від тулуба — аж видно було тоненьку, як ниточка, шию; то погладжувала задніми лапками крильця й розправляла їх, наче фалди фрака; одне слово, робила весь свій туалет так спокійно й незворушно, ніби почувала себе в цілковитій безпеці. Власне, так воно й було: хоч як свербіли в Тома руки схопити її, утнути таку штуку під час молитви він не зважувався, бо вірив, що тим занапастить свою душу. Зате як тільки священник дійшов до кінця, Томова рука сама подалася вперед, і на слові «амінь» муха опинилась у полоні. Та тітка Поллі застукала його на гарячому й звеліла випустити муху».

Картка 6

З розділу 6

«У понеділок уранці Том прокинувся дуже нещасним. Так бувало кожного понеділка, бо з нього починався новий тиждень нескінченних тортур у школі. І Том щоразу зітхав: краще б уже зовсім не було субот і неділь — тоді в'язниця і кайдани не здавалися б такими нестерпними.

Він лежав і думав. І раптом йому сьйнуло, що непогано було б захворіти — тоді б він не пішов до школи. Зажеврів тьмяний вогник надії. Том прислухався до свого організму. Ніде нічого не боліло. Том подумки обстежував себе далі. Аж раптом знайшов щось іще. Один з його верхніх передніх зубів хитався. То була щаслива нагода, і Том уже збирався застогнати — «для початку», як то кажуть, — коли йому спало на думку: якщо він стане перед судом із цією заявою, тітка візьме та й вирве йому зуба, а це буде боляче. Тому він вирішив лишити зуб у запасі й пошукати чогось іншого. Якийсь час нічого не наvertалося на думку, а потім він згадав, як лікар розповідав про одну таку болячку, що на два чи три тижні вклала людину до ліжка та ще й мало не залишила її без пальця на руці. Хлопець зараз же вистромив ногу з-під простирадла й пильно оглянув свою болячку на великому пальці. Щоправда, ознак тієї страшної хвороби він не знав, проте вирішив, що спробувати можна, і почав надсадно стогнати. Та Сід спав собі, наче нічого й не сталося. Том застогнав ще гучніше, і йому здалося, що палець ніби й справді поболоє».

Картка 7**З розділу 23**

«Нарешті застояне болото містечка сколихнулося — і дуже відчутно: був призначений день суду над убивцею. У містечку тільки про це й говорили. Том не знав, куди подітися від розмов. При кожному натяку на вбивство серце в нього так і калатало. Нечисте сумління нашіптувало йому, що ці розмови ведуть при ньому навмисно, що на нього ставлять тенета. Щоправда, він ніяк не міг збагнути, як можуть запідозрити його в тому, що він щось знає про це вбивство, проте міські балачки дуже непокоїли його — щоразу аж мороз поза шкірою йшов. Він відвів Гека подалі від людських очей, щоб поговорити відверто. То була нагальна потреба хоч на короткий час поділитися своїм важким тягарем з товаришем по нещастю. Окрім того, він хотів пересвідчитися, чи не прохопився десь Гек про їхню страшну таємницю».

Картка 8**З розділу 31**

«Однак за кожною новою невдачею він підупадав духом і зрештою почав повертати то праворуч, то ліворуч — навмання, у відчайдушній надії знайти нарешті ту дорогу, яка була їм потрібна. Він і далі повторював «усе гаразд», але на серці в нього був такий важкий тягар, що голос його втратив недавню бадьорість; здавалося тепер, що він каже не «все гаразд», а «все пропало». Перелякана Беккі тулилася до нього, силкуючись утримати сльози, але вони текли і текли по щоках».

3. Бесіда — узагальнення роботи з художнім текстом.

— Які засоби використовує автор для передачі власного ставлення до героїв? *(Описи зовнішнього вигляду, окремі коментарі-репліки, зауваження, спеціальні слова та словосполучення).*

— Які засоби передають авторське схвалення поведінки чи думок його персонажів? *(Наприклад, речення «Томового завзяття вистачило ненадовго» [розділ 2] розкриває авторське сприймання характеру хлопчика — непостійного, нетерплячого; речення «На середину дня Том із жалюгідного злидня, яким він був уранці, перетворився на справжнього багатія, що потопав у розкошах» посилює доброзичливе ставлення автора, тим паче, що далі пояснено, які саме «розкоші» дістав Том).* Прочитайте в тексті інші авторські коментарі.

— Як автор показує своє невдоволення ситуацією чи поведінкою героїв? Прочитайте в тексті. *(Автор не засуджує поведінки героїв безпосередньо, але своє ставлення перекладає саме на них. Наприклад, у ситуації з Меффом: «Вони почувалися останніми боягузами*

і зрадниками...», «Том повернувся додму геть нещасний, і сни, що їх бачив тієї ночі, були дуже страшні», «Те саме відчував Гек»).

— Чи втілене й виявлене в тексті ставлення Марка Твена до його героїв підтверджує думки, висловлені ним і визначені як епіграф уроку? Поясніть свою думку. *(Зміст епіграфів підтверджується всім текстом повісті, адже автор послідовно проводить думку про важливість дружби, милосердя, співчуття, розуміння, а також детально відтворює ситуацію, коли Гек опиняється в родині — цю незвичну, але радісну подію друзі змогли сприйняти й пережити лише спільно).*

Диспут на тему «Марк Твен, Том Соєр, Гек Фінн — друзі?»

IV. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

1. Скласти сюжетний план повісті й записати назву кожного елемента сюжету.

2. Підготувати відповіді на запитання до розділів 32–35, уміщені в підручнику (с. 188).

3. Виконати творче завдання (с. 188 підручника).

УРОК № 36

Тема. Провідні ідеї книжки Марка Твена «Пригоди Тома Соєра». **Ознаки повісті у творі**

Мета уроку. *Навчити* учнів визначати ідеї повісті, розкрити сенс справжніх цінностей і спосіб, у який автор звертається до своїх читачів (дітей і дорослих); *дати* початкове уявлення про повість, навчити вирізняти ознаки повісті в художньому творі; *удосконалювати* навички визначення художніх засобів у розкритті ідейного змісту твору; *розвивати* вміння висловлювати власне ставлення до героя, оцінювати риси його характеру та вчинки; *розвивати* навички виразного читання та зв'язного мовлення; *формувати* вміння розуміти проблему та знаходити шляхи її вирішення; *розвивати* моральні якості, акцентувати на значенні справжніх цінностей у житті кожної людини; *ознайомити* учнів з українськими перекладачами творів Марка Твена.

Обладнання: портрет Марка Твена, текст повісті «Пригоди Тома Соєра», підручник, робочий зошит, виставка ілюстрацій до повісті та малюнків учнів.

ХІД УРОКУ

Є два засоби випромінювати світло: бути свічкою або дзеркалом, у якому свічка відображається.

Е. Уортон, американська письменниця

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

1. Перевірка домашнього завдання.

— Який фрагмент повісті можна вважати експозицією? Які важливі подробиці для подальшої розповіді про пригоди Тома та його друзів знаходимо в експозиції? (*Описані стосунки Тома з тітонькою, Сідом, Мері та бійка з незнайомим хлопчиком — створює відповідний настрій читача.*)

— Що, на вашу думку, є зав'язкою сюжету твору? Чому саме ця подія? (*Якщо йдеться про стрижневу сюжетну лінію, то перша описана бійка може вважатися зав'язкою, бо всі подальші події так чи інакше пов'язані із запальною вдачею Тома.*)

— Назвіть події та пригоди, з яких складається такий елемент сюжету, як розвиток дії. (*Усі описані пригоди, учасниками яких були Том і Гек.*)

— Чи можемо ми визначити лише один момент у розповіді про Тома Соєра, що становить кульмінацію? Поясніть свою думку. (*Повість має кілька сюжетних ліній, кожна з яких має власну кульмінацію.*)

— Які ознаки сюжету повісті Марка Твена ви зауважили? (*Навність кількох ліній розвитку подій.*)

— Чи пов'язана складність сюжету з тематикою повісті? Поясніть. (*Усі сюжетні лінії мають спільний задум — показати радісне дитинство й переконати читача у важливості таких цінностей, носіями яких були головні герої: дружба, щирість, готовність допомогти, небайдужість.*)

— Чи впливає велика кількість сюжетних ліній на втілення провідних ідей твору? (*Посилює авторський задум.*)

— Які ідеї намагався втілити автор? (*У будь-яких складних ситуаціях людина повинна залишатися оптимістом, зберігати спокій, бути готовою прийти на допомогу іншому, уміти радіти зі звичайних речей.*)

2. Повторення змісту прочитаного.

1. Яке справжнє ім'я Марка Твена?
А Джо Гарпер Б Марк Дуглас В Семюел Клеменс
2. Що стало основою повісті «Пригоди Тома Соєра»?
А газетна стаття, яку прочитав Марк Твен
Б спогади про власне дитинство
В розповідь шкільного товариша
3. Які герої повісті втілені в пам'ятнику в м. Ганнібалі?
А Том і Беккі Б Том і Джо В Том і Гек
4. Що означає псевдонім Марка Твена?
А «шлях вільний» Б «допоможіть!» В «мірка два»
5. Риси автобіографічності в повісті має
А Гек Фінн Б Мефф Поттер В Том Соєр
6. Яку дівчинку побачив Том як «чарівне голубооке створіння з двома довгими золотими кісками»?
А Емі Лоренс Б Беккі Тетчер В сестру Мері
7. Хто з персонажів повісті «навесні перший починав ходити босоніж, а восени останній взував щось на ноги», кого «ніхто не примушував умиватись і переодягатись»?
А Том Соєр Б Джо Гарпер В Гек Фінн
8. За що Том отримав нагороду — олов'яну медаль?
А знання Біблії Б виразне читання вірша напам'ять
В найкращий зошит
9. Яка клятва Тома і Гека була настільки серйозною, що повинна скріпитися кров'ю?
А клятва вірності в дружбі Б клятва знайти скарб
В клятва мовчати про нічну подію на цвинтарі
10. Що змусило юних піратів покинути острів і повернутися додому?
А туга за домом Б брак їжі В дощова погода

3. Робота з таблицею.

- Прочитайте імена персонажів-дорослих (перша колонка), доповніть другу і третю колонки твердженнями з підказок № 1 і № 2.

Ім'я персонажа	Ким є у творі	Подія чи пригода, пов'язана з персонажем
Мефф Поттер		
Робінсон		
Містер Доббінс		
Містер Тетчер		
Місіс Дуглас		
Індіанець Джо		
Містер Уолтерс		

Підказка № 1: молодий лікар, місцевий пияк, таємнича особа в містечку, удова місцевого судді, міський суддя, учитель у школі, директор недільної школи.

Підказка № 2: нічна пригода на цвинтарі; виразне декламування текстів із Біблії; тривожне очікування понеділка; сумні будні у в'язниці; батько дівчинки, у яку раптово закохався Том; утеча із зали суду; бажання зробити щасливим дитину-напівсироту.

II. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

- Слово вчителя.

— Читаючи повість про радісні дні дитинства Тома Соєра, цікаві пригоди дітей, а також про стосунки дітей і дорослих, щоразу переконуємося, що головне в житті людини — це її серце та її бажання бачити в інших лише найкраще. Така людина завжди оптиміст, вона вміє радіти з кожного прожитого дня, вміє знаходити друзів, бо викликає симпатію та довіру.

Спробуємо визначити, на яких основних людських чеснотах автор зосереджує увагу читачів. Можливо, зможемо зрозуміти, чому спочатку Марк Твен вважав, що пише книжку для дорослих.

III. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

- Записані на дошці висловлювання можуть бути не лише епіграфом до уроку, а й проблемним запитанням.

Проблемна ситуація 1

— Кожна людина хотіла б, аби довкола неї були добрі, милосердні, зичливі люди. Як цього домогтися? Чи погоджуєтеся ви з висловом відомої американської письменниці Е. Уортон, яка вважає, що «є два засоби випромінювати світло: бути свічкою або дзеркалом, у якому свічка відображається»?

Проблемна ситуація 2

— Нам усім доводиться долати різні перешкоди, вирішувати різні складні завдання, інколи опинятися в суперечці з друзями, однокласниками, навіть з батьками. А от відомий голландський учений-філософ Б. Спіноза був переконаний, що «коли ви хочете, щоб життя посміхалося вам, подаруйте йому спочатку свій хороший настрій». Чи варто погодитися з таким міркуванням, чи воно заслугове бути відкинутим як неправдиве?

Для вирішення обох проблемних ситуацій проведемо невелике літературознавче дослідження — визначимо, чи ці думки підтверджує Марк Твен — сам чи завдяки своїм героям. (*Перша ситуація може ґрунтуватися на аналізі стосунків Тома з тітонькою, яка відчувала відповідальність за долю небожа, сердилася на хлопчика за його витівки, однак не могла по-справжньому лютувати, адже в душі тишилася ним і дуже його любила; друга ситуація — на описах поведінки Тома в школі*).

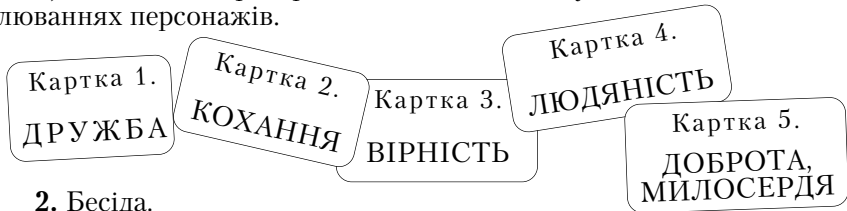
IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

1. Робота в групах.

- Кожна група отримує картку, на якій записане одне слово.

Завдання для групи:

- 1) знайти фрагменти в тексті повісті, де розкривається певне поняття;
- 2) пояснити, яким є ставлення автора до опрацьованого поняття;
- 3) показати, як розкривається це поняття у вчинках чи висловлюваннях персонажів.

2. Бесіда.

— Які моральні якості втілені в характеристиці персонажів повісті?

Тома Сойера —

Гека Фінна —

Беккі Тетчер —

Тітоньки Поллі —

Сіда (Томового брата) —

Судді Тетчера —

Удови Дуглас —

Меффа Поттера —

— Чи можемо охарактеризувати Тома Сойера як вірного друга? (*Цю рису він підтвердив у всіх описаних ситуаціях — у пригоді на цвинтарі, під час суду, на острові, у печері, у будинку вдови Дуглас*).

— У яких ситуаціях Том виявив свої кращі риси? (*У кожній сюжетній лінії*).

— Який настрої у вас викликає тітонька Поллі? Чому, на вашу думку, вона аж надто старається виховати Тома зразковим хлопчиком? (*Це добра жінка, яка, з одного боку, намагається дотримуватися традицій виховання, хвилюється через надзвичайну відповідальність перед пам'яттю сестри, а з іншого — ставиться до хлопчика з глибокою любов'ю, щирістю, теплом*).

— Опишіть атмосферу навчання у звичайній і недільній школах. (*У цих фрагментах утілене іронічне ставлення автора до тогочасних звичаїв, улесливості, лицемірства, показовості поведінки тощо*).

— Як поведилися діти в екстремальних (виняткових, особливо напружених) ситуаціях — опівночі на міському кладовищі; під час судового засідання; під час пошуків скарбу; на острові, де були «піратами-втікачами»; у печері? (*У всіх випадках діти були хоробрими як на свій вік, уміли поводитися емоційно й розважливо водночас, у момент найвищого напруження вміли приймати правильні рішення*).

3. Узагальнення роботи над проблемними ситуаціями. Бесіда.

— Кого серед персонажів повісті «Пригоди Тома Соєра» можемо вважати «свічкою, що випромінює світло», а кого — «дзеркалом, у якому свічка відображається»? Поясніть свою думку. (*Том і Гек відіграють роль «свічки», бо випромінюють невичерпне світло та добро; майже всі інші персонажі цілком відповідають ролі «дзеркала», крім індіанця Джо, бо позитивно сприймають дитячі витівки і не проявляють агресії та злості до дітей*).

— Ми називаємо «Пригоди Тома Соєра» радісною повістю про дитинство. Чи це означає, що герої твору дарують нам хороший настрої, чи змушують нас сумувати й задумуватися над певними важливими питаннями? (*Повість цікава тим, що в ній поєднані цілком різні за настроєм моменти — веселі (як фарбування паркану, витівки в школі), драматичні (як подія на цвинтарі), майже трагічні (як пригода в печері), авантурні (пошуки скарбів), ситуації важливого життєвого вибору (рішення Гека залишитися в будинку Дуглас) — але всі вони розкривають дитячу психологію та характер*).

— Як ви вважаєте, чи життя посміхалося героям повісті Марка Твена? Доведіть свою думку. (*З усіх випробувань герої виходили сильнішими та мудрішими*).

— Чи можемо ми погодитися з Марком Твеном, який вважав, що його повість призначається дорослим читачам? Чому? (*У творі порушені складні проблеми — виховання, шкільного навчання, стосунків*

у родині та громаді, морального вибору тощо, тому автор цілком слушно адресував свій твір дорослим читачам).

— Чи мав слухність товариш письменника, зауваживши, що ця книжка здобуде прихильників серед дітей? Чому? (Тому що яскравість та оптимізм описаних постатей дітей та особливі стосунки з дорослими не могли залишити юного читача байдужим: пригоди однолітків завжди цікаві).

4. Слово вчителя.

— «Пригоди Тома Соєра» — повість видатного американського письменника — Марка Твена, якого цілком слушно вважають одним із засновників сучасної дитячої літератури. Оригінал твору написаний англійською мовою і для того, щоб якнайбільше читачів могли пізнати чарівний і радісний світ дитинства, потрібні зусилля перекладачів. Українські переклади повісті робили в різні роки Марія Грінченко, Юрій Корецький, Володимир Митрофанов, Інна Базиллянська. Завдяки праці перекладачів світ повісті оживає по-новому, натомість неповторні герої продовжують своє існування в різних культурах.

Словникова робота

Повість — жанр літератури, прозовий твір, у якому розповідається про невелику кількість подій, об'єднаних довкола одного-двох персонажів. За широтою охоплення життєвих явищ повість посідає проміжне місце між оповіданням і романом. Залежно від того, про що йдеться у творі (тема), повість може бути *пригодницькою, історичною, фантастичною, автобіографічною* тощо.

5. Робота з таблицею «Порівняльна таблиця ознак повісті та оповідання» (с. 189 підручника).

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Робота з таблицею.

— Визначити ознаки повісті у творі «Пригоди Тома Соєра». Усно або письмово заповнити таблицю.

Художнє дослідження невеликого кола проблем	
Незначна кількість персонажів і подій	
Сюжет розгалужений	
Зображення певного періоду з життя героя	

Повільне розгортання сюжету	
Велика роль описів	
Відкритий фінал	
Важливе значення голосу автора або розповідача	

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

1. Прочитати рубрику «Краса слова» (с. 189–190 підручника).
2. Скласти перелік запитань, які ви хотіли б поставити персонажам повісті, записати ці запитання, зазначивши, кому саме вони адресовані.
3. Переглянути фільм «Пригоди Тома Сойєра і Гекльберрі Фінна» (1981 р., реж. С. Говорухін) (три серії фільму доступні на YouTube в online).

УРОК № 37

Тема. Утілення сюжетів і образів книжки Марка Твена «Пригоди Тома Сойєра» в різних видах мистецтва

Мета уроку. Узагальнити знання учнів про повість Марка Твена, закріпити знання змісту твору, своєрідності сюжету, особливостей твору як повісті за жанром; *розвивати* навички виразного читання, зв'язного мовлення, уміння порівнювати художній текст з його кіноверсією, уміння відповідати на запитання, характеризувати героїв, самостійно формулювати висновки з прочитаного; *формувати* систему моральних цінностей.

Обладнання: портрет Марка Твена, текст повісті «Пригоди Тома Сойєра», робочий зошит, виставка ілюстрацій до повісті та малюнків учнів, комп'ютер, мультимедійний екран (дошка), запис кінофільму «Пригоди Тома Сойєра» (Одеська кіностудія, 1981 р., реж. С. Говорухін).

Підготовка учнів до уроку: перегляд фільму «Пригоди Тома Сойєра та Гекльберрі Фінна» (1981 р., реж. С. Говорухін).

ХІД УРОКУ

У цій книжці я мав задоволення нагадати дорослим про те, якими вони самі були колись...

Голос автора перед початком першої серії фільму

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Перевірка домашнього завдання.

Робота в парах: один учень читає сформульовані запитання до певного персонажа повісті — інший відповідає максимально близько до тексту.

II. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

- Слово вчителя.

— «Пригоди Тома Соєра» — настільки цікава та захоплива розповідь про життя дітей, про дружбу та різноманітні випробування, що неодноразово привертала увагу кінорежисерів: режисерів, сценаристів, операторів, костюмерів тощо. Залежно від часу та країни створення невтомний бешкетник і витівник поставав іншим, по-своєму неповторним і привабливим. Так, в історію кінематографу ввійшли такі роботи:

- американський художній фільм німого кіно реж. Вільяма Десмонда Тейлора «Том Соєр» (1917);

- американський чорно-білий художній фільм «Том Соєр» (1930), і цього ж року став лідером прокату (тобто зібрав найбільше глядачів);

- радянський чорно-білий художній фільм реж. Лазаря Френкеля та Гліба Затворницького «Том Соєр» (1936);

- американський музичний фільм реж. Дона Тейлора з Джонні Віткером і Джоді Фостер у головних ролях «Том Соєр» (1973). Цей фільм претендував на найвищі кіновідзнаки: отримав три номінації на премію «Оскар» і дві — на «Золотий Глобус»;

- американський телевізійний фільм реж. Джеймса Нейлсона «Том Соєр» (1973), на відео цей фільм був випущений під назвою «Пригоди Тома Соєра»;

- радянський художній фільм реж. Станіслава Говорухіна «Пригоди Тома Соєра і Гекльберрі Фінна» (1981);

- 2011 р. здійснена нова спроба екранізувати всесвітньо відомий дитячий твір — художній фільм «Том Соєр» німецького режисера Херміні Хутгебурха.

Водночас можемо згадати мультфільм «Том Соєр», який був знятий студією MGM 2000 р.

Так переконаємося, що описані автором події та небезпечні пригоди стали популярними не лише серед читачів різних країн світу, а й глядачів різного віку.

Звернемося до чудової екранізації, виконаної С. Говорухіним — майстром кінопрочитання відомих літературних творів. Фільм вам відомий: упродовж трьох серій розгортається захопливий світ пригод і небезпек, куди повсякчас потрапляють головні герої — Том і Гек — і звідки вони щоразу рятуються завдяки щасливому випадку та власній кмітливості й винахідливості.

III. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

- Мотивація навчальної діяльності учнів.

Умикається початок першої серії фільму. За кадром звучить голос диктора, який від імені Марка Твена звертається до глядачів і пояснює свій задум і свій намір: нагадати дорослим, якими вони були колись. Такий вступ одразу налаштовує кожного глядача на романтичний настрій, викликає бажання продивитися фільм разом із батьками. Таке бажання цілком слушне: у фільмі С. Говорухіна світ дорослих не протиставляється світові дітей, радше навпаки — усі дорослі з винятковими почуттями — теплом і ніжністю — ставляться до дітей, намагаються їм допомогти. Повчання дорослих доброзичливі та щирі, вони сердяться навіть, бо так годиться, а не тому, що насправді розлучені поведінкою дітей.

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЙ.

1. Зіставлення художнього тексту та екранізації.

Робота з підручником і фрагментами фільму

Фрагмент 1. Розділ 2 за підручником // Фільм (1 серія): з хвилини 00.12.00 до хвилини 00.30.00 [тривалість 18 хв].

Фарбування паркану

2. Після перегляду — бесіда за запитаннями вчителя.

— Прочитайте уривок з тексту повісті, де описується момент виходу Тома на вулицю для того, щоб побілити паркан. Який настрої, на вашу думку, панував у душі хлопчика? Поясніть свій висновок. (Автор лише зазначає, що Том «зміряв поглядом паркан, і радість його в одну мить згасла в душі, а натомість у неї ввійшла туга»).

— Перегляньте фрагмент виходу Тома з подвір'я — які емоції та думки рояться в голові хлопчика? Поясніть своє спостереження.

(У фільмі враження покарання посилене тим, що Том змушений працювати навіть не в суботу, а в неділю; водночас режисер відходить від авторського тексту: на вулиці з'являється оркестр, який гучно співає про Міссісіпі й за яким іде, танцюючи та співаючи, натовп міщан; Том на якусь мить веселішає, забуває про власне «горе», також танцює та співає, а щітка для нього стає музичним інструментом. Але коли процесія проходить повз злосчастний паркан, Том довго і важко іде вздовж, здавалося б, безконечного паркану і починає свою роботу посередині. Настрій Тома можна відчутти, дивлячись на важкі відра та довжелезну щітку, а також на змучену постать хлопчика).

— Почитайте, яким був настрій Тома після короткої розмови з Джимом. Чому, на вашу думку, Томові не вдалося зацікавити Джима своєю працею? *(Том намагався «підкупити» Джима «вавкою на нозі», але тітка поцілила черевиком і «помічник» утік. Хлопчик боявся та слухався тітоньку Поллі).*

— Як у фільмі передається розмова двох хлопчиків? *(Обидва дуже серйозно обговорюють вдачу тітки Поллі; детально описана також поведінка тітоньки, яка дуже тихо підходить до Тома та його співрозмовника і розпочинає бійку).*

— Порівняйте виклад про збільшення товариства «фарбувальників паркану» у тексті повісті та в кадрах фільму. Як описані діти? Який настрій панує під час виконання роботи? Який вигляд має Том? *(Том зумів своїм серйозним виглядом переконати всіх містечкових хлопчиків у тому, що зайнятий не справою, а неймовірною розвагою; тому за короткий час зібрався чималий гурт, і всі діти завзято фарбували паркан. Під час роботи панує надзвичайно радісний настрій, у фільмі він посилюється завдяки музичному супроводу. Том виглядає справжнім організатором, уміло керує роботою дітей та збирає власні трофеї).*

— Оцініть поведінку Тома, коли тітонька Поллі вийшла подивитися на результати фарбування. Як у фільмі втілений настрій Тома та показані риси його характеру? *(Том виглядає переможцем, обличчя його зосереджене, хода поважна і досить втомлена; так хлопчик закінчив покарання з власною вигодою).*

Фрагмент 2. Розділ 9 за підручником // Фільм (1 серія): з хвилини 00.50.00 до хвилини 01.10.00 [тривалість 20 хв].

Нічна пригода на цвинтарі

• Після перегляду — бесіда за запитаннями вчителя.

— Порівняйте ту саму сцену, описану в тексті й показану у фільмі: момент, коли Гек умовним сигналом кличе Тома на вулицю. Як у

творі передається настрої Тома і як цей стан утілений зоровими засобами? (З тексту повісті дізнаємося про очікування Тома і про те, що в домовлений час Гек викликав друга; фільм детально описує поведінку Тома, який спочатку напружено чекає сигналу Гека, далі знімає спальний одяг, під яким завчасно вбраний для нічого виходу на вулицю, обережно відчиняє вікно і тихо приєднується до Гека).

— Знайдіть у тексті уривки, що описують почуття Тома і Гека, коли вони спостерігали за діями дорослих поміж пам'ятників і могильних плит. (*«Прошепотів Гек і здригнувся», «принишкни, не дихай»; у тексті подається опис ситуації без одночасного зображення дітей*).

— Як у фільмі передається емоційний стан обох хлопців? (Режисер, навпаки, найбільше уваги приділяє поведінці Тома і Гека, детально відтворює спочатку розгубленість і нерішучість, далі величезний страх, описує втечу дітей з місця трагедії, а в підсумку показує розмову переляканих хлопчиків, коли вони в сараї, поряд з прив'язаним конем, розмірковують про те, що бачили і які це може мати для них наслідки. Зображення супроводжується надзвичайно напруженою музикою, що посилює емоційність сприймання).

— Чим за кіноверсією завершується нічна мандрівка Тома і Гека? Як вирішилося питання з клятвою? Опишіть обстановку, де відбувається дія. (Клятва — підписатися кров'ю — на думку хлопців, додає значущості й незворушності сказаному слову).

Фрагмент 3. Розділ 31 за підручником // Фільм (3 серія): з хвилини 00.05.00 до хвилини 00.20.00 і з хвилини 00.26.00 до хвилини 00.38.00 [загальна тривалість 27 хв].

Загублені в печері

• Після перегляду — бесіда за запитаннями вчителя.

— Прочитайте уривок повісті, що розповідає про поведінку Тома і Беккі під час пікніка. Якими словами автор передає настрої дітей? (Від слів *«Повернімося тепер до Тома і Беккі...»* до слів *«вже не було написів на стінах»*; діти були разом з усіма, поки їм не набридло і вони вирішили самостійно продовжити подорож).

— За фільмом перекажіть початок мандрівки в печеру. (Показано, що Том відкликав Беккі від гурту і вже вдвох вони далеко відійшли від інших учасників пікніка — щоб дістатися до входу в печеру; побачили щит із написом *«Карстові печери. Обережно — лабіринт»,* але не повернули назад, а ввійшли всередину печери, маючи невеличкі свічки).

— Знайдіть у тексті моменти, що передають наростання страху, відчаю, безсилля та зневіри дітей під час блукання лабіринтами печери. (*«Беккі стривожилася», «він підупадав духом», «вона впала додолу й так бурхливо заридала, що Том удався в розпач», «почала*

даватися взнаки і втома», «пішли рука в руку, але вже ні на що не сподіваючись», «прокинулися голодні, пригнічені горем», «голод і біда зрештою переважили страх», «муки голоду стали просто нестерпними», «вона заціпеніла від горя, її нічим не можна було розважити»).

— Як у фільмі показані зміни настрою Тома і Беккі? (Спочатку на обличчях допитливість, усередині печери — захоплення від химерних склепінь і карстових наростів дивовижної форми; чим далі заходили в нетрі печери, тим більше помітною стає втома, далі знесилена, страх і відчай).

— Як завершилася пригода в печері? Перекажіть фрагмент фільму. (Майже зовсім знесилений Том на ліжках повзе печерою; у момент, коли сили мають полишити його, хлопчик раптом бачить яскраве світло. Переконавшись, що це не видіння-марення, а таки вихід, Том повертається до того місця, де залишив Беккі, завбачливо прив'язавши мотузку, і силоміць витягає дівчинку з лабіринту).

— Опишіть портрети Тома і Беккі після того, як вони побачили річкові хвилі та сонячне проміння. (Брудні, у подертому одязі, на обличчі засохли сльози і завмерла усмішка).

— Як у фільмі передається радість дорослих з нагоди порятунку дітей? (Режисер знову відступає від тексту і вводить до учасників фільму оркестр, щоб посилити настрій радості всіх міщан із нагоди порятунку загублених дітей; переможний вхід героїв відбувається по-різному: Беккі в сідлі разом з батьком, Том на потилиці одного з дорослих).

3. Підсумкова бесіда.

— Чи втілилися у фільмі С. Говорухіна основні сюжетні лінії повісті? (Сюжет фільму відтворює сюжет повісті).

— Чи відповідають зображення персонажів твору (так, як їх описав Марк Твен) із зовнішнім виглядом акторів? (Цілком відповідають).

— Як дорослі актори зуміли передати характерні ознаки дорослого світу в повісті? (Акторська майстерність дозволила дорослим показати своє найтепліше ставлення до дітей, а негативні персонажі — індіанець Джо — зіграв роль ворога не лише дітей, а й цілого міста).

— Чи збігаються провідні ідеї тексту повісті з тим, які ідеї обрані режисером фільму, як основні? Поясніть свій висновок. (У фільмі, так само, як у повісті, переплітаються кілька сюжетних ліній; водночас у фільмі переважає тема дорослішання дітей через численні пригоди та випробування).

— Чому, на вашу думку, у фільмі представлений негритянський оркестр? Яка його роль у створенні настрою глядача? (Автор повісті намагався створити для читача радісний настрій, радісне сприймання

дитячого світу — режисер фільму для цього залучив музичний супровід; негритянський оркестр сприяє розвитку порозуміння між різними націями, які мають жити в злагоді та доброзичливості).

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

1. Бесіда за фрагментом повісті.

— Прочитайте «Заключне слово» автора.

«Наш літопис добіг кінця. Оскільки в ньому викладений життєпис хлопчика, він повинен скінчитися саме тут; якби ми продовжили його, він став би життєписом дорослої людини. Коли пишеш роман про дорослих, то знаєш напевно, де зупинитися, — на весіллі; коли ж пишеш про дітей, доводиться ставити останню крапку там, де тобі з руки.

Більшість героїв цієї книжки живуть і понині; вони досягли успіхів і щасливі. Може, колись згодом мені спаде на думку продовжити розповідь про наших юних героїв, і тоді я подивлюся, які вийшли з них чоловіки й жінки; тому я вчинив би вельми необачно, якби тепер повідомив вам про їхнє життя».

— Чому автор вважає, що в момент закінчення розповіді закінчилося дитинство Тома? (*Герої твору пережили багато драматичних ситуацій, видається, що тепер вони стали дорослими*).

— Чи потрібна репліка про те, що «більшість героїв цієї книжки живуть і понині; вони досягли успіхів і щасливі»? Яку роль відіграє ця фраза в розкритті провідної ідеї твору? (*Ця фраза утверджує відкритий фінал твору, дає можливість читачеві самостійно продовжити історію життя і пригод улюблених героїв; децю згладжується настрій смутку від того, що цікава пригода завершилася*).

2. Слово вчителя.

— У книжці «Пригоди Тома Соєра» розгортається кілька сюжетних ліній, об'єднаних образом головного героя: життя Тома Соєра в родині, його дружба з Геком Фінном, сутичка з індіанцем Джо й допомога Меффу Поттеру, пошук скарбу, стосунки з Беккі Тетчер, шкільне життя тощо. Це свідчить про те, що цей твір є розгалуженим і складним за своєю будовою. У деяких моментах ці сюжетні лінії перетинаються, а інколи вони розгортаються незалежно одна від одної. Наприкінці твору вони сходяться в одній точці, маючи логічне завершення. Кожна з цих сюжетних ліній виявляє риси характеру персонажів, їхні стосунки з іншими людьми, а також життя американців того часу в цілому. Особливістю сюжету твору є також поділ на окремі розділи, кожен з яких є відносно самостійним і в ньому можна визначити свої частини сюжету.

У творі Марка Твена довкола Тома Соєра постійно відбуваються якісь події, а це свідчить про те, що він має жвавий характер, риси справжнього лідера, талант захоплювати своїми іграми й розповідями не тільки однолітків, а й дорослих мешканців містечка. Том Соєр уміє перетворити нудну працю на цікаву гру. Він не лише спритний і хитрий, а й добрий, милосердний, щирий. Він усім серцем переживає за долю Меффа Поттера й робить мужній крок, аби його врятувати. Том Соєр здатний не лише на різноманітні витівки, а й виявляє надзвичайно важливі людські якості в стосунках із рідними (наприклад, тіткою Поллі, яку він щиро любить), із дівчинкою Беккі Тетчер, до якої відчуває глибоке і зворушливе почуття, у дружніх взаєминах зі своїми однолітками (Гек Фінн, Джо Гарпер). Том уміє бути не тільки сміливим і вірним у дружбі, а й ніжним, уважним, чуйним, він намагається захистити тих, кого любить. Том і Гек не випадково стали друзями: їх об'єднує не лише пристрасть до гри та пошуки пригод. Обидва хлопці щирі, життя людини цінують більше, аніж будь-який скарб.

Автор щиро захоплюється своїми героями, створює для них різні перешкоди й допомагає ці перешкоди подолати.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

1. Намалювати різними кольорами загальну схему «Сюжетні лінії повісті «Пригоди Тома Соєра»», позначити кульмінаційні моменти кожної лінії, відзначити місця, де ці лінії перетинаються.

2. За допомогою Інтернету (по можливості) подивитися кінофільм «Том Соєр» (реж. Х. Хутгебурх, Німеччина, 2011 р.). Визначити спільне й відмінне між кінофільмом і художнім текстом. Висловити власне враження від фільму.

УРОК № 38

Тема. Творити добро та примножувати радість — головне завдання кожного (Книжка Елеанор Портер «Полліанна». Щирість, мужність і оптимізм героїні твору, її вплив на життя міста)

Мета уроку. *Ознайомити* учнів з основними фактами життєвого і творчого шляху Е. Портер; *охарактеризувати* особливості художнього світу, описаного авторкою у творах для дітей; *визначити* основні теми та проблеми роману; *показати* місце твору в історії світової літератури; *дати* початкове теоретичне поняття про роман як літературний жанр, показати його від-

мінності від повісті, закріпити поняття про сюжет твору, розвивати навички визначення основних елементів сюжету, показати логічний зв'язок кожного наступного елементу з попереднім; *розвивати* в учнів навички виразного читання, усного мовлення, уміння відповідати на поставлені запитання, аналізувати художній твір.

Обладнання: портрет Е. Портер, текст роману «Полліанна», робочий зошит, таблиці теоретичних понять і визначень (сюжет, повість, роман), виставка ілюстрацій до твору та малюнків учнів; мультимедійна презентація або підготовлені інформаційні картки за темою уроку.

Підготовка учнів до уроку: переглянути фільм «Полліанна» (Велика Британія, 2003 р.), прочитати перший розділ повісті, підготувати повідомлення про Е. Портер як відому американську письменницю (текст повідомлення).

ХІД УРОКУ

Сміх — це сонце: він проганяє з людського обличчя зиму.

В. Гюго

I. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

- Слово вчителя.

— Як відомо, людина народжується і крокує життєвим шляхом не лише для того, щоб збулися її мрії, щоб вона пізнала світ і отримала від цього знання, користь і задоволення. Важливо, що кожен приносить у світ свою неповторну вдачу, свій настрій, свої смаки і переконання. Щодня людина зустрічає певні перешкоди на цьому шляху, намагається їх подолати й продовжити свою ходу. Кожен наступний день не подібний на попередній, у ньому нові враження, нові думки та хвилювання. Однак не змінюється найважливіше: якщо людина вміє і хоче приносити у світ радість, вона знайде для цього безліч способів, зуміє почути всіх, хто поряд із нею. Така людина — наша нова знайома, дівчинка, яка ввійшла в пам'ять кількох поколінь читачів своїм талантом дарувати радість, умінням щиро та відверто радіти життю навіть у найважчі моменти найскладніших випробувань.

Саме цій дівчинці присвячений вислів видатного французького письменника, вислів, що стане основною думкою нашого уроку.

II. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

1. Слово вчителя.

(Короткі відомості про життя і творчість письменниці).

— Елеанор Портер народилася 19 грудня 1868 р. в м. Літлтоні (штат Нью-Гемпшир), у родині нащадків перших переселенців з Британії до Америки. З дитинства Елеанор захоплювалася музикою, співала в церковному та світському хорах, навчалась у Бостонській консерваторії. Вийшовши заміж за Джона Лимана Портера (1892), вона переїхала разом із чоловіком спершу в Массачусетс, потім у Теннессі, а потім у Нью-Йорк, і захопилася письменством. Починаючи з 1892 р., Елеанор друкує в американських журналах короткі оповідання, підписує їх псевдонімом Елеанор Стюарт. 1907 р. вийшов у світ її перший роман. Книжка сподобалася читачам, викликала позитивні відгуки, тож наступного року письменниця опублікувала продовження — роман «Переміни».

Справжніми бестселерами письменниці стали нові книжки: 1911 р. Елеанор Портер запропонувала своїм читачам повість «Міс Біллі» про дівчинку-сироту, котра приїжджає до незнайомих родичів. Успіх книжки настільки окрилив авторку, що невдовзі з'являються нові твори: «Міс Біллі приймає рішення» і «Міс Біллі виходить заміж». І от 1913 р. — світ побачив твір, що одразу здобув надзвичайну популярність: найвідоміший роман письменниці «Полліанна». Свій роман Е. Портер писала в саду, що ріс на даху її будинку в Нью-Йорку: авторці так само, як і її героїні, було цікаво прислухатися до відлунювання бляхи під ногами і придивлятися до зірок на нічному небі. Письменниця неодноразово наголошувала: про кращий кабінет для себе не могла й мріяти.

Успіх роману був неймовірним: до 1920 р. він перевидавався 47 разів.

Роман про маленьку дівчинку, яка вміла дарувати радість, настільки заволодів читачами, що в усій країні створювали «Клуби Полліанни» — не лише для дітей, а й для дорослих.

Письменниця отримувала величезну кількість листів від читачів, які просили розповісти, що сталося з головною героїнею роману далі. Тому вже 1915 р. Е. Портер видала друком наступний роман — «Юність Полліанни» (інша назва — «Полліанна виростає»), який також здобув популярність у читачів. Усього за кілька років письменницької кар'єри Е. Портер створила чотири томи коротких оповідань і чотирнадцять романів для дітей і дорослих. Серед найвідоміших творів авторки романи: «Просто Девід» (1916 р., про хлопчика-сироту); «Шлях до згоди» (1916); «О гроші, гроші!»

(1918); «Світанок» (1919 р., про людину, яка втрачає зір); «Мері-Мерайя» (1920 р., про маленьку дівчинку, доньку розлучених батьків) та ін.

21 травня 1920 р. Е. Портер померла. Наступного дня після її смерті газета «Нью-Йорк Таймс» опублікувала некролог під заголовком «Померла авторка “Полліанни”».

Романи про Полліанну не втратили своєї популярності й у наш час, вони залишаються цікавими для нинішнього читача. Ці книжки перевидаються не лише в англomовних країнах, а й у багатьох інших. До захопливих розповідей про Полліанну звертаються режисери театру та кіно. Лише за романом «Полліанна» у різні роки були зняті фільми: 1920 р. «Полліанна» (німий, чорно-білий фільм реж. Пола Пауела, у головній ролі Мері Пікфорд, США); 1958 р. «Полліанна» (чорно-білий фільм, знятий у Бразилії); 1960 р. «Полліанна» (кольоровий фільм, знятий на студії Волта Діснея реж. Девідом Свіфтом, у головній ролі Хейлі Мілз, США); 1971 р. «Життя прекрасне, коли любиш» (фільм за романом «Полліанна», знятий у Туреччині); 1982 р. «Пригоди Полліанни» (телефільм; у головній ролі Петсі Кензіт, США); 1973 р. «Полліанна» (телефільм; у головній ролі знялася Елізабет Арчард, Велика Британія); 1986 р. «Полліанна» (японський мультиплікаційний телесеріал); 1989 р. «Поллі» (музичний фільм, США); 1990 р. «Поллі. Повернення додому» (музичний фільм, США). Зрештою, 2003 р. на екрани вийшов надзвичайно зворушливий художній фільм виробництва Великої Британії «Полліанна» реж. Сари Хардінг, де головну роль зіграла Джорджина Террі, не може залишити байдужим жодного глядача. Адже перед очима постає не лише складна доля одинадцятирічної дівчинки-сироти, але й кожна людина може впізнати себе — як поводитися, коли поряд хтось потребує співчуття й розради, як ставитися до чужої біди, чи готова відгукнутися й допомогти.

Головна героїня роману Е. Портер подарувала читачам «гру в радість». Водночас письменниця не боялася подивитися у вічі життєвим проблемам, не закликала своїх читачів зануритися в мрії та радість і забути про складні життєві ситуації, про біль, горе й страждання. Свого часу Е. Портер зауважила: «Я ніколи не вважала, що слід заперечувати існування труднощів, страждання та зла. Я лише вважаю, що набагато краще сприймати невідоме бадьоро й радісно».

«Гра в радість», яку подарували читачам письменниця та її героїня, зігриває душу та захоплює. Сама Е. Портер так чинила в житті, тому її дружня порада звучить щиро, безпосередньо, без повчання.

2. Коментоване читання розділу 1 роману — «Міс Поллі» (с. 194–197 підручника).

3. Бесіда за змістом розділу.

— Чому описаного червневого ранку міс Поллі була особливо стурбованою? *(Вона готувалася до зустрічі з небогою, яка мала в неї оселитися).*

— Про що розмовляла міс Поллі з Ненсі? *(Про порядок у домі, про правила чемної поведінки, про те, що відбудуться певні зміни через приїзд Полліанни).*

— Як сприймала Ненсі свою господиню? Знайдіть у тексті розділу підтвердження своєї думки, прочитайте. *(«Інколи їй здавалося, що цій жінці ніколи не вдасться догодити», «Тепер Ненсі чудово знала, що міс Поллі — педантична жінка із суворим обличчям, яка терпіти не може дзенькоту ножа, що впав на підлогу, та гучного грюкоту дверей»;* Ненсі побоювалася суворої господині, її різких зауважень).

— Як ставилася міс Поллі до своєї сестри, матері Полліанни? *(Вона любила сестру Дженні, хоча й сердилася за її рішення вийти заміж за місіонера, а не за багатого пана з їхнього міста).*

— Про що повідомлялося в листі, який надіслав пан Ієремія Вайт міс Поллі? *(Про те, що дівчинка залишилася зовсім сама й висловлював упевненість, що міс Поллі заопікується небогою).*

— Що ми дізналися про міс Поллі та її родину з першого розділу твору? *(Це була багатодітна родина, батьки любили своїх дочок і піклувалися про долю для кожної; двадцятирічна Дженні не прислухалася до порад вийти заміж за старшого заможного чоловіка й стала дружиною місіонера. Коли всі рідні померли, міс Поллі не дуже часто занурювалася в спогади, через які сумувала).*

— Як можна уявити зустріч тітки з небогою після прочитання першого розділу? *(Про найближчі дні можемо здогадатися з відповіді, яку міс Поллі дала Ієремії Вайту: «Вона чудово знала, що таке обов'язок, хай би якою неприємною здавалася ноша, звалена на плечі» — тітонька зовсім не раділа з того, що раптом зміниться її звичний спосіб життя).*

Робота з підручником

— Прочитайте визначення роману, запишіть у зошит (с. 193 підручника).

— Прочитайте ознаки роману, проаналізуйте їх на матеріалі роману (с. 193 підручника).

— Повторіть і закріпіть знання про повість, за таблицею встановіть спільні та відмінні ознаки повісті та роману (с. 194).

Проблемне запитання

— Чим є розповідь про Полліанну — повістю чи романом? Чому?

4. Робота з таблицею.

(Опрацювання нового теоретичного поняття в робочому зошиті: записати в праву колонку ті ознаки, які характеризують жанр «Полліанни»).

Ознаки	Утілення у творі
Велика кількість персонажів	Полліанна Віттєр, міс Поллі Гаррінгтон, Ненсі, Тімоті, Том, місє Сноу, містер Джон Пендлтон, Джиммі Бін, лікар Чілтон, лікар Воррен, преподобний Пол Форд, місє Бентон
Значна кількість подій	Приїзд Полліанни, відвідини хворих мешканців містечка, знайомство з містером Пендлтоном, візит до Жіночої допомоги з проханням про допомогу Джиммі, порятунку і догляд за Джоном Пендлтоном, автомобільна аварія, терпіння та чекання Полліанни
Складний і розгалужений сюжет	Про життя Полліанни в домі тітки Поллі, історія життя родини Гаррінгтонів, історія стосунків матері Полліанни з містером Пендлтоном; історія стосунків міс Поллі з лікарем Чілтоном
Зображення тривалого періоду з життя героя	Життя Полліанни описане впродовж майже двох років (у червні дівчинка приїхала до Бедлінгсвіла, у жовтні сталася автомобільна аварія, до весни Полліанна нерухомо лежала в ліжку, ще десять місяців тривало лікування, поки дівчинка встала на ноги); фрагменти життєвих історій персонажів роману тривають набагато довше (15 років)
Значення описів	Опис кімнатки на горищі, де мала поселитися Полліанна («Тут стояло дбайливо застелене ліжечко, два стільці зі спинками, умивальниця, коMOD без дзеркала і невеличкий столик. Ні штор на мансардних вікнах, ні картин на голих стінах. Сонце цілий день розжарювало крівлю, і в кімнатці через це було, як у грубці. Захисних сіток від комах на вікнах не було, тому вони не відчинялися») показує скупку вдачу міс Поллі, її неприязне ставлення до ще не знайомої небоги; опис двору позаду будинку тітки Поллі («Перед нею лежав садок... Поза садком стежинка бігла через широке поле до кручі, на якій самотня сосна стояла на сторожі великої скелі. Полліанні наразі здалося, що їй понад усе хочеться бути саме там — на вершечку великої скелі»)

Ознаки	Утілення у творі
	допомагає читачеві зрозуміти настрої дівчинки, відчуття її самотності і душевний біль, її бажання опинитися далеко від непривітного будинку, де вона поселилася; опис ранку наступного дня після приїзду («Вікна кімнати виходили на південь і на захід, тому сонця вона ще не бачила. Але вона бачила тьмяну блакить ранкового неба і знала, що день обіцяє бути пречудовим») розкриває оптимістичний характер дівчинки, готовність у всьому якщо не побачити, то розпізнати щось добре та радісне. Таких описів знаходимо багато в тексті роману
Зображені життєві історії багатьох людей	З твору дізнаємося про життя Полліанни Віттієр (яка залишилася сиротою в 11 років, була відіслана до рідної тітоньки і яка змінила життя багатьох мешканців Белдінгсвіла), про окремі моменти життя міс Поллі Гаррінгтон, яка згадує свою родину, своє кохання і поступово вчиться бути доброю та милосердною людиною, про добру й працювиту служницю Ненсі, яка одразу полюбила Полліанну й узялася опікувати дівчинку, про міс Сноу, котра весь час проводила в ліжку, бо вважала себе невиліковно хворою і яку Полліанна «поставила на ноги», про драматичну історію кохання містера Джона Пендлтона, який давно любив маму Полліанни, а втративши її, став сердитим і відлюдкуватим багатієм, про втікача із сиротинця Джиммі Біна (хлопчика-сироту, до якого нікому не було діла і якого Полліанна зробила названим сином місцевого багатія), про мудрого й терпеливого лікаря Чилтона (давно та безнадійно закоханого в міс Поллі), про преподобного Пола Форда, який намагався змінити й перевиховати байдужих і чванькуватих мешканців Белдінгсвіла, а також коротко про багатьох інших персонажів
Розкриті важливі проблеми суспільства	У романі розкриті проблеми: родинного виховання та родинних цінностей (пов'язані з образами тітоньки Поллі та Полліанни, Джона Пендлтона і Джиммі), складної долі сиріт (Полліанна, Джиммі), ставлення суспільства до проблем окремих людей (байдужість Жіночої допомоги до прохання Полліанни), проблеми бідності та багатства (з одного боку, Поллі Гаррінгтон, містер Джон Пендлтон, з іншого — Ненсі, Тімоті, Том)

III. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

Робота з підручником (с. 198)

• Відповісти на запитання з рубрики «Для обговорення»: прокоментувати слова Полліанни про те, що значно важче радіти в чорному і слова міс Поллі про те, щоб дівчинка не згадувала про свого батька.

1. Складання плану сюжету роману.

Експозиція — опис будинку міс Поллі Гаррінгтон червненого ранку, коли має приїхати Полліанна.

Зав'язка — лист Ієремії Вайта про те, що Полліанна відіслана до тітки.

Розвиток дії — знайомство Полліанни з тітонькою Поллі; нові звичаї в будинку після приїзду дівчинки; знайомство та дружба Полліанни з мешканцями Белдінгсвіла; численні повороти «гри в радість».

Кульмінація (одна або декілька) — автомобільна аварія, після якої Полліанна стає нерухомою; випадково почутий діагноз про те, що хвороба невиліковна; прихід лікаря Чілтона, який подарував Полліанні надію на одужання.

Розв'язка — Полліанна пише листа своїй тітоньці про нові зроблені кроки до одужання (щодня збільшуючи їх на два).

2. Підсумкова бесіда.

— Яка, на вашу думку, тема роману? (*Розповідь про життя дитини-сироти, яка твердо запам'ятала науку добра від своїх покійних батьків*).

— Як можна кількома словами (двома чи трьома) визначити ідею твору? (*Торжество радості; милосердя і добро*).

— Чи є в романі негативні герої? Хто вони і чому ви їх вважаєте негативними? (*Для світу радості, який створила письменниця, усі погані люди чужі та незрозумілі, тому навіть ті персонажі, які спочатку не викликають симпатій у читача — міс Поллі чи містер Пендлтон, згодом сприймаються по-іншому; для цього авторка детально розповідає історію їхнього життя й показує, що ці люди не є поганими чи негативними, просто в них були різні перешкоди на шляху до радості й добра*).

— Чи відбулися зміни з мешканцями міста через деякий час після того, як там оселилася Полліанна? Назвіть персонажів і прокоментуйте ці зміни. (*Зміни відбулися в житті всіх мешканців міста: усі люди стали добрішими та навчилися радіти життю: міс Поллі*

пробачила колишні образи й відкрила своє серце для радості; містер Пендлтон позбувся свого смутку й отримав справжню родину; лікар Чілтон знайшов своє щастя; місіс Сноу майже одужала).

3. Переказування епізодів фільму (можливо за умови попереднього перегляду фільму учнями), зіставлення з епізодами роману.

IV. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

• Прочитати роман. Виконати творче завдання в робочому зошиті — написати невелику за обсягом мініатюру «Чому сумувала Полліанна ввечері першого дня, коли поселилася в домі тітоньки Поллі».

УРОК № 39

Тема. Полліанна та її друзі. Художні засоби розкриття образу Полліанни

Мета уроку. *Проаналізувати* образи Полліанни та її друзів, визначити засоби зображення рис характеру та поведінки кожного персонажа зокрема та в зіставленні, показати роль цих образів у втіленні авторського задуму; *розвивати* в учнів навички виразного читання тексту («в особах», коментованого), поглибити знання про сюжет; *формувати* вміння характеризувати персонажа за поданим планом, а також самостійно складати план характеристики; *розвивати* вміння працювати з цитатами для аргументації власної думки; *формувати* навички висловлення власної думки про прочитане, уміння давати оцінку вчинків персонажів; *розвивати* навички порівняльної характеристики образів твору через визначення подібності та відмінності між ними (на рівні рис характеру); *розвивати* навички зв'язного мовлення; *формувати* ціннісні орієнтири учнів у розумінні таких понять, як доброта, милосердя, дружба, взаємодопомога, вірність, товариськість тощо.

Обладнання: портрет Е. Портер, текст роману «Полліанна», робочий зошит, таблиці теоретичних понять і визначень (сюжет, повість, роман), виставка ілюстрацій до твору та малюнків учнів; мультимедійна презентація або підготовлені інформаційні картки за темою уроку.

ХІД УРОКУ

Людина спить і дихає, але ж не живе.

Для мене «жити» означає робити те, що хочеш: грати надворі, читати книжки (звісно ж, про себе), видиратися на гори, розмовляти з містером Томом у садку, з Ненсі, роздивлятися людьми, і будинки, і ще тисячі інших дивовижних речей на цих прекрасних вулицях, якими я проїжджала вчора. Ось що я називаю жити, тітонько Поллі. А просто дихати — ще не означає жити.

Е. Портер «Полліанна»

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

1. Бесіда за запитаннями вчителя.

— Що вам відомо про авторку роману «Полліанна»? (*Коротка розповідь про Е. Портер*).

— Яка тема твору? (*Життя дівчинки-сироти в новому оточенні*).

— Як можемо визначити основну думку — ідею роману? (*У житті завжди є привід для радості, навіть у найскрутнішу хвилину можна знайти для себе розраду, головне — мати для цього бажання*).

— Назвіть персонажів роману. Хто з них є головним, хто — другорядним? (*Головні: Полліанна, міс Поллі, Ненсі, Джиммі Бін, Джон Пендлтон, лікар Чілтон, місіс Сноу, Пол Форд; другорядні: місіс Бен-тон, місіс Пейсон, місіс Гарбел*).

— Чому, на вашу думку, роман про дівчинку-сироту здобув надзвичайну популярність серед читачів різних країн і різних поколінь?

2. Перевірка домашнього завдання.

• Учні читають написані твори-мініатюри про те, чому сумувала Полліанна після приїзду до тітоньки. Коротке обговорення — обмін враженнями від почутого.

II. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

1. Слово вчителя.

— Відомо, що примірнику роману «Полліанна» Е. Портер подарувала своїй бабусі, так виявивши пошану та вдячність. За що могла дякувати відома письменниця бабусі Меріон? Можна стверджувати, що дякувала за доброту і сердечність, якими бабуся щедро обдарувала свою внучку; дякувала за велике терпіння, з яким бабуся відповідала на тисячі наївних дитячих запитань, котрими Елеанор

(як і кожна дитина) невідступно переслідувала бабусю; дякувала за велику любов і сердечність, адже лише під опікою надзвичайно добрих людей могла вирости така щира й відверта, відкрита для світу письменниця.

2. Проблемна бесіда.

— Коли ми промовляємо певне слово, у нас виникають різноманітні асоціації — спогади про людину чи людей, про якусь ситуацію чи подію, про особисті переживання (радісні та сумні). Для розуміння характеру Полліанни, для підготовки до спілкування з дівчинкою спробуємо створити «ланцюжок асоціацій» за словами:

- *Доброта* —
- *Вірність* —
- *Милосердя* —
- *Радість* —
- *Сміх* —

Завдання: недовго розмірковуючи, назвати, з чим або з ким пов'язане для учнів кожне слово. Так ми ввійдемо в «коло радості», куди радо запрошувала своїх нових знайомих Полліанна.

III. ОГолошення теми, епіграфа уроку.

1. Слово вчителя.

— Наступного дня після приїзду тітонька Поллі розповідала Полліанні про новий розпорядок дня, про те, чим буде зайнятий кожен день: від щоранкового читання вголос до занять музикою ввечері. Здивуванню Полліанни не було меж — дівчинка по-іншому уявляє життя й дуже чітко розмежовує радість та обов'язок, кажучи, що хотіла б жити так, «щоб просто радіти, а не лише виконувати свій обов'язок». Отож спробуємо з'ясувати, як складалося життя Полліанни в її новому домі, чи завжди легко відокремити радість та обов'язок.

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЙ.

1. Колективна характеристика персонажів роману. Робота з таблицею (*підбір цитат, що допомагають охарактеризувати кожного героя*).

Герой роману	Цитати (які характеризують героя)
Міс Поллі	«Зазвичай вона робила все поволі й пишалася своєю стриманістю». «...звичайно, прийме дитину. Хоча це їй і не до серця, людина з таким почуттям обов'язку, як у неї, просто не могла б учинити інакше».

Герой роману	Цитати (які характеризують героя)
	«Це почалося, відколи вона посварилася зі своїм коханим. Вона після того наче полину наїлася: усіх довкола шпиняє». «...вбила муху і викинула у вікно, поправила стілець, знову насупилася, вийшла з кімнати і спустилася в кухню». «Сподіваюся, я ще не настільки втратила голову, щоб гріховно пишатися Господніми дарами, тим більше багатством». «Вона сподівається жити зі мною “в злагоді”, помилуй, Господи, мою душу». «Звичайно, ти матимеш відповідний час для ігор. Але, на мою думку, якщо я готова виконати свій обов'язок і дати тобі відповідну освіту та виховання, ти теж повинна докласти зусиль, щоб мої старання не були марними».
Містер Джон Пендлтон	«Послухай, дівчинко, давай домовимося раз і назавжди, — роздратовано мовив він. — Мені є про що думати, крім погоди. Я ніколи не звертаю уваги на те, світить сонце чи ні». «Коли наступного разу Полліанна зустріла чоловіка, він пильно подивився їй в очі, і через це — подумала Полліанна — його обличчя погарнішало». «Відтоді чоловік сам заговорював до Полліанни, і частіше за все перший звертався він». «Він мешкає сам у великому домі, сповненому всякої пишноти. Хтось каже, що він несповна розуму, хтось хреститься. А інші натякають, що йдеться про якусь страхітливу таємницю».
Ненсі	«Ненсі стримала зітхання. Мабуть, їй ніколи не вдасться догодити цій жінці». «Це ж треба додуматися — запхати бідну дитину в цю комірчину... Як на мене, то це не дитина, а хтось інший тут зайвий на цьому світі». «У Ненсі болюче співчуття до цієї горопашної дитини раптом перемінилося на справжнісінький жаж». «Здається, цій благословенній дитині буде не до веселощів тепер, коли доведеться жити під одним дахом зі своєю тітонькою. Я відчуваю, що їй у цьому домі потрібна буде надійна опора. І я стану їй такою опорою».
Місіс Сноу	«...на думку місіс Сноу, у житті все відбувається неправильно, навіть дні тижня ідуть не так. Якщо сьогодні понеділок, вона шкодує, що то не неділя, а якщо принесеш їй холодець, їй неодмінно забагнеться курки». «...вона таки не схожа на інших... на щастя нас усіх!»

Герой роману	Цитати (які характеризують героя)
	«Вона прожила сорок років, і останні п'ятнадцять тільки те й робила, що бажала, аби все було по-іншому. Їй просто на думку не спадало тішитися тим, що є».
Джиммі Бін	«Він, сіромашний, сидів край дороги і збайдужіло стругав паличку». «...мені щойно минуло десять років. Торік я жив у сиротинці. Але нас таких там було багато, і тому їм за мене голова не боліла. І я пішов звідти. Тепер житиму деінде, але поки не знаю, де саме. Я хотів мати власну домівку... ну, звичайну — щоб була мама, а не доглядачка. Як є домівка, то є родичі, а в мене нікого немає, відколи... татко помер. Ото й ходжу світами». «Я не жебрак, мем... Я розраховував улаштуватися на роботу за харчі й дах над головою». «...на цьому слові він розвернувся і вийшов із кімнати, сповнений власної гідності, що виглядало б безглуздо, якби не було гідне жалю».

2. Бесіда за таблицею.

— Назвіть персонажів роману, з якими познайомилася Полліанна в Белдінгсвілі.

— Коротко охарактеризуйте персонажів твору, назвіть головні риси характеру.

3. Робота з текстом роману.

• Виразне читання розділу 23 «Нещасний випадок». Читання — «в особах» або коментоване.

4. Бесіда.

— Що сталося з Полліанною в останній день жовтня? (*Ніхто не міг переказати подробиць трагедії, але о п'ятій годині непритомну Полліанну занесли до кімнати; дівчинку збив автомобіль, коли вона переходила вулицю*).

— Як поведилася міс Поллі, коли непритомну Полліанну принесли в будинок? (*Як розповідала потім Ненсі Томові, «вона не просто “виконує обов'язок”. Її руки не тряслися, а в очах горів такий вогонь, ніби вона хотіла відігнати самого Янгола Смерті»*).

— Що розповів лікар Воррен після того, як оглянув Полліанну? (*Уважав, що хвороба невиліковна*).

— Як сприйняла Полліанна звістку, що аварія, яка з нею трапилася, назавжди прикувала її до ліжка? (*Полліанна дуже злякалася, вирішила, що в неї більше немає приводу для радості*).

— Чому Полліанна не захотіла, щоб поряд була медсестра, міс Гант? (Тому що дівчинка сподівалася дуже швидко одужати й самостійно впоратися з хворобою).

5. Характеристика образу Полліанни.

1) План характеристики (записаний на дошці або як слайд презентації).

2) Робота з таблицею (підготовка цитат для характеристики Полліанни).

План характеристики	Цитати
Портрет	«...худорлява дівчинка в сукенці у червону клітинку, брилику і з двома грубенькими світло-жовтими косами, що звисали на спині. Миле веснянкувате личко поверталось то ліворуч, то праворуч, видивляючись когось».
Родина, походження	«Містер Джон Віттієр розповідав мені, що його покійна дружина доводилася Вам сестрою, але також дав зрозуміти, що стосунки між Вашими родинами були не найкращими». «Двадцятирічна Дженні (мама Полліанни), наперекір родині, наполягла на шлюбі з молодим священиком... і подалася з ним на південь як дружина місіонера... за кілька років Гаррінгтони отримали коротке й зворушливе сповіщення від самого священика... про смерть дружини»
Риси характеру	Весела, кмітлива, бадьора, непосидюча, вигадлива, добра, співчутлива, щира...
Учинки, які розкривають вдачу героя	Одразу після того, як залишилася сама в кімнаті, вистрибнула з вікна кімнати на горищі й здійснила прогулянку до скелі («за мить стояла на підвіконні. Звідти легко спустилася на найближчу гілку дерева, а тоді, наче мавпочка, по вітті швиденько спустилася на найнижчу гілку...»); на кожне зауваження тітоньки Поллі відповідала чемно, з усмішкою та пошаною («Я люблю хліб з молоком. І Ненсі мені дуже подобається. Тож не робіть собі з цього клопоту»; «Мені так гарно у вас!.. Я знаю, що ми житимемо в злагоді!»); щоразу кидалася з обіймами до тітки Поллі («тітонька Поллі з дідусем саме схилилися над трояндовим кущем, коли Полліанна, не тямлячи себе від щастя, кинулася їй на шию»); принесла до будинку спочатку безпритульного кота, потім — собаку («Полліанна знайшла кошеня, що жалібно нявчало край дороги», «Наступного дня з'явився пес, ще брудніший і нещасніший, ніж кошеня»);

План характеристики	Цитати
	намагалася влаштувати притулок для Джиммі Біна («Це — для вас. Я привела його додому, бо йому нема де жити»); часто відвідувала з гостинцями місіс Сноу («Ця дружба почалася з третього візиту, коли дівчинка розповіла місіс Сноу про свою гру»); урятувала містера Пендлтона, який упав у лісі та безпорадний чекав на допомогу, а потім відвідувала його, поки він одужував («якби на це була моя воля, я виписував би її — і продав би в аптеці, як я виписую пігулки»); часто спілкувалася зі священником і розраджувала його («Ви нагадали мені татка... Він казав, що і на мить не лишився б пастором, якби в Біблії не було стільки радісних текстів... Якось татові було особливо погано, і він полічив усі такі тексти. Вийшло — вісімсот»).
Ставлення героя до інших людей	Намагалася кожній людині сказати щось добре та привітне, кожному запропонувала привід для радості. У найсердитішій і насупленій людині намагалася побачити добру та милосердну душу, уміла знайти дорогу до кожного серця. Завдання: самостійно знайти в тексті висловлювання Полліанни, звернені до інших або сказані про інших
Утілення авторського ставлення до героя	Ставлення автора втілюється в багатьох епізодах — портреті Полліанни, репліках Ненсі (яка відкрито співчувала дитині-сироті й опікувала її), зображенні поведінки дорослих після зустрічі та розмови з Полліанною (щоразу автор зазначає, що людина ставала добрішою, усміхалася, задумувалася тощо)

6. Бесіда. Враження читачів про головну героїню роману Е. Портер Полліанну.

— Чому роман має назву «Полліанна»?

— Чи справді Полліанна є головною героїнею твору? *(Так, тому що з нею пов'язані всі описані події та життєві історії решти персонажів).*

— Простежте розвиток сюжету роману і доведіть, що всі описані події відбуваються довкола Полліанни. *(Стислий переказ основних епізодів твору).*

— Які риси характеру дівчинки вам сподобалися найбільше? Чому? *(Доброзичливість, щирість, відкритість, готовність допомогти).*

- Чи є недоліки в характері чи поведінці Полліанни?
- Як вдалося маленькій дівчинці-сироті зробитивсіх мешканців міста своїми друзями? (*Вона навчила їх бути добрими та милосердними, навчила радіти*).
- Чому, на вашу думку, кожна людина змінювалася після знайомства з Полліанною? Наведіть приклади з твору.
- Чи хотіли б ви мати таку подругу, як Полліанна?
- Які засоби використала письменниця для створення образу Полліанни? (*Портрет, діалоги персонажів, характеристики, описані вчинки*).

Робота з підручником

- Виразне читання художнього тексту (с. 199–202).
- Читання «в особах» розділу 5 «Гра».
- Знайдіть у тексті розділу фразу, що втілює ідею роману («Гра полягала в тому, щоб знаходити привід для радощів у всьому без винятку»).

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

Підсумкова бесіда-«мікрофон»

- Малюємо портрет Полліанни і даруємо їй подарунки.
На картках записані імена персонажів роману, яких Полліанна навчила радіти. Учні довільно вибирають «ролі».
- Від імені персонажа подякуйте Полліанні, скажіть, що саме вона зробила для нього.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

1. Прочитати епіграф уроку (цитату з роману) і підготувати усний твір-роздум на тему «Чи може виконання щоденних обов'язків приносити радість?».
2. Самостійно прочитати розділ 28 «Гра і гравці» (с. 217–226 підручника), скласти план (записати в зошиті).

УРОК № 40

Тема. Ідея радості життя й відкриття світу у творі Е. Портер «Полліанна»

Мета уроку. *Навчити* учнів визначати ідеї роману, показати сенс справжніх цінностей і спосіб, у який автор звертається до своїх читачів (дітей і дорослих); *удосконалювати* навички визначення художніх засобів у розкритті ідейного змісту

твору; *розвивати* вміння висловлювати власне ставлення до героя, оцінювати риси його характеру та вчинки; розвивати навички виразного читання та зв'язного мовлення; формувати вміння розуміти проблему та знаходити шляхи її вирішення; *розвивати* моральні якості, акцентувати на значенні справжніх цінностей у житті кожної людини; *ознайомити* учнів з українськими перекладачами творів Е. Портер.

Обладнання: портрет Е. Портер, текст роману «Полліанна», робочий зошит, таблиці теоретичних понять і визначень (сюжет, повість, роман), виставка ілюстрацій до твору та малюнків учнів; мультимедійна презентація або підготовлені інформаційні картки за темою уроку.

ХІД УРОКУ

У наше життя приходять радість, коли в нас є чим зайнятися, є кого любити і є на що сподіватися.

В. Франкл

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

1. Обговорення питання «Чи може виконання щоденних обов'язків приносити радість?» (бесіда з елементами диспуту).

2. Перевірка домашнього завдання.

(Учні зачитують записаний у зошит план 28 розділу «Гра і гравці»).
Можливий варіант плану.

1. Міллі Сноу дякує за гру в радість.

2. Удова Бентон надягає на шию блакитну стрічку.

3. Місіс Тарбел просить переказати, що вона тепер рада.

4. Місіс Пейсон розповідає про порятунок своєї родини завдяки гри Поліанни.

5. Нарешті міс Поллі зацікавилася «грою в радість».

6. Ненсі розповідає історію про гру, придуману батьком Полліанни.

7. Міс Поллі вирішує приєднатися до гри своєї небоги.

II. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

• Бесіда за запитаннями вчителя.

— Хто прийшов до будинку Гаррінгтонів, щоб подякувати Полліанні? (*Міллі Сноу, удова Бентон, місіс Тарбел, місіс Пейсон та ін.*)

— Як поведилася міс Поллі під час візитів мешканців міста? (*«Сиділа і ввічливо слухала, однак в очах її дедалі більше світився*

подив. Вона розуміла лише половину почутого...»; тітонька не розуміла, про що йдеться, однак її виховання не дозволяло виказати цього).

— Яку історію про «гру в радість» розповіла Ненсі? (Колись Полліанна отримала подарунок — замість ляльки їй надіслали милиці. Батько заспокоїв дівчинку і переконав, що в житті немає такої ситуації, з якої не можна було б порадіти. Через якийсь час для «гри в радість» уже не були потрібні ані лялька, ані милиці).

— Як сприйняла новину міс Поллі? («Порадіти... милицям?! — у міс Поллі підкотилися ридання в горлі... вона згадала немічні дитячі ніжки під ковдрою в кімнаті нагорі...»); міс Поллі була вражена й розчулена).

— Про що повідомила міс Поллі свою небогу після розмови з Ненсі? («На мою думку, це чудова гра, і я теж хочу навчитися в неї грати»).

— Який висновок зробила Полліанна після того, як дізналася, що тітонька приєдналася до її улюбленої гри? (Це було найбільше бажання Полліанни).

III. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

- Слово вчителя.

— Прочитайте епіграф до нашого уроку: «У наше життя приходить радість, коли в нас є чим зайнятися, є кого любити і є на що сподіватися». Бачимо, що три причини є дуже простими, однак надзвичайно важливими, щоб людина могла радіти: улюблена справа, близькі люди і мета чи мрія. Полліанна приїхала до Белдінгсвіла — сама подолала довгу дорогу, сама ввійшла в незнайомий будинок, сама вивчила місто, прогулюючись його вулицями й околицями. Постійними супутниками дівчинки були три названі причини для радості. Незважаючи на свій юний вік, на багато страждань, які довелося їй пережити й осмислити, дівчинка-сирота стала центром радості для всіх мешканців міста.

Найпершою запорукою того, що Полліанну полюбили в новому для неї оточенні, було її щире та неприховане бажання побачити, почути кожну людину, її спочатку природне, а далі — добре розвинене вміння передавати заряд свого оптимізму та радості іншим. У Полліанні були надзвичайно добрі та щирі батьки, які зуміли прищепити своїй доньці найкращі риси. Тривалі розмови з батьком-священиком дали чудовий результат: дівчинка виростала уважною, терплячою, мудрою.

Отож, якою ж була ідея радості для Е. Портер та її героїні — Полліанни Віттієр?

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЙ.

1. Творчий переказ змісту роману — презентація героїв, які навчилися радіти.

— Перекажіть фрагменти роману, у яких розповідалося про життєві історії героїв. Як змінилися люди після того, як починали спілкуватися з Полліанною?

— Знайдіть у тексті роману слова персонажа, якими той характеризує Полліанну.

Історія Поллі Гаррінгтон (Як стати добрим?)

Одна з трьох доньок заможного городянина, яка після смерті всіх родичів залишилася сама й мешкала у великому гарному будинку в Белдінгсвілі. Батько залишив їй у спадок садибу та чималі гроші. На момент приїзду Полліанни їй було сорок років, вона «тішилася своїми чеснотами, почуттям обов'язку і сильною вдачею, які допомагали їй залишатися собою». У минулому Поллі пережила особисте розчарування, утративши коханого. Тепер вона перейнялася відповідальністю за долю та виховання своєї небоги-сироти й вирішила зробити все можливе, аби виконати свій обов'язок.

Цитата

На початку роману: «...якщо я готова виконати свій обов'язок і дати тобі відповідну освіту та виховання, ти теж повинна докласти зусиль, щоб мої старання не були марними»; «я вважаю своїм обов'язком купити тобі все необхідне, щоб тобі не соромно було з'являтися на людях».

Наприкінці роману: «На мою думку, це чудова гра, і я теж хочу навчитися в неї грати»; «Всеньке місто тепер грається в цю гру і всеньке місто набагато щасливіше — і все це через одну дівчинку, яка подарувала людям нову гру і навчила гратися в радість».

Історія Джона Пендлтона (Як відкрити серце назустріч світові?)

Заможний городянин, який багато років до описуваних подій був закоханий у Дженні Гаррінгтон, маму Полліанни, яка не погодилася стати його дружиною, бо закохалася у священника-місіонера. Весь час чоловік жив самотньо у великому гарному будинку, ні з ким не спілкувався, зажив слави сердитого відлюдька й давав поживу для чуток і розмов про себе. Зустріч із Полліанною відіграла його збайдужлілу

до життя душу. Дівчинка змусила містера Пендлтона подивитися довкола себе й навіть помітити доброго хлопчика, який потребував чиєсь опіки та допомоги так само, як і заможний, але неймовірно самотній чоловік прагнув родинного тепла та щирої любові.

Цитата: «Зрозумій же, Полліанно, що лише з твоєю появою я прокинувся для життя. Якби ти була моєю дитиною, я став би щасливим... І я б намагався зробити тебе щасливою. Я ні в чому тобі не відмовлятиму. Я віддам тобі всі гроші, до останнього цента, щоб ти була щасливою».

Історія Джиммі Біна (Як наполегливо йти до мрії?)

Десятирічний хлопчик, який пішов із сиротинця, бо нікому до нього не було діла і тепер шукав новий дім або, якщо пощастить, нову родину. Про нього клопотала Полліанна перед Жіночою допомогою, перед тітонькою Поллі. Зрештою Полліанна знайшла для Джиммі нову родину — його опікуном став Джон Пендлтон.

Цитата: «...може, я вчиняю неправильно, але нема викруту. Це стосується Полліанни, а задля неї я піду по розпеченому вугіллі, розмовлятиму з вами... усе, що завгодно. Гадаю, ви зробили б те саме, якби знали, що в Полліанні є шанс знову ходити».

Історія місіс Сноу (Як подолати страх?)

«Вічно незадоволена» недужа жінка, яка не лише тривалий час хворіла, але й робила нестерпним життя своїй доньці та всім довкола. Спілкування з Полліанною змінило її ставлення до себе, до інших людей, навіть до своєї хвороби. Вона почала цікавитися навколишнім світом, навчилася в'язати і почала з радістю виготовляти дитячі посторонки та ковдрочки для шпиталів».

Цитата: «...моя мати вже інша... це все сталося завдяки Полліанні. Прощу, перекажіть їй, що ми дуже раді, що познайомилися з нею».

Історія преподобного Пола Форда (Як знайти правильне рішення?)

Священик докладав багато зусиль для виховання своїх парафіян, але визнавав, що «з кожним місяцем, попри всі заходи, справи в парафії йшли дедалі гірше. Тепер, здавалося, дійшло до того, що де оком не кинь — самі скандали, заздрощі та чвари. Він переконував, благав, звинувачував, картав, ігнорував, зрештою, палко і з надією

молився. Але сьогодні він змушений був визнати, що всі його зусилля звелися нанівець». Коли преподобний Пол зайшов до Пендлтонського лісу в намірі щирої молитви, йому зустрілася Полліанна. Дівчинка розповіла про свого батька-священника, про чудову гру, ним придуману, про вісімсот радісних текстів із Біблії. Осмисливши все почуте, роздумуючи ввечері в кабінеті, преподобний Пол Форд знайшов у Євангелії від Матвія (глава 23, вірші 13—14, 23) історію про батька, який зумів привчити сина до праці — доручивши йому справу, яку можна виконати з радістю.

Цитата: «Наступної неділі проповідь преподобного Пола Форда стала справжньою сурмою, що викликала все краще в тих, хто її чув, — у чоловіка, жінки й дитини. А починалася вона одним із восьмиста сонячних «радісних текстів», підказаних Полліанною: «Радійте в Бозі та звеселяйтесь, праведні, утішайтесь всі правдиві серцем».

Історія місіс Бентон (Як зробити перший крок?)

Утрапивши найдорожче в житті — свого Фредді — місіс Бентон завжди була сумною, одягнутою в усе чорне, невпинно оплакувала чоловіка. Полліанна зуміла переконати її, що варто одягатися в яскравий одяг, адже це більше сподобалося б Фредді, ніж бачити лише її сльози. Нарешті місіс Бентон змінила гардероб — пов'язала на шию блідо-блакитний бант.

Цитата: «Ваша дівчинка так довго вмовляла мене вдягнути хоч щось кольорове, і я подумала... їй буде приємно дізнатися, що я теж почала гратися в її гру».

Історія місіс Пейсон (Як почати вірити?)

Жінка зі своєю родиною не належала до кола «порядних людей» у місті. Однак Полліанна не знала, хто з ким і як спілкується в Бедінгсвілі, тому часто заходила в гості, гралася з дітьми Пейсонів, розмовляла з чоловіком. Дівчинка врятувала родину від розлучення, дітей від сирітства. Завдяки їй відвідинам і розмовам життя в цих людей почало налагоджуватися.

Цитата: «...ми з чоловіком вирішили не розлучатися і спробувати погратися в її гру. Я знаю, що вона зрадіє, тому що дуже переживала через те, що ми оповідали. Я ще не впевнена, що нам ця гра щось дасть... але сподіваюся на краще».

Історія лікаря Чілтона (Як навчитися прощати образи?)

Талановитий лікар колись був палко закоханий у міс Поллі Гаррінгтон. Через прикре непорозуміння молоді люди розійшлися, п'ятнадцять років не зустрічалися, не розмовляли, оберігаючи свої образи один на одного. Нещасний випадок і тривала хвороба Полліанни спричинили до того, що лікар переступив поріг дому, звідки колись пішов, як сам думав, назавжди. Далі міс Поллі та лікар Чілтон зуміли знайти порозуміння, згодом одружилися.

Цитата: «Тітонько Поллі, то це ви та жінка, що її руки та серця він прагнув стільки років?.. Так ось чому він сказав мені сьогодні, що я зробила найрадіснішу справу у своєму житті».

(Цитати можуть бути написані на окремих плакатах або виведені слайдами в презентації).

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

1. Слово вчителя.

— Полліанна навчила радіти все місто. Кожній людині дівчинка знайшла привід для радості. Та сталася біда із самою Полліанною: після автомобільної аварії вона опинилася прикутою до ліжка, несподівано дізналася про невиліковну хворобу. У цілковитому відчаї Полліанна сказала: «Татко казав, що завжди можна знайти щось, що виявиться ще гіршим. Але йому не говорили, що він ніколи не зможе ходити. Хіба є щось гірше за це?» Через тривалий час безпорадного лежання в ліжку та чекання дива, після того, як міс Поллі розповіла про багатьох відвідувачів, які приходили подякувати дівчинці, «раптом личко Полліанни розпромінилося»: «А ви знаєте, тітонько, я знайшла, з чого можу порадіти. Я можу порадіти з того, що мої ноги колись ходили, бо інакше я не змогла б навчити їх гратися в цю гру». Полліанна щиро зраділа з того, що зробила для інших людей, що зуміла змінити їхнє життя.

2. Питання для обговорення.

— Як можемо пояснити диво зцілення, одужання Полліанни?

3. Висновок (про перемогу оптимізму та добра в найскладніших життєвих випробуваннях).

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

- Підготувати усну розповідь (продовження роману): «Полліанна повертається до Белдінгсвіля: нове місто з новими мешканцями».

УРОК № 41

Тема. Порівняння літературних героїв: Том Соїєр і Полліанна

Мета уроку. *Проаналізувати* образи Тома Соїєра та Полліанни Віт-тієр, визначити засоби зображення рис характеру та поведінки кожного персонажа зокрема та в зіставленні, показати роль цих образів у втіленні авторського задуму; *розвивати* в учнів навички виразного читання тексту («в особах», коментованого); *розвивати* вміння характеризувати персонажів за поданим планом; *розвивати* вміння працювати з цитатами для аргументації власної думки; *формувати* навички висловлення власної думки про прочитане, уміння давати оцінку вчинків персонажів; *розвивати* навички порівняльної характеристики образів твору через визначення подібності та відмінності між ними (на рівні рис характеру); *розвивати* навички зв'язного мовлення; *формувати* ціннісні орієнтири учнів у розумінні таких понять, як дружба, взаємодопомога, вірність, товариськість, милосердя, доброзичливість тощо.

Обладнання: портрети Марка Твена та Е. Портер, тексти повісті «Пригоди Тома Соїєра» і текст роману «Полліанна», підручник, робочий зошит, таблиці теоретичних понять і визначень (портрет, повість, роман, сюжет), виставка ілюстрацій до творів і малюнків учнів, комп'ютер, мультимедійний екран (дошка); мультимедійна презентація або підготовлені інформаційні картки за темою уроку.

Підготовка учнів до уроку: повторити зміст повісті «Пригоди Тома Соїєра» Марка Твена.

ХІД УРОКУ

Кращий спосіб зробити дітей хорощими — це зробити їх щасливими.

О. Уайльд

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

1. Перевірка домашнього завдання.

• Повідомлення учнів: «Яким могло б бути продовження роману “Полліанна”?» Обговорення.

2. Бесіда за запитаннями вчителя.

— З творчістю яких американських письменників ми ознайомилися?

— Що нам відомо про Марка Твена? (*Коротка розповідь про автора*).

— Чим цікава була творчість Е. Портер? (*Коротка розповідь про авторку*).

— Які спільні риси об'єднують цих двох письменників? (*Бажання розповісти про цікаві повчальні пригоди своїх героїв*).

— Яка спільна тема творів Марка Твена та Е. Портер? (*Розповідь про життя дітей-сиріт*).

— Назвіть персонажів повісті «Пригоди Тома Соєра», визначте теми та ідеї твору.

— Назвіть персонажів роману «Полліанна», визначте теми та ідеї твору.

II. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

- Слово вчителя.

— У літературі світ дитинства представлений двома відомими нам творами — повістю Марка Твена «Пригоди Тома Соєра» (1876) і романом Е. Портер «Полліанна» (1913), віддалені майже півстолітньою дистанцією. Письменники жили в різний час: Марк Твен у ХІХ ст., Е. Портер у ХХ ст. Америка в цей час жила по-різному, відбувалися важливі історичні події, розвивалися культура, промисловість, техніка. Однак упродовж двох століть не втрачала своєї важливості тема дитинства — життя дітей, стосунків із дорослими, навчання, виховання. Важливо побачити й зрозуміти основні спільні мотиви творів для дітей і про дітей, спробувати відшукати найважливіші цінності, які людина приносить у доросле життя з дитячих років.

III. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

- Слово вчителя.

— Відомий англійський письменник О. Уайльд, який також присвятив чимало творів зображенню життя дітей, стверджував: «Кращий спосіб зробити дітей хорошими — це зробити їх щасливими». Отож спробуємо порівняти двох персонажів — Тома й Полліанну. Чи справді схожі ці діти між собою і чи дуже відрізняються вони від своїх ровесників, які живуть на початку ХХІ ст.?

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЙ.

• Порівняльна характеристика Тома й Полліанни. Робота з таблицею.

Характеристика	Том Соєр	Полліанна Віттєр
Родина, виховання, навчання	Був сиротою, мешкав у родині маминої сестри, тітки Поллі, зростав разом з її дітьми; навчався в містечковій школі, відвідував недільну школу	Була сиротою, поселилася в рідному домі своєї матері, жила під опікою рідної маминої сестри, тітки Поллі; почала навчатися в школі
Учинки, поведінка	Вигадував щоразу нові розваги, бешкетував, неохоче слухав тітку Поллі, був ініціатором різноманітних витівок у школі та недільній школі. Разом зі своїм другом пішов уночі на цвинтар, побував на безлюдному острові, допоміг несправедливо звинуваченому Меффу, знайшов вихід із печери-лабіринту, переконав Гека Фінна поселитися в удови Дуглас	Виконувала всі завдання тітоньки Поллі, охоче допомагала Ненсі й Томові, доглядала безпритульних тварин, допомогла одужати місіс Сноу та Джону Пендл-тону, улаштувала Джиммі Біна в родину
Друзі	Гекльберрі Фінн	Джиммі Бін
Ставлення автора	Усіма художніми засобами автор показує симпатію до героя, доброзичливе ставлення до нього. Автор співчуває дитині, оточує її мудрими досвідченими дорослими, які з любов'ю та душевним теплом допомагають порадами чи справою	
Ставлення читача	Читач незмінно симпатизує персонажеві, разом з автором сумує в складні моменти випробувань чи страждань і щиро радіє, коли відбуваються хороші події чи щасливі зміни в дитячій долі	

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

1. Порівняння літературних героїв у формі гри «Цікавий марафон».

Умови гри. Уявіть, що стала можливою зустріч Тома Соєра та Полліанни Віттєр. У якомусь американському місті чи містечку вони мають можливість побачити один одного, поспілкуватися.

Ми повинні спочатку підготувати цю зустріч, а потім — допомогти героям порозумітися (адже вони з різних століть).

I етап. Представлення героя

Учні поділені на дві групи-команди: «Друзі Тома Соїєра» та «Подружки Полліанни Віттїєр» (групування довільне, за бажанням учнів або регламентоване: хлопчики — друзі, дівчатка — подружки).

— Розкажіть про свого друга, переконайте, що це дуже хороша людина, котра має набагато більше привабливих рис, ніж недоліків чи вад.

Під час розповіді звертатися до тексту твору, підтверджувати свої слова, міркування чи висновки відповідними цитатами.

II етап. Зустріч і знайомство героїв

По одному учневі з кожної групи виконують ролі Тома та Полліанни.

— Розкажіть «про себе» (стислий переказ змісту від першої особи).

III етап. Розмова про життя

По одному учневі з кожної групи виконують ролі Тома та Полліанни.

— Що цікавить Полліанну?

Можливі запитання, які Полліанна ставить Томові.

— Якими були твої стосунки з тітонькою Поллі?

— Чи Сід і Мері були твоїми друзями?

— Як ти познайомився з Геком Фінном?

— Чи не страшно було вирушати вночі на міський цвинтар?

— Чому ви з Геком порушили страшну клятву — нікому не розповідати про події на цвинтарі, давши свідчення під час судового засідання?

— Чому ти вигадував щоразу нові бешкети, які сердили дорослих?

— Для чого ви з Геком вирушили на безлюдний острів?

— Чому для тебе було настільки важливо поселити Гека в домі вдови Дуглас?

— Які висновки ти зробив після того, як разом із Беккі Тетчер вибрався з печери?

— Чи можеш ти сказати, що твоє дитинство — щасливе? Чому?

Можливі запитання, які Том ставить Полліанні.

— Чи не хотілося тобі втекти з будинку тітоньки Поллі одразу після приїзду до Белдінгсвіля?

— Чому ти потоваришувала з Ненсі? Чи було тобі нудно в товаристві дорослої людини?

— Для чого були потрібні всі розмови з людьми на вулицях про радість?

— Чому ти знову й знову заводила розмови з насупленим Джоном Пендлтоном?

— Чи не набридали тобі постійні доручення та завдання твоєї тітки — відвідати хвору місіс Сноу, читати щоранку, поратися в господарстві?

— Чи сподобалося тобі в будинку містера Пендлтона?

— Чому ти відмовилася стати його названою донькою?

— Як ти почувалася після автомобільної аварії?

— Чому ти так довго не знаходила приводу для радості, будучи прикутою до ліжка?

— Що змушує тебе по-справжньому радіти?

IV етап. Диспут «Чи щасливі наші друзі — Том і Полліанна?»

Запитання для обговорення

— Том і Полліанна — водночас дуже схожі й дуже різні. Що спільного між обома дітьми? Чим вони помітно відрізняються? *(Обоє надзвичайно щирі та безпосередні; Том — бешкетник і витівник, Полліанна керується передусім турботою про близьких).*

— І Том, і Полліанна ще зовсім маленькими залишилися без батьків. Чи родичі, які опікувалися ними, зуміли зробити їхнє дитинство щасливим? Доведіть свій висновок, посилаючись на тексти творів. *(Обидві тітоньки Поллі робили все можливе, щоб діти були доглянутими, здоровими, вихованими, освіченими; свою опіку вони сприймали передусім як обов'язок).*

— Чи можемо стверджувати, що Том був потрібний своєму місту, а Полліанна — своєму? Чому? *(Кожен із героїв був справжньою окрасою свого міста: бешкети Тома звеселяли зразкових дітей, часом завершувалися важливими справами — як у випадках із Меффом та індіанцем Джо, з пошуком скарбу, з облаштуванням родини для Гека; приїзд Полліанни зробив Белдінгсвіль іншим містом — містом, де живуть добрі, щирі, радісні люди).*

— Чи можемо вважати, що фінал кожного твору є відкритим? Чому? *(Кожен фінал дає можливість читачеві передбачити подальшу долю улюбленого героя).*

— Чи могли б Том і Полліанна стати друзями? Обґрунтуйте свою думку. (*Могли б бути добрими друзями, бо обоє однаково радісні, щирі та відкриті до навколишнього світу*).

V етап. Подарунки

Після знайомства та розмови, коли Том і Полліанна розповіли про себе, про своє життя, пригоди та переживання, треба вручити подарунки. Ці подарунки мають сподобатися нашим героям, а найважливіше — залишитися нагадуванням про щиру зустріч.

Змайструйте подарунок героєві — опишіть його й поясніть, чому саме такий подарунок є доречним.

2. Підсумкова бесіда.

— Визначте улюблені епізоди повісті «Пригоди Тома Соєра» та роману «Полліанна». Поясніть, чому вони привернули особливу увагу.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

- Написати листа одному з героїв — Томові або Полліанні.

УРОКИ № 42–43

Тема. Великі «маленькі» герої дитячої літератури (Урок позакласного читання за творами «Маленький лорд Фаунтлерой», «Маленька принцеса» Ф. Е. Бернетт)

Мета уроку. *Закріпити* в учнів знання про основні жанрові ознаки повісті та її сюжетні елементи, *учити* спостерігати за розвитком характерів літературних героїв; *розвивати* вміння визначати основну думку прочитаного, висловлювати власне враження і ставлення до подій твору; *виховувати* потребу до самостійного читання й осмислення художнього тексту; *виховувати* інтерес до моральних якостей літературних героїв, викликати бажання наслідувати їхню стійкість і моральну силу.

Обладнання: презентація «Життя і творчість Френсіс Бернетт», вставка видань книжок письменниці українською мовою в перекладі В. Левицької, фрагменти кінострічок за її творами, ілюстрації.

Підготовка учнів до уроку: прочитати твори Ф. Бернетт: «Маленька принцеса» (*для дівчат*), «Маленький лорд Фаунтлерой» (*для хлопців*), підготувати повідомлення про твори письменниці.

ХІД УРОКУ

Доля не відвертається від тих, хто має
мужність з нею боротися.

Ф. Е. Бернетт

I. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

1. Розповідь-презентація вчителя про життя і творчість письменниці.

— З дитинства Френсіс Еліза Бернетт запам'ятала нестерпний біль від втрати рідних людей, затишної домівки, улюблених речей. Родина Ходжсонів, залишившись без батька, із заможної й благополучної перетворилася на жебрацьку й опинилася в бідних кварталах англійського міста Манчестера. Єдиною радістю сім'ї залишилася ніжність і любов мами, а ще великий покинутий сад під вікнами нового притулку. Випробування, які старша з дітей Френсіс пережила в дитинстві, загартували її характер і відкрили серце до бідних і принижених. Від непривітної реальності дівчинку рятувала багата фантазія і вигадані історії з щасливими кінцівками. Маленькі брати і сестри, однокласниці, затамувавши подих, слухали її казкові історії, у яких сильний герой завжди рятував і допомагав слабким.

Френсіс було 16 років, коли мати вирішила переїхати до Америки, де на той час тільки закінчилася Громадянська війна, і в людей не було великих статків. Ходжсони оселилися в Ноксвіллі (штат Теннессі), але на новому місті родину знову чекали випробування. Невдовзі діти залишилися без улюбленої мами. Щоб прогодувати менших, Френсіс Елізі довелося багато працювати, виконувати найважчу роботу. Вжити й не втратити надію на краще життя дівчині знову допомогла власна уява. Чи так важлива відсутність грошей, якщо уявляєш себе принцесою? Хай на тебе всі дивляться як на жебрачку, адже вони просто не знають, що мають справу з благородною дамою — майбутньою королевою. Ці уявні образи надавали Френсіс сили жити і боротися. Дівчина продовжувала розповідати й записувати нові твори, у яких ще сильніше зазвучала віра в перемогу доброти й порядності над приниженнями та стражданнями. Декілька своїх історій вона відправила до редакцій журналів, де на них звернули увагу й надрукували. Так Америка отримала ще одну письменницю, твори якої принесли країні літературну славу.

Історії Френсіс Елізи Бернетт і через сто років з часу написання не втратили популярності, навпаки — щороку все нові й нові читачі

всіх країн світу приєднуються до армії прихильників американської письменниці. Твори про власне дитинство, про боротьбу з бідністю і людською жорстокістю, про виживання й загартування не залишають байдужими сучасних дітей і дорослих. Усіх читачів приваблює сила духу головних героїв у боротьбі з життєвими негараздами. «Немає у світі нічого могутнішого за добре серце», — стверджувала письменниця у своїх творах, і цьому охоче вірили і вірять читачі творів Френсіс Бернетт. Свого головного читача письменниця знайшла серед дітей, а інакше не могло й бути, адже вона завжди бачила перед собою широко відкриті очі своїх слухачів — братів, сестер, подруг.

У 1873 р. Френсіс вийшла заміж за лікаря Свона Бернетта. У подружжя народилося два сини — Лайонел і Вівіан. Це були найщасливіші роки життя письменниці. Френсіс Бернетт була чудовою матір'ю. Вона не тільки ніжно любила, а й добре розуміла своїх синів, поділяла їхні захоплення, усіялько допомагала знайти своє місце в житті. А з боку синів мати мала духовну підтримку й лицарське обожнювання. Згодом молодший син Вівіан написав спогади про дитинство. Ось один маленький, але виразний епізод з книжки. Френсіс захворіла і лежала в ліжку, хлопці в сусідній кімнаті затіяли занадто голосну гру, кидалися подушками. Коли на порозі кімнати з'явилася мати, настала тиша. Вівіан кинув їй під ноги подушку і сказав: «Дорога, якщо ти збираєшся нас відлупцювати, то стань, будь ласка, на тепле, бо в тебе босі ніжки».

2. Повідомлення учнів.

1 учень

— Сини завжди називали мати «Дорога» («Dearest»), цю ж форму звернення письменниця віддала герою свого роману *«Маленький лорд Фаунтлерой»* (1886). Роман про маленького лорда набув великої популярності з моменту виходу з друку. Це історія хлопчика *Сендріка*, який жив із мамою на околиці Нью-Йорка, але звідка про багатих родичів змінила їхнє спокійне життя. Хлопчик виявився єдиним нащадком багатого англійського *лорда Дорінкорта*. У старій Англії починається нове життя хлопчика, сповнене несподіванок і суворих випробувань. Природне благородство, доброта і чуйність підкорили не тільки пихате серце діда, а й багатьох читачів світу. Головний герой твору нагадував молодшого сина Вівіана — хлопчика з доброю посмішкою і золотим волоссям. Ця книжка і досі приваблює читачів, бо вчить доброті й щирості в стосунках із людьми. За книжкою *«Маленький лорд Фаунтлерой»* знято десятки фільмів у різних країнах. А кількість перекладів і видань важко перерахувати. Цей твір вплинув навіть на моду. Костюм Фаунтлероя, описаний

Бернетт і проілюстрований художником Реджинальдом Берчем, настільки сподобався читачам, що саме так почали одягати хлопчиків Америки й Європи майже до початку ХХ ст.

2 учениця

— Письменниця не залишила без уваги й дівчат. Для них була написана чудова повість «*Маленька принцеса*» (1905). Це історія дівчинки, яка виросла без материнського тепла, але з великою батьківською любов'ю. *Сара Крю* не мала високих титулів, її батько служив офіцером в Індії. Але маленька Сара була справжньою принцесою — доброю, щирою і благородною. Випробування на міцність для неї почалися з приїздом до англійського пансіону із суворими правилами. Добре серце Сари протестувало проти несправедливості й принижень, які панували в престижному закладі *міс Мінчин* до служниць і незнатних учениць. Але незабаром Сара на собі відчула увесь тягар бідності. Раптово помер батько, і маленьку принцесу з розкішної кімнати переселили на горище, а замість занять змусили працювати. Дівчинка все витримала, вижила і стала справжньою принцесою. Що ж допомагало їй? Письменниця, вочевидь, пригадала свій власний досвід виживання й передала його Сари. У складні моменти життя маленькій Френсіс допомогла віра у власну вигадку. «Принцеса» — це внутрішня гра Сари, яку вона обрала для себе й не полишила в найскрутніші моменти життя. Гра стала для Сари рятувальним захистом. «Я — принцеса. Насправді я — принцеса», — повторювала вона собі, коли їй було важко, коли її принижували й ображали. Принцеса повинна завжди триматися гідно, не ображатися на нерозумних і злих людей, допомагати всім, хто потребує допомоги, не вказувати свою роздратованість чи засмученість. Так Сара виробила собі ідеал поведінки, створила непохитне ядро своєї особистості.

Мужність, доброта, багата уява маленької героїні завоювали прихильність читачів усього світу. Твір Ф. Бернетт «*Маленька принцеса*» — це урок гідності й людяності, який так хочеться повторити! Це відбувається тому, що письменниця безмежно любила своїх героїв, описувала їхнє життя з великим співчуттям. До того ж твори написані з великою майстерністю, описи живописні й виразні, діалоги жваві та невимушені.

II. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

III. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЙ.

1. Виразне читання ключових епізодів і обговорення повісті Ф. Бернетт «*Маленька принцеса*» (розділ 1 «Сара», розділ 3 «Ерменгарда»,

розділ 4 «Лотті», розділ 5 «Беккі», розділ 8 «На горищі», розділ 13 «Одна з багатьох») за поданим планом.

План

1. Портрет Сари Крю.
 2. Історія дитинства. Ніжна любов до батька.
 3. Навчання в пансіоні. Ставлення до Сари однокласниць, учителів, молодших учениць.
 4. Подруги Сари — Ерменгарда і Беккі.
 5. Внутрішня гра Сари «у принцесу». Королівська гордість і витримка дівчинки.
 6. Душевна стійкість, самоповага, благородство дівчинки.
 7. Ставлення автора до Сари.
2. Інсценування «Знайомства Сари і Беккі» (розділ 5 «Беккі»).
3. Виразне читання ключових епізодів і обговорення повісті Ф. Бернетт «Маленький лорд Фаунтлерой» (розділ 1 «Несподівана звістка», розділ 4 «В Англії», розділ 6 «Граф і його онук», розділ 10 «Граф збентежений») за поданим планом.

План

1. Портрет Сендріка Еррола.
 2. Віддана любов до матері.
 3. Подорож до Англії.
 4. Стосунки діда й онука.
 5. Переможна сила щирості й благородство Сендріка.
 6. Ставлення автора до «маленького лорда».
3. Інсценування «Прощання Сендріка і Діка» (розділ 3 «Прощання»).
4. Порівняння образів «маленьких» героїв.
- Розкажіть про вподобання Сари й Сендріка.
 - Поясніть, які риси характеру і вчинки героїв вам сподобалися.
 - Якими ми бачимо героїв у різних життєвих ситуаціях?
 - Назвіть спільні риси Сари і Сендріка?
 - Розкажіть про характери героїв.

Турнір «маленьких» героїв

Учитель. «Маленький лорд» і «маленька принцеса» мужньо протистояли випробуванням, які випали на їхні долі. У найскладніші моменти життя вони не втрачали головного — ніжності й відданості рідним людям, душевного благородства й аристократизму. Сара й Сендрік намагалися зігріти теплом дружби й любові всіх, хто потрапив у коло їхнього життя. Важко порівнювати стійкість і привабливість героїв, адже не існує одиниць вимірювання для доброти,

щирості й любові. Кожен із вас прочитав одну історію маленького героя — дівчата про дівчинку Сару, а хлопці — про хлопчика Сендріка. Порівняємо ваші оцінки «маленьких» героїв Ф. Бернетт, знайдемо спільне й відмінне в їхніх характерах, учинках, моральних якостях, ставленні до рідних, знайомих і незнайомих людей.

Лінії порівняння	Ставлення до рідних, однолітків, дорослих	Учинки, поведінка	Як долає труднощі	Риси характеру
Сара Крю	Ніжно любить батька; доброзичлива й справедлива до подруг. Не боїться казати все, що думає, учителям, однокласникам, дорослим	Намагається допомогти всім, хто того потребує; щиро ділиться всім, чим володіє, навіть останнім	У скрутні моменти життя уявляє себе принцесою, яка не може жалітися, плакати, а лише гордо переживає приниження й страждання	Добре вихована, розумна (багато читає); щира в почуттях і симпатіях; горда, сильна, вірна, відважна; благородна
Сендрік Еррол	Ніжно любить матір; щирий і доброзичливий із друзями; легко знаходить спільну мову з незнайомими людьми	Допомагає всім, кого знає; сміливий і гордий	Не забуває про рідних; не виказує страху, болю	Добре вихований, допитливий і розумний (любить читати), добрий і ніжний; розсудливий по-дорослому; делікатний; витончений; благородний

Словникова робота

— Поясніть, як ви розумієте: поняття «благородний»; вислів «аристократ душі».

— Наведіть приклади благородних учинків героїв.

Благородний — який відзначається високими моральними якостями; чесний, порядний.

Аристократичний — вишуканий, благородний.

5. Обговорення проблемного запитання.

— Чи допомагає в житті благородство і аристократизм? (на прикладі героїв творів Ф. Бернетт).

6. Робота з таблицею. Порівняння ігор літературних героїв Ф. Бернетт і Е. Портер.

• Героїнь Ф. Бернетт і Е. Портер об'єднує гра. Обидві дівчинки — Сара й Полліанна — у грі знаходили вихід зі складних життєвих ситуацій, відчували внутрішню підтримку й позитивні емоції.

Гра в житті Сари й Полліанни

Гра Полліанни	Особливості гри	Гра Сари
Гра «у радість»	Зміст	Гра «у принцесу»
Знаходити привід для радощів у всіх проявах життя, навіть сумних і трагічних	Правила	У будь-якій ситуації триматися як особа з королівської родини — з почуттям власної гідності й щирістю до всіх
Полліанна виконує правила сама і навчає грі всіх, кого знає	Ролі	Сара грає сама й розповідає про гру тільки обраним
Колективна гра захопила мешканців міста	Ігрові дії	Індивідуальна гра, про яку знає Сара та її подруги
Оптимістичні, позитивні емоції, які змінюють життя багатьох людей	Емоції	Вольові емоції, які формують силу і витривалість характеру

Творче завдання

— Уявіть зустріч літературних героїв. Як Полліанна могла б допомогти Сарі й Сендріку в складні моменти їхнього життя?

— Створіть уявний діалог героїв, починаючи з фрази Полліанни: «Знаєш, коли шукаєш привід для радощів, то забуваєш про неприємне...»

Сара:

— ...

Сендрік:

— ...

7. Кінозал (за творами Ф. Бернетт).

Учитель. Романи Ф. Бернетт знайшли шлях не тільки до сердець читачів, а й глядачів. Існує чотири екранізації «Маленької принцеси», дев'ять фільмів «Маленького лорда Фаунтлероя», п'ять — «Таємного саду». Ілюстрації до творів письменниці створювали художники різних країн світу:

Етель Франклін Беттс. Ілюстрації до повісті «Маленька принцеса» (Нью-Йорк, 1917);

Микола Саутін. Ілюстрації до книжки «Маленький лорд Фаунтлерой» (Санкт-Петербург, 1992);

Інга Мур. Ілюстрації до роману «Таємний сад» (Лондон, 2007).

— Порівняйте образ Сендріка, створений у фільмі «Радощі й сум маленького лорда» (Росія, реж. І. Попов, 2003), і кіноверсії «Маленький лорд Фаунтлерой» (Велика Британія, реж. Е. Морган, 1995).

— Який із створених образів, на вашу думку, точніше наслідує твір письменниці?

IV. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Підсумкове слово вчителя.

— Теплом любові й добра сповнений ще один із романів письменниці — «Таємний сад» (1909). У творі розповідається про історію дівчинки-сироти *Мері Леннокс*, яка не знала в житті родинного тепла. Але разом із відродженням покинутого саду впізнала красу природи й справжню доброту людських стосунків. У творі звучить віра письменниці в переможну силу добра. Френсіс Бернетт вірила в силу добрих думок і доброго слова, і цю віру постійно втілювала у власне життя, виховувала у своїх дітей і друзів. Письменниця товаришувала з видатними письменниками свого часу — Марком Твенем, Г. Бічер-Стоу, О. Уайльдом, які цінували її талант і людяність. Вона жила у Вашингтоні, Нью-Йорку, Бостоні, але спогади дитинства повернули її в Англію, де вона купила будинок і оселилася. Письменниця була безмежно рада, коли мала можливість допомагати тим, хто потребував її захисту, купувала для них ліки, одяг, книжки. Усе своє життя вона піклувалася про рідних і малознайомих людей.

На початку ХХ ст. Френсіс Еліза знову переїхала до Сполучених Штатів. Там її спіткало велике горе. Її син Вівіан загинув під час корабельної аварії, рятуючи людей. Це була смерть справжнього героя, про яких так багато писала Ф. Бернетт! У центральному парку Нью-Йорка стоїть пам'ятник героям Бернетт. Ці фігури дівчинки й хлопчика в оточенні красивого квіткового саду символізують її кращих героїв — маленьких аристократів душі.

«Мужньою феєю» називали англо-американську письменницю Ф. Бернетт за її талант перетворювати сувору реальність на таємний квітковий сад, звичайних дітей — на казкових принцес і принців за допомогою не чарівної палички, а Слова, зігрітого палкою вірою і любов'ю!

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

- Підготувати усну розповідь про зустріч ваших улюблених літературних героїв.

УРОК № 44

Тема. Контрольна робота. Улюблений літературний герой (класний письмовий твір за творами Марка Твена і Е. Портер)

Мета уроку. *Перевірити* знання учнів за темою «Світ дитинства»; *розвивати* вміння і навички характеризувати образи персонажів, давати їм власні оцінки, розвитку зв'язного мовлення; *виховувати* любов до слова.

СИЛА ТВОРЧОЇ УЯВИ

УРОК № 45

Тема. Льюїс Керролл. «Аліса в Країні Див». Творча історія книжки, її зв'язок із біографією письменника та життям Англії «вікторіанської» доби

Мета уроку. *Висвітлити* основні факти життя і творчості Льюїса Керролла, показати зв'язок його творчості з особливостями «вікторіанської доби», розкрити творчу історію книжки «Аліса в Країні Див», її зв'язок із біографією письменника; *опрацювати* вступний вірш і перший розділ книжки «Аліса в Країні Див»; *сформувати* початкові уявлення учнів про фантастику; *розвивати* вміння і навички виразного читання, аналізу окремих компонентів тексту (тема, ідея, елементи сюжету); *виховувати* вільне мислення учнів.

Обладнання: книжка Льюїса Керролла «Аліса в Країні Див», портрети письменника, фото сестер Лідделл (зроблені Льюїсом Керроллом), фото Лондона (Біг Бен, Вестмінстерське абатство, Букінгемський палац, міст через Темзу та ін.), фото коледжу Крайст Черч Оксфордського університету, ілюстрації до книжки Дж. Тенніела і Р. Інґпена (до 1 розділу), обкладинка першого видання «Аліси в Країні Див».

Підготовка учнів до уроку: підготувати розповідь про визначні пам'ятки Англії (1–2 учні-«екскурсоводи»), за допомогою Інтернету знайти цікаві факти з життя і творчості Льюїса Керролла (3–4 учні-«біографи»), прочитати вступний вірш і перший розділ книжки.

ХІД УРОКУ

...немає нічого дорожчого у світі за відчуття свободи розуму й почуттів, які можуть протистояти насильству в усіх його виявах.

В. Набоков

I. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

1. Заочна екскурсія по Лондону.

Демонстрація пам'яток Великої Британії — Біг Бен, Вестмінстерське абатство, Букінгемський палац, міст через Темзу та ін. Розповідь учнів-«екскурсоводів» про них.

2. Слово вчителя.

— У Великій Британії є багато знакових місць, які намагаються відвідати туристи з усього світу. Усім відомі Біг Бен, Вестмінстерське абатство, міст через Темзу та інші пам'ятки. Утім, як кажуть англієць, «якщо ви не знаєте Алісу й Чеширського Кота, Капелюшника й Шаленого Зайця, ви нічого не знаєте про Англію». Хто ж вони такі? Що ви чули про них? Із якої книжки ці персонажі? Назвіть її автора.

II. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

- Коментар учителя до епіграфа.

— Книжка «Аліса в Країні Див» розкриває важливі для кожного покоління істини. Письменник В. Набоков сказав про цей твір і його значення для людства так: «Не всі загадки життя передбачають відповіді. Не все в цьому світі має мораль і не все, про що мислить і марить людина, можна логічно пояснити. Головний сенс, який впливає з цієї книжки, де панує весела гра, стихія абсурду, каламбурів, абракадабр і нісенітниць, — це те, що немає нічого дорожчого у світі за відчуття свободи розуму й почуттів, які можуть протистояти насильству в усіх його виявах».

III. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАНЬ І СПОСОБІВ ДІЙ.

1. Слово вчителя.

— Льюїс Керролл жив у добу, яку називають «вікторіанською». Ця доба отримала назву від імені королеви Вікторії, яка правила 64 роки (з 1837 по 1901 р.). За її правління діяли суворі норми й правила поведінки, яких мусили дотримуватися не тільки дорослі, а й навіть діти. Звісно, це обмежувало особистісний простір. А дітям хотілося

гратися, веселитися, бігати, стрибати! Але якщо вони не могли бути самими собою в житті, то хоча б у просторі уяви вони залишалися вільними. Із думкою про дітей свого покоління і про їхнє майбутнє писав книжку «Аліса в Країні Див» Льюїс Керролл. У своєму творі він обстоював свободу всіх і кожного. Свободу думки, мрії, творчості, без яких неможливий прогрес людства.

2. Виразне читання розділу підручника «Льюїс Керролл. Сторінки життя і творчості» (с. 229–231).

3. Повідомлення учнів-«біографів».

Учень 1

— У Льюїса Керролла було 7 сестер і 3 братів, він був найстаршим серед дітей. Його батько, який свого часу закінчив Оксфордський університет і дуже любив математику, помітив виняткові математичні здібності свого старшого сина й створив усі умови для його навчання.

Учень 2

— Дотримуючись строгого розпорядку Оксфордського університету, високоповажаний серед молоді викладач і голова клубу «Професорів Крайст Черч» Чарльз Лутвідж Доджсон навіть у сувору «вікторіанську» добу залишався вільним у своїй творчості. Він був автором низки праць з математики, розробляв спеціальні прийоми для запам'ятовування великого ряду цифр, математичні загадки.

Учень 3

— Льюїс Керролл мав великий інтерес до вивчення мови, де, на його думку, також усе має свою логіку, як і в математиці. Він вигадував різноманітні мовні ігри, головоломки, які дуже любили його студенти. Математика і мова дали простір для польоту його думки, а також поштовх для літературної творчості. Крім математики й мови, Льюїс Керролл захоплювався малюванням і мистецтвом фотографії, залишивши унікальні світлини своїх сучасників.

• Демонстрація фотографій, зроблених Льюїсом Керроллом.

4. Розповідь учителя про історію створення книжки «Аліса в Країні Див».

— День 4 липня 1862 р. назавжди ввійшов в історію літературної казки. У цей день доктор Чарльз Лутвідж Доджсон, професор математики одного з Оксфордських коледжів, і священник Робінсон Дакворт вирушили в човні з трьома доньками ректора Лідделла на прогулянку річкою Темзою. Старшій із сестер, Лоріні Шарлотті, на той час було 13 років, середній Алісі — десять, молодшій Едіт — вісім. Дівчатка попросили Доджсона, щоб він розповів їм якусь веселу казку. Аліса висловила бажання, щоб там було побільше

всіляких дурниць і фантазій. Так розпочалася ця казкова історія, у якій прообразом головної героїні стала сама Аліса Лідделл.

Ця казка, непомітно перенесла дівчаток Лідделл у дивовижний світ. Коли прогулянка завершилась, Аліса попросила свого старшого друга записати цю історію. Згодом він так і зробив, на останній сторінці приклеїв зроблену ним самим фотографію Аліси й подарував зошит дівчаткам. Одного разу до ректора Лідделла прийшов у гості Генрі Кінгслі, брат відомого в ті часи письменника Чарльза Кінгслі. Випадково побачивши цей рукопис і прочитавши його, Генрі Кінгслі разом із ректором Лідделлом почали вмовляти Доджсона видати книжку. 4 липня 1865 р., через три роки після пікніка на Темзі, Доджсон подарував Лідделлам перший авторський примірник книжки. Спочатку він хотів назвати твір «Пригоди Аліси під землею», але згодом змінив назву на «Аліса в Країні Див» (англ. *Alice's Adventures in Wonderland*), опублікувавши її під псевдонімом Льюїс Керролл.

Словникова робота (с. 231 підручника)

Фантастика (з грецьк. *здатність уявляти*) — 1) те, чого не існує в реальній дійсності; 2) світ уявлень і образів митця, який базується на основі засвоєних раніше фактів із реального життя; творча уява; 3) різновид художньої літератури, заснований на вигадці, творчій уяві, фантазії; до цього різновиду можуть належати будь-які жанри — оповідання, казка, повість, роман тощо.

Характерні риси фантастики як різновиду художньої літератури:

- незвичайність подій і образів;
- порушення ustalених уявлень про час і простір;
- дивні перетворення персонажів і всього фантастичного світу;
- чарівність предметів і явищ;
- дивні імена й назви;
- стрімкі й неймовірні повороти сюжету;
- мовні новації письменника (пошук нових слів і виразів для

відтворення дивовижного світу).

5. Виразне читання вступного вірша до книжки «Аліса в Країні Див» (с. 233–234 підручника). Перегляд фото Льюїса Керролла (сестри Лідделл, Аліса — с. 233 підручника).

6. Робота з текстом (с. 234 підручника).

— Які реальні події відображено у вступному вірші до повісті Льюїса Керролла «Аліса в Країні Див»?

— Назвіть імена дівчаток, які згадуються у вірші як Перша, Друга і Третя.

— Кому присвячено цей вступ до твору? Знайдіть підтвердження своєї думки в тексті.

— Знайдіть і виразно прочитайте речення, у яких створено чарівну атмосферу казки. Визначте в них метафори та епітети.

7. Повідомлення учня-«біографа» про ілюстрації Дж. Теннієла до твору.

— Льюїс Керролл спочатку хотів особисто проілюструвати книжку «Аліса в Країні Див», але його техніка малювання була недосконалою, тому видавець порадив авторові звернутися до художника Джона Теннієла. Ознайомившись із текстом, Теннієл захопився твором і погодився зробити до нього 42 ілюстрації (саме на такій кількості наполягав автор). Головною вимогою Льюїса Керролла була відповідність малюнків авторському баченню, проте Теннієл, який спочатку погодився, згодом переконав письменника у своїй концепції оформлення книжки. Наприклад, Аліса, яка на малюнках Льюїса Керролла була схожа на реальну Алісу Лідделл — дівчинку зі стриженим темним волоссям, на малюнках Теннієла була зовсім іншою — дівчинкою з довгим світлим волоссям. Оскільки Теннієл працював ще й у британській пресі, він прекрасно знав особливості суспільного життя Великої Британії, політиків та історичних діячів, яких упізнавали англійці в окремих образах митця. Та й у самому тексті казки було чимало натяків на реальність.

Ескізи своїх ілюстрацій Теннієл створював на папері, потім їх переносили на дерев'яні дошки, вирізали з них спеціальні форми, які використовували для друку гравюр.

Якість друку ілюстрацій у першому виданні (1865) не влаштувала ані Теннієла, ані Льюїса Керролла, тому практично весь наклад, за винятком авторських примірників, було знищено. Наступне видання (1866) надійшло в широкий продаж і зробило знаменитими і письменника, і художника. Теннієл ілюстрував також наступну книжку Льюїса Керролла «Аліса в Задзеркаллі».

(Демонструються портрети Дж. Теннієла й обкладинка першого видання «Аліси в Країні Див»).

8. Виразне читання уривків із розділу 1 «Аліси в Країні Див» (*за вибором учителя*).

9. Робота з текстом розділу 1 «Аліси в Країні Див».

— Як Аліса опинилася в дивовижному світі?

— За ким вона погналася?

— Який предмет був у руках персонажа, за яким погналася Аліса?

Як ви думаєте, чому саме цей предмет був у нього?

— Назвіть чарівні події, які відбуваються в розділі 1.

— За допомогою яких предметів Аліса то збільшується, то зменшується?

— Які книжки не подобалися Алісі? Поясніть, чому.

— Назвіть ознаки чарівної казки в розділі 1 твору.

10. Робота з ілюстраціями.

— Роздивіться ілюстрації Дж. Тенніела до розділу 1 твору. Які епізоди на них відображені? Перекажіть їх.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАТЬ УМІНЬ, НАВИЧОК.

Літературна гра «За законами Країни Див» (за змістом розділу 1)

— Той, хто придумав цю країну, має дивний псевдонім, який утворений... (*Від перекладу імені Чарльз Лутвідж латиною, потім перекладу знову англійською, а потім перестановки слів місцями*).

— У цю країну можна потрапити тільки через (що?)... (*кролячу нору*).

— У кролика були очі (якого?)... (*рожевого*) кольору, а в нагрудній кишеньці (що?)... (*годинник*).

— Коли Аліса падала, то подумала, що впаде (куди?)... (*до центру Землі або провалиться наскрізь*).

— Цей предмет відкриває дверцята в Країну Див... (*золотий ключик*).

— У пляшечці, за допомогою якої Аліса зменшилася, була рідина, що за смаком нагадувала (що?)... (*пиріг з вишнями, заварний крем, ананас, смажену індичку, іриски й гарячі грінки разом узяті*).

— У Країні Див дівчатка стягуються й розтягуються як (що?)... (*підзорна труба*).

— У того, хто перебуває в цій країні, у голові народжуються всілякі нісенітниці (наприклад)... (*«Чи їдять коти кротів? — Чи їдять кроти котів?», «Кому потрібна голова без плечей?», «Так чи інак?»*).

— Які книжки не подобаються тим, хто опиняється в Країні Див? (*«Книжки без малюнків і розмов»*).

Творче завдання

— Як ви думаєте, які книжки мали б сподобатися Алісі? А вам?

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

1. Прочитати розділи 2 і 3 з книжки «Аліса в Країні Див».

2. Скласти план і підготувати переказ розділу підручника «Льюїс Керролл. Сторінки життя і творчості» (с. 229–231).

УРОК № 46

Тема уроку. Образ Аліси, світ її уяви і захопливі пригоди

Мета уроку. *Опрацювати* розділи 2 і 3 книжки «Аліса в Країні Див»; *поглибити* уявлення учнів про сюжет твору і фантастику; *розвивати* вміння і навички виразного й коментованого читання, самостійного мислення, розлогого й образного мовлення; *формувати* вміння характеризувати образ персонажа, давати йому власні оцінки, бути уважним до нюансів художнього слова; *виховувати* інтерес до читання художньої літератури.

Обладнання: книжка Льюїса Керролла «Аліса в Країні Див», ілюстрації Дж. Тенніела до книжки «Аліса в Країні Див».

ХІД УРОКУ

— Усе дивасніше й дивасніше! — вигукнула Аліса (з великого зачудування вона раптом забула, як правильно говорити).

Льюїс Керролл

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Бесіда за запитаннями вчителя.
- Які факти з життя Льюїса Керролла вам запам'яталися?
- У чому виявився його талант?
- Розкажіть про творчу історію книжки «Аліса в Країні Див».
- Хто став прототипом героїні книжки?
- Що вам відомо про ілюстрації до книжки?
- Які події відбулися в розділі 1 твору?

Компаративне завдання

— Пригадайте ознаки чарівної казки. Чим книжка «Аліса в Країні Див» подібна на чарівні казки?

II. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

1. Прослуховування грамзапису «Пісня Аліси» В. Висоцького.
2. Інсценування — Аліса збирається в чарівний світ.

Роль Аліси виконує учениця (у стилізованому одязі).

— Доброго дня! Колись давно дітей в Англії навчали зовсім не так, як тепер. Ми повинні були знати, як правильно робити при знайомстві кніксен, як за столом ніколи не брати першого кусня собі,

як ніколи не забалакувати першим до дорослих, як розмовляти правильною і гарною мовою... На кожен крок існувало неписане правило: порушиш — зостанешся не тільки без десерту, а й без обіду взагалі! Чемні дівчатка повинні були сидіти тихо й гратися в тихі настольні ігри — карти або шахи. Але нам так хотілося бігати, голосно сміятися і жити у світі своєї уяви! Мені пощастило. Письменник Льюїс Керролл увів мене в чарівний світ Країни Див, а там я зустрілася з Білим Кроликом та іншими цікавими персонажами. З кожним кроком мені ставало все дивасніше й дивасніше... І я навіть забула, як правильно говорити. У Країні Див усе було дивним і навіть мова була дивно. Отже, давайте разом вирушимо їм назустріч!

3. Слово вчителя.

— Ми знову вирушаємо в подорож слідом за Алісою, яка погналася за Білим Кроликом. На нас чекає захопливий світ її пригод і нові фантастичні персонажі, яких вона зустріла.

III. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

1. Виразне читання уривка з розділу 2 (від слів «*Все дивасніше й дивасніше...*» і до «*Ану, прочитаю вірша "Хороша перепілонька..."*»).

2. Обговорення прочитаного.

- Які нові пригоди трапилися з Алісою?
- Як Аліса сприйняла чарівні пригоди?
- Як вона вирішила перевірити себе?

3. Коментар учителя.

— Льюїс Керролл у своїй книжці висміював ті художні твори, які були перевантажені моральними прикладами й повчаннями, викликаючи в дітей не стільки прагнення вдосконалюватися, скільки нудьгу. У розділі 2 письменник придумав віршик про крокодила на зразок вірша Ісаака Воттса про маленьку бджілку, котра постійно працює. Крокодил у вірші Льюїса Керролла зовсім не може бути взірцем, бо був кровожерливим (поїв усіх рибок). Звісно, це веселило дітей.

4. Робота з оригіналом і перекладом вірша «Хороший крокодилонько...» (с. 235 підручника — за умови володіння учнями і вчителем англійської мови).

— Прочитайте виразно оригінал і переклад вірша про крокодила.

— Знайдіть прикметники й іменники, які характеризують крокодила (в оригіналі і перекладі). Порівняйте їх.

— Як ви думаєте, чи підходять пестливі слова (у перекладі) до образу крокодила? З якою метою вони використані?

5. Виразне читання «в особах» (розмова Аліси й Миші в розділі 2).

Творче завдання

— Доведіть, що світ, створений письменником, є фантастичним.

6. Виразне читання рубрики «Краса слова» (с. 235–236 підручника — «Гра словами й смислами»).

7. Коментарі вчителя до розділу 3 «Аліси в Країні Див».

— У розділі 3 «Гасай-Коло та довгий хвіст» розвиваються казкові події. Аліса потрапляє в товариство дивних птахів і звірів, які вибрали разом із нею на берег з озера сліз. Постало питання, як їм обсохнути, і після тривалих «дебатів» розумний Додо запропонував цікавий спосіб — Гасай-Коло. Це сполучення виникло не випадково.

У повісті «Аліса в Країні Див» знайшли відображення деякі особливості суспільного життя Великої Британії того часу. Назва розділу в оригіналі звучить як «A saucus-gace and a long tale». «Saucus» означає передвиборчі дебати, а «gace» відповідно — змагання. В англійській мові «saucus-gace» означає вид змагання (кожен бере в ньому участь, коли хоче і як хоче). Так Льюїс Керролл порівнює політичну ситуацію того часу з грою, у якій немає ніяких правил і норм. В українському перекладі В. Корнієнка хоча й немає відповідника виразу «saucus-gace», але сутність самої гри відображена адекватно: «...всі пускалися бігти самі й спинялися, коли заманеться, тому визначити, коли Гасай-Колу кінець, було не так вже й просто».

8. Робота з текстом розділу 3 книжки.

— Які запитання обговорювало товариство на березі озера?

— Назвіть учасників зібрання. Хто головував на ньому?

— Доведіть, що в описі дивного зібрання Льюїс Керролл висміює вади суспільного життя й людські вади.

— Розкажіть про сутність гри «Гасай-Коло». Як вона пов'язана з реальним життям Великої Британії того часу?

— Про що йшлося в історії Миші?

9. Виразне читання рубрики «Краса слова» (с. 236 підручника — «Фігурні вірші»).

10. Виразне читання «фігурного вірша» (с. 237 підручника).

11. Коментар учителя.

— «Фігурні вірші» писали ще в Стародавній Греції. В Україні цю традицію започаткував Іван Величковський. Відмова від правильних форм (коло, пряма лінія) і надання переваги неправильним

формам (як, наприклад, «хвостик» або «неправильне коло») є одним із важливих художніх засобів створення казкового світу в повісті Льюїса Керролла.

12. Робота з фрагментами оригіналу (за умови володіння учнями і вчителем англійською мовою).

Рубрика «Для тих, хто володіє іноземною мовою» (с. 238 підручника).

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

Творче завдання

- Усно опишіть Алісу (її зовнішність і риси характеру).
- Визначте риси фантастики у творі.

Літературна гра «Знайдіть золотий ключик»

– Дайте відповідь на запитання і складіть з перших літер назву країни, до якої потрапила Аліса після відвідин Країни Див.

4	7	10	5	3
Герой, якого називали шаленим? (Заєць)	Улюблена гра Королеви. (Крокет)	Назвіть ім'я автора казки про Алісу. (Льюїс)	Як звали наймолодшу сестру Аліси Ліделл? (Едіт)	Ім'я улюбленої киці Аліси. (Діна)

2	9	10	6
Ім'я головної героїні казки. (Аліса)	Як звали папужку? (Лорі)	Хто такий Крутихвіст? (Ящур)	Вони згадуються у вірші про крокодила. (Рибоньки)

8	1
Аліса вважала, що вони ходять униз головою. (Антипадки)	За нею ховалися дверцята в казковий сад. (Завіса)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
З	А	Д	З	Е	Р	К	А	Л	Л	Я

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

1. Прочитати розділи 4–7 твору.

2. Створити малюнки або виліпити з пластиліну персонажів до прочитаних розділів 1–7, підготувати переказ улюблених (1–2) епізодів.

УРОК № 47

Тема. Персонажі, які оточують героїню повісті Льюїса Керролла «Аліса в Країні Див»

Мета уроку. *Поглибити* уявлення учнів про казку (літературну) і повість, виявити їх ознаки у творі Льюїса Керролла «Аліса в Країні Див»; *опрацювати* розділи 4–7 повісті митця; *розвивати* вміння і навички характеризувати персонажів; *виховувати* інтерес до художнього слова, формувати якості творчого читача.

Обладнання: ілюстрації Дж. Теннієла до розділів 6 і 7 твору Льюїса Керролла, малюнки учнів до твору, виліплені з пластиліну персонажі.

ХІД УРОКУ

Якби ти знала Час так, як я... Він — живий.

*Капелюшник із повісті Льюїса Керролла
«Аліса в Країні Див»*

I. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

- Слово вчителя.

— У творі Льюїса Керролла все відбувається за законами фантастики, тому всі предмети, персонажі, простір і навіть час набувають незвичайних властивостей. Аліса то збільшується, то зменшується. Їй на шляху зустрічаються казкові герої, які вміють розмовляти. А ще — вони говорять такі дивні речі, які спонукають Алісу мислити зовсім не так, як вона мислила раніше. Наприклад, один із героїв повісті-казки Льюїса Керролла — Капелюшник — говорить про час так: «Якби ти знала Час так, як я... Він — живий». Чому ж «Час» стає живим у творі письменника? Звернімо увагу на те, що слово «Час» написано з великої літери. Чому? А що ще оживає у творі?.. Отже, познайомимось ближче з персонажами твору Льюїса Керролла, які оточують Алісу.

II. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

1. Перегляд малюнків учнів.
2. Переказ учнями епізодів, зображених на малюнках.

3. Бесіда за запитаннями вчителя.

- Дайте визначення поняття «фантастика». Назвіть ознаки фантастики у творі Льюїса Керролла «Аліса в Країні Див».
- З ким зустрілася Аліса в перших розділах твору?
- Які події з нею відбулися?
- Визначте експозицію і зав'язку твору.

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАНЬ І СПОСОБІВ ДІЙ.

1. Робота з текстом розділів 4–5.

- Розкажіть про події, які відбулися з Алісою в будиночку Білого Кролика.
 - Як змінилася Аліса, коли випила чарівний напій?
 - Які розмови почула дівчинка в Кроликовому будинку?
 - Хто такий Крутихвіст і що він зробив?
 - Як Аліса шукала дорогу до чарівного саду? Кого вона зустріла на цій дорозі?
 - Розкажіть про властивості гриба, на якому сиділа Гусинь.
 - Про які внутрішні зміни в собі розповіла Аліса Гусені?
2. Виразне читання «в особах» вірша «Ти старий любий діду».

Творче завдання

– Прочитайте «в особах» жартівливий вірш «Ти старий любий діду», який декламувала Аліса. Як і вірш про крокодила, цей вірш висміює надмірну повчальність творів для дітей того часу (у даному випадку вірш Р. Саути «Дідусеві радощі», у якому старенький благочестивий татусь Вільям на власних прикладах навчає сина добропорядності й здорового способу життя). Чому вірш, написаний Льюїсом Керроллом, не може вважатися повчальним? Як ви думаєте, чому Аліса раптом перестала пам'ятати твори, які знала раніше? Чому вона мимоволі промовляла зовсім інше, аніж слухняні дівчатка її віку?

3. Переказ учнями розділу 6 повісті.

4. Коментар учителя до розділу 6.

– У розділі 6 Аліса зустрічається з новими героями, їй пригоди тривають. За законами чарівної казки їй довелося опинитися в таємничому місці — незвичайному будиночку, який обслуговували лакеї в лівряях. Дівчинка дивується, як Лакей-Жабун відчиняє двері Лакею-Карасю. Вони обмінюються офіційними повідомленнями про запрошення Герцогині на крокет до Королеви. Незабаром з'являється і сама Герцогиня, яка втілює у творі сувору мораль «вікторіанської» доби. Герцогиня всіх навчає, але в її будинку стояв справжнісінький гармидер: «хтось верещав, хтось чхав, і час від часу чувся оглушливий брязкіт, наче там били посуд». У домі неможливо було

дихати від перцю, розсипаному скрізь. У такий спосіб Льюїс Керролл критикує задушливу атмосферу того часу. Герцогиня зі своїми жорстокими методами й вимогами («Відтяти їй голову!», «Якби ніхто не пхав свого носа до чужого проса, земля крутилася б куди шпаркіше», «Ой, дай мені спокій!») уособлює обмеженість мислення й тогочасну систему виховання, де не було ніякої поваги до дитини, до її прав і свобод.

Як стає зрозуміло з розділу, Герцогиня не має терпіння й любові, тому її немовля фантастичним способом перетворюється на поросся, у чому переконалася Аліса, узявши його на руки.

5. Виразне читання рубрики «Культура різних народів» (с. 238–239 підручника).

6. Робота з текстом розділу 6.

— Розкажіть про перебування Аліси в будинку Герцогині.

— Охарактеризуйте образ Герцогині. Доведіть, що цей образ містить критику системи виховання того часу.

— Прочитайте виразно в особах розмову Аліси з Чеширським Котом. Поясніть слова Кота: «Якщо в тебе всі вдома, то чого ти тут?»

— Які англійські приказки взято за основу образів Чеширського Кота, Капелюшника, Шаленого Зайця?

7. Виразне читання «в особах» розділу 7 (с. 240–246 підручника).

8. Коментар учителя.

— У своєму творі Льюїс Керролл одухотворює деякі матеріальні й нематеріальні речі, надає їм рис живої істоти (прийом персоніфікації). Так, наприклад, категорія «час», як і категорія «простір», у чарівному світі письменника набуває незвичайних характеристик. Час постає живим, рухливим, близьким для персонажів. Із ним розмовляють, до нього ставляться, як до людини. Капелюшник каже Алісі: «Якби ти знала Час так, як я, ти б цього не казала, бо Він — Живий... Ти ж, мабуть, із Часом ніколи й словом не перекинулася!» Живими постають і персонажі твору, що є фантастичними по своїй суті. Вони живі, бо їх так сприймає Аліса. Вона веде з ними розмову, бере разом із ними участь у деяких подіях. Отже, на думку Льюїса Керролла, живим є все, що ми так сприймаємо. У нашій уяві оживає абсолютно все!

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

Літературна гра «Зустріч із казковими персонажами»

• Учитель пропонує учням обрати будь-якого героя з повісті-казки Льюїса Керролла і від імені Аліси (дівчата) або від імені Льюїса Керролла (хлопці) представити його класу за планом.

1. Зовнішність персонажа.
2. Де і коли його зустріла Аліса?
3. Чому він так називається (якщо це можна пояснити, спираючись на традиції англійського фольклору)?
4. Що сказав персонаж Алісі і як вона це сприйняла?
5. Чого навчив цей персонаж Алісу?

Персонажі для вибору учнів: Білий Кролик, Миша, Капелюшник, Чеширський Кіт, Шалений Заєць, Герцогиня, Гусінь, Сонько-Гризун, Крутихвіст.

Ребуси

— Розгадайте імена героїв казки Льюїса Керролла «Аліса в Країні Див».

(Відгадка: Аліса, Капелюшник)

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

- Прочитати розділи 8–10 повісті-казки Льюїса Керролла «Аліса в Країні Див».

УРОК № 48

Тема. Особливості художньої мови твору Льюїса Керролла

Мета уроку. *Розкрити* особливості художньої мови письменника в повісті-казці «Аліса в Країні Див»; *опрацювати* розділи 8–10 твору; *розвивати* вміння і навички роботи з оригіналом і художнім перекладом; *виховувати* любов до художнього слова.

Обладнання: «Літературне лото» (за повістю Льюїса Керролла «Аліса в Країні Див») — картки і скриньки, ілюстрації до твору.

ХІД УРОКУ

Таблиця множення — ще не *аргумент...*

Аліса сама до себе

I. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

- Слово вчителя

— Як відомо, Льюїс Керролл захоплювався вивченням математики і мови. Він був одним із найшановніших професорів коледжу Крайст Черч Оксфордського університету. Проте, як справжній науковець, він розумів, що коли людина тільки дотримується певних догм, правил і ніколи не відступає від них, вона перестає творити й вільно мислити. Це знайшло відтворення і в повісті «Аліса в Країні Див». У художній мові цього твору повною мірою виявився талант її автора, який за допомогою цікавої гри навчив багато поколінь дітей вільно мислити й вчитуватися в кожне слово, а відповідно — краще його розуміти. Тож спробуємо і ми вчитатися в текст «Аліси в Країні Див». Прислухаємося, якою мовою говорить Аліса й персонажі, що її оточують. Спробуємо вчитатися в текст оригіналу й українського перекладу книжки.

II. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

III. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЙ.

Словникова робота

Абракадабра — будь-яке незрозуміле слово або набір слів, позбавлений значення.

Абсурд — те, що суперечить здоровому глузду; незвичайний, дивний випадок або явище, яке не має сенсу.

Каламбур — літературний прийом, використання в одному тексті різних значень одного слова або різних слів (словосполучень), подібних за звучанням.

Нісенітниця — щось безглузде, нерозумне, без усякого змісту; дурниця.

Творче завдання

- У казковому світі, створеному письменником, немає нічого сталого, правильного. Навіть таблиця множення вже не підкоряється ніяким законам і дає дивні результати: чотири на п'ять — *дванадцять*, чотири на шість — *тринадцять* і т. д. «Утім, таблиця

множення — ще не *аргумент...*» (“However, the Multiplication-Table doesn’t signify...”). Порушуються не тільки правила мови й математики, а й географічні межі, і тепер столицею Парижа стає Лондон, а Париж — столицею Риму і т. д.

— Знайдіть у прочитаних розділах інші приклади порушення ustalених норм і правил (мовних, математичних, часових, просторових та ін.). З якою метою автор використовує цей літературний прийом?

1. Робота з текстом оригіналу і перекладу розділу 3 (за умови володіння учнями і вчителем англійською мовою).

- У повісті «Аліса в Країні Див» знаходимо чимало прикладів літературної гри, коли деякі слова вимовляються однаково, але пишуться по-різному і мають різні значення, що призводить до непорозумінь (каламбур).

— Виразно прочитайте уривок із тексту, перекладіть його українською.

“I beg your pardon”, said Alice very humbly: “you had got to the fifth bend, I think?”

“I had *not!*” cried the Mouse, sharply and very angrily.

“A knot!” said Alice, always ready to make herself useful, and looking anxiously about her. “Oh, do let me help to undo it!”

— Як промовляються і яких значень набувають слова «not» і «knot» у кожному випадку?

— Як відтворено ці фрагменти тексту засобами рідної мови в українському перекладі Валентина Корнієнка за редакцією Івана Малковича?

Творче завдання

- У розділі 7 письменник використовує давню англійську традицію створення загадок, що не передбачали відгадок. Наприклад, Капелюшник запитує Алісу: «Чим крук схожий на кашук?» (“Why is a raven like a writing-desk?”). У такий спосіб автор стверджує те, що не все у світі має логічне пояснення, і те, що не має пояснення, не означає, що цього не існує взагалі.

— Знайдіть подібні приклади загадок без відгадок у тексті повісті-казки Льюїса Керролла.

— Придумайте свої загадки без відгадок (щоб у них також була милозвучність, рима на зразок загадки Капелюшника).

2. Коментар учителя.

— Літературна гра словами й смислами з розвитком сюжету стає все цікавішою й веселішою. Ось, наприклад, характерний для казки Льюїса Керролла прийом перестановки слів у реченні в розділі 7.

«Я завжди думаю! — покvapливо сказала Аліса. — Принаймні... принаймні кажу, що думаю. Зрештою, це одне й те саме!» А Капелюшник заперечив: «Аніскілечки!.. Ти ще скажи, ніби: “я бачу, що їм” і “я їм, що бачу” — одне й те саме». А Сонько-Гризун підтвердив: «Ти ще скажи, що “я дихаю, коли сплю” і “я сплю, коли дихаю” — одне й те саме!»

— Знайдіть у творі подібні приклади мовної гри. Придумайте українською (або англійською) мовою свої приклади перестановки слів у реченнях зі зміною смислу.

3. Робота з фрагментами оригіналу й перекладом розділу 7 (за мови володіння англійською мовою учнями і вчителем).

Учитель. Перекладач В. Корнієнко прекрасно відтворив засоби української мови казковість та ігрову атмосферу повісті «Аліса в Країні Див». Однак деякі англійські слова й вирази, що трапляються в тексті оригіналу, не мають точних відповідників, але перекладач усе ж таки зумів знайти в українській мові близькі до оригіналу засоби художнього перекладу.

— Порівняйте оригінал і переклад у тих випадках, коли абсолютно точного перекладу бути не може.

Оригінал	Переклад
treacle — патока, що використовується в кондитерських виробках	меляса (рос. <i>melacca</i> ; англ. <i>molasses</i> , <i>blackstrap</i> ; нім. <i>Melasse</i>) — солодка тягуча рідина, що утворюється при виробленні цукру з буряків
“What did they <i>draw</i>?” said Alice... “Treacle”, said the Dormouse... ...”But I don’t understand. Where did they <i>draw</i> the treacle from?” “You can <i>draw</i> water out of a water-well”, said the Hatter; “so I should think you could draw treacle out of a treacle-well — eh, stupid?”	— І все ж я не розумію: як вони там жили? — Як, як? — озвався Капелюшник. — Лизнуть меляси, та й точать яси... Второпала, дурненька? лизнуть меляси, поточать яси та й малюють всякі вихиляси — усе, що починається з літери Б.
...that begins with an M, such as mouse-traps, and the moon, and memory, and muchness...	...з літери Б, наприклад, балянд-раси, блідий місяць, байдики, багацько...
...and muchness — you know you say things are ‘much of a muchness’ — did you ever see such a thing as a drawing of a muchness!	...До речі, чи траплялося тобі бачити таку штукувцію, як <i>багацько</i> ?

Англійське слово *draw* може використовуватися в значеннях — *малювати і тягти, добувати, черпати щось*. На цих значеннях побудована гра словами й смислами.

Англійський вираз *much of a tuchness* не можна перекласти дослівно. Так англійці говорять про щось дуже схоже, практично однакове. На підставі цієї давньої приказки Льюїс Керролл утворив вираз *a drawing of a tuchness*, тобто *малюнок множинності*, який малювали сестрички. Автор має на увазі багато чогось, що не можна виміряти. В українському перекладі твору В. Корнієнко знайшов хороший відповідник: «Чи траплялося тобі бачити таку штуку, як *багацько*?» Хоча «багацько» не є сполученням іменників, як в англійській мові, але він доволі точно відображає зміст оригіналу.

4. Виразне читання розділу 8 (с. 247–254 підручника).

Словникова робота

Крокет (англ. *croquet*) — спортивна гра, учасники якої ударами спеціальних молотків з довгою ручкою проводять шари крізь ворота, що розставлені на майданчику в певному порядку. Гра користувалася великою популярністю в ХІХ ст. серед представників англійської знаті. З Англії крокет поширився в інших країнах.

(Показ ілюстрацій «Крокет»).

Робота з підручником (рубрики «Коментарі», «Культура різних народів» — с. 254)

5. Робота з текстом розділу 8.

— Поясніть, чому садівники перефарбовують кущ троянд із білого на червоний колір.

— Як поводиться Королева з челяддю, Герцогинею, Алісою?

— Назвіть улюблену фразу Королеви.

— Чи боїться Аліса Королеву? Доведіть це прикладами з тексту.

— Хто (або що) теж не побоявся Королеви?

— Що стало причиною суперечки Ката, Короля та Королеви? Яку позицію обстоював кожен із них? Що їм порадила Аліса?

Творче завдання (с. 255 підручника)

— Розкажіть від імені Аліси про гру в Королевин крокет.

— Що мала на увазі, але не сказала Аліса в розмові з Чеширським Котом? Спробуйте продовжити обірвану фразу Аліси. Чому вона не сказала те, про що думала, і чому Кіт «стишив» голос?

«— А як тобі подобається Королева? — запитав Кіт, стишивши голос.

— А ніяк, — відповіла Аліса, — вона так страшенно... — Тут Аліса помітила, що Королева стоїть у неї за спиною, наслухаючи — ...так

страшенно вправно грає, що не треба ніякого розуму, аби вгадати, хто переможе».

6. Робота з текстом розділів 9–10.

- Скільки разів говорить Герцогиня Алісі про мораль?
- Прочитайте повчання Герцогині. Чи всі з них зрозуміла Аліса?

А ви?

- Хто такий Казна-Що-Не-Черепаха? Чому він так називається?

Як виглядає?

- Що розповіли Казна-Що-Не-Черепаха і Грифон про шкільну «*неуку*» Алісі?

– Які шкільні предмети названі в розділі 9? Що вони означають?

– Що говорять казкові персонажі про вчителів?

– Про які розваги йдеться в розділі 10? Розкажіть про них.

7. Виразне читання рубрики «Культура різних країн» в підручнику (с. 255).

8. Коментар учителя.

– У розділі 9 знову з'являється образ Герцогині, яка в усьому шукає мораль (як певну норму поведінки й мислення): «Мораль є в усьому, треба тільки вміти її знайти». В образі Герцогині втілено потворний моралізм «вікторіанської» доби, коли дітей постійно чогось повчали, обмежуючи будь-які прояви їхньої вільної особистості.

У кумедній розповіді Казна-Що-Не-Черепахи про школу, учителів і навчання також критикується тогочасна система освіти, у якій було чимало предметів, відірваних від реального життя і які діти просто не розуміли. «Далі йшли чотири дії матиймачухи: *добивання, відбивання, множення і обділення*». А ще Казна-Що-Не-Черепаха називає такі предмети, як стародавнє і сучасне *Аморезнавство, Гастрономія, Тригонометрія, Хвісткультура*. Замість слова «уроки» використовується слово «*мороки*». «Його (учителя Краба) мороки забивали памороки», — додає Грифон, називаючи шкільне навчання «*неукою*» (тобто не наукою).

Творче завдання рубрики «Для тих, хто володіє іноземною мовою» (с. 256 підручника)

– З'ясуйте, який зміст укладено в назви шкільних предметів, які згадуються в тексті оригіналу: Reeling and Writhing, Ambition, Distraction, Uglification and Derision, Mystery, Seaography, Drawling, Stretching and Fainting in Coils.

– Назви яких предметів із вашого шкільного життя вони нагадують? У яких із поданих англійських назв предметів увиразнено риси характеру й поведінки людей?

IV. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

Гра «Літературне лото»

• Учніям пропонуються картки з різними текстовими фрагментами з прикладами гри словами й смислами в повісті «Аліса в Країні Див». Школярі повинні визначити, хто і в якому епізоді (розділі) сказав цю фразу, а потім помістити ці картки у відповідні скриньки з написами «Абракадабра», «Абсурд», «Каламбур», «Нісенітниця», «Загадка», «Приказка», «Ім'я персонажа».

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

1. Прочитати розділи 11–12 повісті-казки «Аліса в Країні Див».
2. Придумати епізод про Алісу із застосуванням мовної гри.

УРОК № 49

Тема. Кульмінація і розв'язка пригод Аліси (повість-казка Льюїса Керролла «Аліса в Країні Див»)

Мета уроку. *Поглибити* знання учнів про сюжет твору; *розкрити* особливості побудови повісті-казки Льюїса Керролла; *опрацювати* розділи 11–12 твору; *навчати* уважно читати, звертаючи увагу на розвиток дії; *розвивати* вміння і навички роботи з оригіналом і художнім перекладом; *розвивати* увагу до художнього слова; *виховувати* інтерес до читання й осмислення художньої літератури.

Обладнання: літературні карти; ілюстрації на форзацах підручника, малюнки дітей до твору.

ХІД УРОКУ

Снується нитка спроквола
Моєї диво-казки,
Вже й сонечко ясне сіда —
Доходить до розв'язки...

Льюїс Керролл

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

Гра «Літературні карти»

— Доберіть відповідники до слів і висловів. Поясніть, коли і з якою метою автор використав їх у парі.

Білі троянди — Кроти — Білі рукавички — «Витий мене» — Перепілонька — Капелюшник — Королева Сердець — Лакей-Карась — Крук — Фламінго —

II. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

- Бесіда за запитаннями вчителя.
 - Як Аліса потрапила до Країни Див?
 - Розкажіть про перевтілення головної героїні твору.
 - Зустріч з яким персонажем повісті-казки вам найбільше запам'яталася?
 - Які вади «вікторіанської» доби знайшли відображення у творі? Доведіть свою думку прикладами.
 - Розкажіть про Королеву Сердець та її почет.

III. ОГолошення теми, епіграфу уроку.

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЙ.

1. Настанова до читання.
 - Пригадайте, коли в казці вже згадувався суд і вирок. (*У фігурному вірші про kota і мишу*).
 - У заключному розділі твору мешканці Країни Див судять Чирвового Валета, якого звинувачують у викраденні пиріжків. Читаючи розділ, зверніть увагу на те, що королівський суд мав суддю і присяжних, але чи додало це глузду і порядку.
2. Виразне читання розділу 12 про судове засідання («Хрестоматія зі світової літератури “Срібна книжка”»).

Словникова робота

Суд присяжних — форма здійснення державної влади, зокрема судової, безпосередньо громадянами шляхом їхньої участі у відправленні правосуддя.

Миля — британська й американська міра довжини, приблизно 1,6 км.

3. Словесне малювання «Королівський суд».
 - На суд зібралися всі герої попередніх розділів. Пригадайте, де ви зустрічалися з ними. Опишіть, які посади судового засідання обіймали казкові персонажі і як вони розташувалися в залі. (*Король і Королева; Білий Кролик; карти; дванадцять «птахотворів; Чирвовий Валет; Аліса; Сонько; Капелюшник*).
4. Обговорення прочитаного.
 - Кого і за що судять судом присяжних?

- Чому суддею був Король? Що було в нього на голові?
- Чому Аліса назвала суддів «пришелепкуватими»? Поясніть значення цього слова. Як присяжні «підтвердили» це визначення?
- Ким на суді були Капелюшник, кухарка, Аліса?
- Розкажіть, які свідчення давав Капелюшник.
- Поясніть зовнішні зміни в образі Аліси під час суду.
- Як Аліса поставилася до всього того, що побачила в судовому процесі?

5. Виразне читання в особах (розмова Аліси з Королевою) у перекладі й в оригіналі (за умови володіння англійською мовою учнями і вчителем).

<...> “No, no!” said the Queen. “Sentence first – verdict afterwards”. <...> “No, no!” said the Queen. “Sentence first – verdict afterwards”. “Stuff and nonsense!” said Alice loudly. “The idea of having the sentence first!” “Hold your tongue!” said the Queen, turning purple. “I won’t!” said Alice. “Off with her head!” the Queen shouted at the top of her voice. Nobody moved. “Who cares for you?” said Alice, (she had grown to her full size by this time.) “You’re nothing but a pack of cards!”	— Ні, ні! — урвала Королева. — Спершу страта, а тоді вирок! — Нісенітниця! — голосно вигукнула Аліса. — Як могло вам таке прийти в голову! — Замовкни! — крикнула Королева, буряковіючи. — Не замовкни! — відповіла Аліса. — Відтяти їй голову! — верескнула Королева. Ніхто не ворухнувся. — Та хто вас боїться! — сказала Аліса, яка на той час уже виросла до своїх звичних розмірів. — Ви ж просто колода карт! <i>(Переклад Валентина Корнієнка, за редакцією Івана Малковича)</i>

Творче завдання

— Доведіть, що розмова Аліси й Королеви є кульмінацією твору.

6. Виразне читання коментарів до розділів 11–12 (с. 257 підручника).

7. Узагальнення вчителя.

— У фіналі твору Аліса постає не тільки проти суду, а й проти самої Королеви. І коли Королева захотіла відтяти їй голову, дівчинка «виросла до своїх звичних розмірів» (тобто стала самою собою, повернулася до свого ества) і сміливо відповіла: «Та хто вас боїться!.. Ви ж просто колода карт!» Усі карти знялися в повітря й ринули на неї, і тут Аліса прокинулася. Льюїс Керролл утверджує перемогу Аліси в казковому світі над безглуздістю і свавіллям.

8. Робота з художнім текстом.

• У творі Льюїса Керролла є багато слів і висловів, які автор намагається не пояснити, а зобразити буквально (первинне) значення. Наприклад, коли автор пояснює фразу «спроби були придушені»: «Оскільки слово це непросте, я поясню його описово: виконавці взяли великого полотняного мішка, запахали в нього свинку сторч головою і сіли зверху». Після опису Аліса зрозуміла, як *виглядає* вислів.

– Опишіть, як «виглядають» деякі значення слів і словосполучень у творі Льюїса Керролла. *Море сліз* — ... ; *зазирнути одним оком* — ... ; *посміхається як чеширський кіт* — ... ; *вбити час* — ... ; *перехресний допит* —

9. Виразне читання заключної частини розділу 12 про повернення Аліси з Країни Див.

10. Бесіда за запитаннями вчителя.

– Як Аліса повернулася додому з Країни Див?

– Розкажіть, які стосунки й почуття панували між сестрами.

– Як старша сестра сприйняла розповідь про Країну Див?

– Чому сон Аліси розхвилював дівчинку?

– Про що вона мріяла, згадуючи «щире й лагідне дитяче серце» своєї маленької сестри?

– Як ви зрозуміли слова сестри про дорослу Алісу: «Засвічуватиме їм оченята своїми незвичайними оповідями»?

11. Робота над розвитком асоціативних вражень.

– Пригадайте, які події й образи казки викликали у вас позитивні й негативні почуття. Запишіть у таблицю свої враження.

Позитивні асоціації	Нейтральні асоціації	Негативні асоціації

Сенкан

	Моє ставлення	1 іменник
	Оцінка героя	1 речення
	Вчинки героя	3 дієслова
	Риси характеру	2 прикметники
	Ім'я героя	1 іменник

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Заключне слово вчителя.

— Автор підказав читачеві шлях до розуміння свого твору — «*униз і вглиб*», адже саме так потрапила дівчинка Аліса у фантастичну країну. Письменник піддав веселій критиці суспільні проблеми й наукові істини свого часу, які занадто прямолінійно й нудно тлумачили багатобарвне та складне життя. Льюїсу Керроллу як професору математики і логіки (науки про правильне мислення) було цікаво порушити усталені правила й закони, переплутати дитячі віршики, відмінити набридлі алегорії, а потім із задоволенням спостерігати за створеним світом. Мандрувати дивною країною автор доручив Алісі, яка володіла необхідними для цього рисами характеру. Вона швидко орієнтувалася в нових обставинах, не занепадала духом у складних ситуаціях, а до того ж була сповнена милосердя, людяності й відваги.

Письменник написав книжку такою, як любила Аліса, — «з малюнками і розмовами». Ілюстрації до казки створювали відомі художники різних країн світу, першим з яких був сам автор. Більша частина казки побудована у формі діалогів, адже герої казки постійно наперебій розмовляють, доводячи кожен свою істину. Саме в діалогах народилися неперевершені каламбури й нові слова Льюїса Керролла, які перетворилися на *афоризми*. На думку автора, тільки світ фантастичної плутанини, постійних змін і перевтілень, вільної гри і творчості здатен відкрити шлях до свободи розуму й уяви.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

1. Намалювати улюблені епізоди повісті-казки (1–2).
2. Підготуватися до переказу епізодів казки за ілюстраціями художників.

УРОК № 50

Тема. Малюнки, які оживають (Урок розвитку мовлення. Переказ епізодів твору за малюнками або кінокадрами)

Мета уроку. *Учити* учнів емоційно сприймати візуальне мистецтво, співвідносити його з літературним творами; *формувати* вміння визначати в художньому тексті головне; *учити* передавати власні почуття в розповіді; *розвивати* увагу до деталей, засобів художньої виразності; *розвивати* творчу уяву учнів,

грамотне й образне усне мовлення; *виховувати* любов до читання й краси художнього слова.

Обладнання: ілюстрації Дж. Тенніела, Т. Янсон, Р. Інґпена, Вл. Єрко до казки Льюїса Керролла «Аліса в Країні Див»; фрагменти або скріншоти кінофільму режисера Т. Бертон «Аліса в країні див» (США, 2010).

ХІД УРОКУ

Чого варта книжка без малюнків та розмов?

Аліса

I. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

- Слово вчителя.

— Видатний англійський письменник Льюїс Керролл посідає почесне місце у світовій літературі як неперевершений майстер літературної казки. Його твори вже півтора століття із захопленням читають діти й дорослі. Стільки ж років художники і режисери намагаються в малюнках, гравюрах, фільмах утілити авторські фантазії. Світ казки Льюїса Керролла настільки незвичайний, що кожен художник створює власну Країну Див, населену своїми героями. Прочитавши казку, ви теж уявили Алісу, Капелюшника, Чеширського Кота. Переказуючи епізоди прочитаної казки, скористаємося ілюстраціями відомих майстрів пензля, які допоможуть краще зрозуміти загадковий світ казки про Алісу.

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ.

- Презентація «Аліса у світі кіно».

Учитель. За мотивами казок Льюїса Керролла знято більше сорока фільмів режисерами різних країн світу — США, Великої Британії, Німеччини, Канади. Серед екранізацій творів про Алісу є художні, анімаційні, музичні фільми, комп'ютерні квести й ігри. У 1910 р. американським режисером Едвіном Портером було знято стрічку за малюнками Джона Тенніела. Декорації до фільму, костюми, грим акторів робилися такі ж самі, як на гравюрах художника. Перший анімаційний фільм був створений на студії Уолта Діснея в 1951 р. Широко відомим є мультфільм українського режисера Єфрема Пружанського (1981–1982). Подією у світі світового кіномистецтва став фільм відомого американського режисера-казкаря Тіма

Бертон, показ відбувся у 2010 р. Створені художниками, ілюстраторами, режисерами, казкові персонажі продовжують мандрувати Країною Див.

III. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

1. Робота з ілюстраціями до твору Льюїса Керролла.

Ілюстрації Дж. Тенніела (1820–1914) уміщено до підручника. Треба відзначити вигадку й водночас правдивість малюнків художника, який завжди буде першим серед інших. Перший форзац підручника присвячений двом великим митцям і однодумцям — Льюїсу Керроллу і Джону Тенніелу.

Роберт Роджер Інґпен (народився 1936 р.) — австралійський художник, відзначений медаллю Г. К. Андерсена за ілюстрації до дитячих книжок (1986). Художник народився і все життя прожив в Австралії, багато зробив для розвитку культури й екології рідної країни. Ілюстрації Р. Інґпена до «Аліси в Країні Див» напрочуд динамічні, сповнені стрімкого руху казкових перевтілень. Його Аліса нагадує справжню Алісу Лідделл, вона жвава й безпосередня, а фантастичний світ Країни Див — це насамперед куточок чудової природи.

Фінська письменниця *Туве Янсон (1914–2001)* відома як авторка серії книжок про казковий світ *мумі-тролів* — зворушливих і добрих казкових героїв. Вона власноруч намалювала своїх персонажів, які завоювали серця дітей і дорослих усього світу. Казку Льюїса Керролла «Аліса в Країні Див» письменниця проілюструвала після створення країни мумі-тролів. На малюнках Т. Янсон зображено казковий світ, де буяють рослини і живуть чудернацькі тварини. Аліса, підкреслює авторка, — гість у цьому світі квітів і глибокодумних істот.

Владислав Єрко (народився 1962 р.) — відомий український художник, який ілюструє дитячі й дорослі книжки. Він навчався у Львові, тепер живе в Києві. Його малюнки казкових героїв і фантастичних істот, мужніх лицарів і народних богатирів захоплюють красою створених образів, численністю виразних деталей, вишуканістю загального оформлення. Книжки з малюнками українського художника визнані кращими на міжнародних виставках і конкурсах, вони відзначені нагородами, зокрема медаллю фонду Г. К. Андерсена (2006). «Снігова королева» Г. К. Андерсена з ілюстраціями В. Єрка визнана кращою українською дитячою книжкою, а також книжкою року у Великій Британії і Сполучених Штатах Америки.

Ілюстрації В. Єрка до казки Льюїса Керролла «Аліса в Країні Див» розкривають особливості авторського бачення й містять елементи гри, загадки, переверти.

2. Складання правил переказу «Шість правил майстерного переказу».

1. Оберіть ілюстрацію до казки, поясніть, чому ви обрали малюнки саме цього художника.

2. Уважно перечитайте відповідний епізод із твору Льюїса Керролла, звертаючи увагу на головні події й деталі розповіді.

3. Визначте почуття й настрої персонажів, простежте за їхніми змінами, аби відтворити у своєму переказі.

4. Інтонациями, логічним наголосом, темпом мовлення відтворіть почуття, настрої, переживання героїв твору.

5. Поміркуйте, як виявляється характер персонажа в його мовленні.

6. Уявіть, що ви розповідаєте про події, які трапилися не з Алісою, а з вами.

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

1. Переказ учнями епізодів твору за допомогою ілюстрацій Дж. Генніла, Т. Янсон, Р. Інґпена, В. Єрка.

2. Підсумкова бесіда.

— Хто з персонажів Країни Див вам найбільше сподобався? Поясніть, чому.

— Кого, на вашу думку, виокремила сама Аліса? Доведіть свою думку прикладами з власних переказів.

— Наведіть приклади епізодів і подій, які можна розуміти порізно. Спробуйте пояснити їх пряме й переносне значення.

— Висловіть враження від малюнків художників-ілюстраторів, які зверталися до повісті-казки Льюїса Керролла «Аліса в Країні Див».

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

• Дописати власне (сьоме) правило майстерного переказу, яке народилося у вас після прослуховування розповідей однокласників.

УРОК № 51

Тема. «Із книжкою так добре вдома!» (Вірш М. Цветаєвої «Книги в червоній палітурці». Чарівний світ літератури й мистецтва у вірші)

Мета уроку. Пояснити учням специфіку сюжету в ліричному творі (як плин почуттів, спогадів, роздумів, образів); викликати емоційне сприйняття ліричного твору; розвивати пам'ять, увагу до художнього слова, уміння й навички виразно і вдумливо читати поетичний твір, висловлювати власні думки, робити висновки; виховувати інтерес до читання, особистості митця, бажання мати власний світ улюблених літературних образів і героїв.

Обладнання: музичні фрагменти з творів Е. Гріга, Р. Шумана, Ц. Кюї; фото-презентація; мультфільм режисера Ю. Аронової «Мати і музика» (Росія, 2006).

ХІД УРОКУ

Одвічні друзі на життя,
В червону палітурку вшиті.

М. Цветаєва

I. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

- Слово вчителя.

— У місті Лейдені (Нідерланди) здійснюється проект «Стіни і поеми» (Wall poems). На стінах будинків міста написані вірші відомих поетів світу. Поетичні рядки класиків літератури прикрасили місто мовами оригіналів — англійською, німецькою, французькою, китайською і в тому числі російською. Вірш М. Цветаєвої «Поетіям, написаним так рано» («Моим стихам, написанным так рано») викарбовано на одному з лейденських будинків. (*Виразне читання вірша вчителем*).

Моим стихам, написанным так рано.
Что и не знала я, что я - поэт.
Сорвавшимся, как брызги из фонтана,
Как искры из ракет.

Ворвавшимся, как маленькие черти,
В святилище где сон и фамилиям.
Моим стихам о юности и смерти.
- Нечитанным стихам! -

Разбросанным в пыли по магазинам
(Где их никто не брал и не берет!).
Моим стихам, как драгоценным винам,
Настанет свой черед.

МАРИНА ЦВЕТАЕВА (1892-1941)

Поезію М. Цветаєвої порівнюють із вогнем за силу поетичного таланту, за потужну енергію віршів, за пристрасність почуттів. У наші дні прихильники її таланту збираються в день народження поетеси і запалюють вогнище, біля якого декламують її поетичні твори, співають пісні на її вірші, читають спогади. Такі вогнища 26 вересня запалюються в Тарусі (Росія), Вашингтоні (США), Мюнхені (Німеччина), Вшенорах (Чехія), Сідней (Австралія). Горить у цей день вогнище пам'яті й в Україні — на острові Хортиця в місті Запоріжжі.

II. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

III. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

1. Читання та обговорення статті підручника «Марина Цветаєва. Сторінки життя і творчості» (с. 259–260).

- Що ви дізналися про родину Цветаєвих?
- Творчість яких поетів М. Цветаєва любила з дитячих років?
- Якими мовами володіла поетеса?
- Розкажіть про роль музики в дитинстві М. Цветаєвої.
- Поміркуйте, як впливає світ мистецтва на формування людини.

2. Повідомлення учнів «Марина Цветаєва і музика».

Учень 1

— З чотирьох років Марину почали вчити грі на роялі. Багата уява дівчинки перетворила клавіатуру на крило орла, табурет — на живу голову на довжелезній шиї, метроном — на чорне чудовисько, що ніби з'їдає час. А сам рояль — головна дійова особа в дитинстві майбутньої мисткині — мав цілий ряд уявлень залежно від того, хто сидів за інструментом. Рояль їй бачився чарівним світом клавіш, струн і оксамитових молоточків. Мати, Марія Олександрівна, з раннього дитинства читала дітям казки, міфи, легенди, вірші німецькою та французькими мовами, якими досконало володіла. Вона передала своїм донькам те, чим жила сама: любов до музики, захоплення віршами німецьких романтиків і тонке розуміння краси природи. Дуже рано прийшло до Марини Цветаєвої розуміння того, що більше, аніж рояль, вона любить книжки.

Учень 2

— Зі спогадів сестри *Анастасії Цветаєвої* про виступ шестирічної Марини: «Усю класику ми, коли стали дорослі, uznawali як “маміне” — “це мама грала”. Бетховен, Гайдн, Шопен, Гріг... Під їх звуки ми засинали. І ось перший Мусин виступ! Я побачила її на естраді,

з довгим руським волоссям, зібраним бантом над лобом, у картатій сукні. Спокійно, наче доросла, вона сиділа за роялем і, не звертаючи увагу на зал, дивилася на клавіші. Коли я почула її гру і загальне захоплення залу — серце розкрилося такою ніжністю до старшої подруги дитячих ігор. Я нікого, окрім неї не бачила. Я не зводила з неї очей!»

3. Настанова на прослуховування музичних творів.

— Зараз ви почуєте музику, яка звучала в дитинстві поетеси. Уявіть собі маленьку дівчинку, яка читала, мріяла й гралася в супроводі музики.

— Які настрої і почуття втілено в музичних творах?

4. Прослуховування музичних фрагментів з творів Е. Гріга, Р. Шумана, Ц. Кюї.

5. Виразне читання вірша М. Цветаєвої «Книги в червоній палітурці» в оригіналі й перекладі (с. 260–263 підручника).

Словникова робота

Палітурка — обкладинка, оправа для аркушів книжки, зошита, альбому тощо; палітурку роблять з картону, матерії, шкіри, металу та інших матеріалів.

Бундючний — надмірно чванливий, пихатий.

Принц і злидар — герої повісті Марка Твена «Принц і злидар», котрі помінялися своїми ролями; потрапивши в незвичне для себе середовище, кожен із них відкрив для себе важливі істини.

Рай — 1) щасливе майбутнє для релігійної людини; 2) мирне буття, душевний спокій, рівновага, внутрішнє задоволення, найвища насолода; 3) за Біблією — багатий, щедрий, розкішний край (Едем), обитель Бога; 4) протилежність пеклу, обитель Диявола.

6. Робота з текстом.

— У яких кольорах поетеса зображує дитинство? Що можуть означати ці кольори?

— З якими речами, звуками, подіями пов'язано дитинство в пам'яті героїні?

— Яким ви уявляєте дім? Які деталі створюють цей образ?

— Прочитайте фрагмент діалогу мами й доньки. Поміркуйте, з якою інтонацією говорить мати, а з якою відповідає дівчинка.

— Які книжки згадуються у вірші? Як ви думаєте, чому?

— Чому світ дитинства й імена улюблених героїв названі «золотими»?

7. Коментар учителя.

— У вірші М. Цветаєвої як епітети використано *золотий* і *червоний* кольори. Вогонь, пламінь, вогнище — улюблені образи у творах поетеси, які підкреслюють життєву енергію, жар її серця. Золотий колір посилює відчуття щастя, коли уява переносить у світ пригод улюблених творів, коли мама поруч, коли на душі спокійно й затишно. Червоні книги — це не тільки колір палітурок, які об'єднують твори одного письменника в багатотомне зібрання, це спалахи дитячого життя, це вогники, які можуть освітити все подальше життя людини. Якщо на початку вірша підкреслюється колір палітурок, то наприкінці («серед червоних книг») акцентовано переносне значення червоного кольору.

8. Зіставлення оригіналу й перекладу вірша «Книги в червоній палітурці».

- У перекладі час дитинства («времена») перекладений як простір дитинства («сторона»): «О золотые времена...» — «О золота ця сторона...». Як ви вважаєте, чи можлива така заміна? Наскільки це змінює зміст висловлювання?

IV. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

1. Підсумкова бесіда.

— Поділіть вірш М. Цветаєвої на частини. Дайте їм назви. Які думки й почуття втілено в кожній частині?

— Поясніть значення фрази: «Де погляд вільний, в серці вирій!» (рос. «Где взор смелей и сердце чище!»).

— Що, на думку автора, впливає на силу «погляду» і чистоту «серця» людини? Чи згодні ви з М. Цветаєвою?

2. Перегляд мультфільму режисера Ю. Аронової «Мати і музика» (Росія, 2006).

Творче завдання

— Розкажіть про вплив мистецтва (музики, літератури та ін.) на людину.

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

- Підготувати виразне читання вірша М. Цветаєвої «Книги в червоній палітурці».

УРОК № 52

Тема. Образ ліричної героїні, яка любить читати. Роль літературних і музичних асоціацій у творі М. Цветаєвої

Мета уроку. Дати учням початкові уявлення про поняття «ліричний герой» («лірична героїня»); *охарактеризувати* образ ліричної героїні вірша М. Цветаєвої «Книги в червоній палітурці»; *розвивати* увагу до художніх засобів вираження настроїв і почуттів ліричної героїні; *виховувати* естетичний смак, любов до поетичного слова, читання.

Обладнання: репродукція картини С. Дж. Гая «Цікава книжка», таблиця.

ХІД УРОКУ

Де погляд вільний, в серці вирій!

М. Цветаєва

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

1. Вправа «Доц асоціацій».

— Які асоціації викликають особисто у вас слова?

Дитинство — *Книга* — *Музика* — *Вечір* — *Дім* —

— Знайдіть авторські асоціації, які містяться у вірші М. Цветаєвої: *Дитинство* — рай, золота сторона, мама, уроки, книги в червоній палітурці, музика, літературні герої (Том Соєр, Гек Фінн, Принц і Злидар).

Книга — червона палітурка, радість, музика, захоплення, переживання, улюблені літературні герої.

Музика — твори Гріга, Шумана, Кюї, книжки, читання.

Вечір — відпочинок від уроків, книжки, музика.

Дім — мама, музика, вогник люстри, книжки в червоній палітурці.

— Порівняйте власні асоціації з авторськими асоціаціями.

2. Узагальнення вчителя.

— Ви намагалися пригадати *речі* або *події*, асоціативно пов'язані з пропонованими поняттями. Поетичні асоціації М. Цветаєвої об'єднані *почуттями* й *переживаннями*. Усі асоціативні образи вірша пов'язані між собою, а найголовніший із них — винесений у назву.

II. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

• Настанова вчителя.

— Як ви вважаєте, від імені дитини чи дорослої людини ведеться оповідь у вірші М. Цветаєвої? Доведіть свою думку цитатами з тексту.

III. ОГолошення теми, епіграфа уроку.

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЙ.

1. Виразне читання й обговорення рубрики «Краса слова» (с. 264 підручника).

— Як ви зрозуміли поняття «ліричний герой», «лірична героїня»?

— Охарактеризуйте ліричну героїню вірша М. Цветаєвої.

— Назвіть настрої, почуття й думки, які становлять сюжет ліричного твору.

— Поясніть, чому у вірші використовується слово «рай». Що означає це поняття для ліричної героїні?

— Які картини постають в уяві ліричної героїні? На якій підставі вони виникають?

— Простежте, як змінюється настрої ліричної героїні. *(Героїня вірша М. Цветаєвої «Книги в червоній палітурці» є втіленням не тільки особи самої авторки, а й рис багатьох людей, які люблять читати, слухати музику, фантазувати, мріяти. Лірична героїня твору щира, відверта, любить музику й художню літературу, тонко відчуває красу мистецтва. Вона сумує за своєю матір'ю, рідним домом, роками дитинства, де їй було тепло й затишно. Тому не випадково про ті часи М. Цветаєва пише з використанням слова «рай» («Из рая, де я ще дитя», в оригіналі — «Из рая детского житья»).*

2. Порівняння оригіналу й перекладу.

— Випишіть і порівняйте епітети та метафори з оригіналу й перекладу, установіть їх значення в тексті. Поясніть, як вони передають настрої ліричної героїні.

Оригінал		Переклад
неизменившие друзья	епітети	одвічні друзі
красный переплет		червона палітурка
золотые времена		золота сторона
золотые имена		золоті імена
друзья в переплете	метафори	друзі, вшиті в палітурку
огоньки дрожат		вогник миготить
сердце чище		в серці вирій
как Диоген, живущий в бочке	порівняння	як Діоген, схиливши спину
светлее солнца тронный зал		ясний, як сонце, тронний зал

3. Узагальнення вчителя.

— У перекладі збережено домінантні (тобто ключові, основні) поетичні засоби оригіналу. Епітети, метафори, порівняння відтворюють гаму почуттів — любов до читання, сум за дитинством, рідним домом, за неможливістю повернутися в минуле. Тропи увиразнюють дитячі спогади, літературні й музичні вподобання ліричної героїні М. Цветаєвої.

Творче завдання

• У вірші М. Цветаєвої згадуються персонажі Марка Твена — письменника, який навчив дітей сміятися, радіти життю, бути собою. Саме ці вічні цінності героїня вірша бере із собою в подальше життя. На початку твору вона вітається з книжками, але, як бачимо, не прощається з ними.

— Пригадайте згадані у вірші епізоди з твору Марка Твена «Пригоди Тома Соєра». Назвіть їх, заповніть таблицю.

Вечірня сутінь, свіжість, щем... Том разом з Беккі щиро вірить.	
Ось Індіанець Джо з вогнем В печері темній зло сновидить...	
І цвинтар... Віщій гук сови... (Як страшно!)	
Мчить через купини Приймак бундючної вдови, Як Діоген, схиливши спину.	

— Чи зберігається в згаданих епізодах послідовність пригод Тома Соєра і його друзів? Поміркуйте, що об'єднує ці епізоди.

— Зверніть увагу на розділові знаки у вірші. Поміркуйте, яке значення мають дужки, тире, три крапки у вірші М. Цветаєвої.

4. Узагальнення вчителя.

— Хвилювання юної героїні передають незавершені речення, оклики, стрімкий перехід від однієї картини до іншої. У віршах М. Цветаєвої завжди багато розділових знаків, які допомагають їй утілити зміну почуттів, переживання. Дужки поетеса використовує, щоб висловити хвилювання за життя Тома Соєра і Гека Фінна під час читання — «Як страшно!». Тире підкреслює різкі, несподівані зміни в сюжеті твору: «Над хлопчиком струнким — корона...», «Я ніні — спадкоємець трону!» А три крапки позначають незакінчені речення, якими героїня малює тільки окремі деталі з прочитаних творів, пропонуючи читачеві теж пригадати й пережити ці сторінки: «В печері темній зло сновидить... І цвинтар... Віщій гук сови...»

— Виразно читаючи вірш, передайте голосом й інтонацією багатство розділових знаків у вірші «Книги в червоній палітурці».

5. Виконання вправ у робочому зошиті.

— Виразно прочитайте вірш Л. Костенко «Затишно дітям в пазусі казок...». Дайте письмову відповідь на запитання.

Затишно дітям в пазусі казок.

Отак би й слухав про царя Салтана
або про те, як весело козак
обманював турецького султана.

Про карих коней з полуменем грив,
про чаклуна, що все на світі може.

І хто б там що кому не говорив,
а згине зло і правда переможе!

Той у Яги царівну відбере,
той кам'янисте поле переоре.

Кощій Безсмертний непременно вмере,
і всі безглуздя роздум переборе.

Лише борись, а щастя не втече.

Не схаменися — півжиття позаду.

І вдень, і ніч, і тисячі ночей...

Спасибі вам за цю Шехерезаду.

— Що поєднує цей твір із віршем М. Цветаєвої?

— Охарактеризуйте почуття й настрої ліричної героїні вірша Л. Костенко.

6. Робота з репродукцією картини С. Дж. Гая «Цікава книжка».

— Доберіть рядки з віршів М. Цветаєвої і Л. Костенко, які відтворюють настрої картини.

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

• Підсумкова бесіда.

— Охарактеризуйте образ героїні твору, світ її захоплень і уподобань.

— Які персонажі виявилися найбільш близькими для героїні вірша? Чому?

— Поясніть, чому саме цих письменників і композиторів обрано письменницею для змалювання світу дитинства?

— Наведіть приклади 3–4 засобів художньої виразності у творі (епітети, метафори, знаки пунктуації та ін.). Визначте в кожному конкретному випадку їх призначення в тексті.

— Поясніть переносне значення вислову «книги в червоній палітурці».

— Сформулюйте основну ідею твору. Чи поділяєте її ви особисто?

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

- Підготувати усну розповідь на тему «Мої книги в червоній палітурці» (7–9 речень).

УРОК № 53

Тема. Контрольна робота. Різномірні тести (тема «Сила творчої уяви»)

Мета уроку. *Перевірити* знання, уміння й навички учнів з теми «Сила творчої уяви»; *сформувати* вміння виконувати тести різних рівнів (відкритого й закритого типу); *розвинути* вміння і навички характеризувати образи персонажів, виявляти елементи сюжету, засоби художньої виразності, порівнювати окремі компоненти текстів; *виховувати* любов до літератури як мистецтва слова.

Обладнання: зошити для контрольного оцінювання.

ХІД УРОКУ

I. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ І МЕТИ УРОКУ.

II. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАНЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

1. Слово вчителя про специфіку тестування.
2. Ознайомлення учнів із правилами виконання тестів.

III. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Самостійне виконання тестів учнями.

IV. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

- Вибрати і прочитати 1–2 твори з розділу «Сучасна література».

СУЧАСНА ЛІТЕРАТУРА. У КОЛІ ДОБРИХ ГЕРОЇВ

УРОК № 54

Тема. Твори сучасного мистецтва (література, кіно, театр та ін.) для дітей і про дітей. Сучасні дитячі літературно-художні видання (журнали, газети тощо)

Мета уроку. *Ознайомити* учнів із творами сучасного мистецтва для дітей і про дітей, сучасними літературно-художніми виданнями; *розвивати* вміння і навички роботи в бібліотеці, пошуку необхідних джерел; *виховувати* інтерес до літератури й мистецтва.

Обладнання: виставки книжок, літературно-художніх видань. *(Якщо є можливість, учитель може запропонувати учням перегляд фрагментів і обговорення кінофільмів, спектаклів, виставок за мотивами творів для дітей і про дітей відповідно до програми 5 класу).*

УРОК № 55

Тема. Роальд Дал — автор «найсмачнішої» сучасної казки «Чарлі і шоколадна фабрика»

Мета уроку. *Поглибити* знання учнів про сучасну дитячу літературу; *ознайомити* дітей з життям і творчістю Роальда Дала — автора казки «Чарлі і шоколадна фабрика»; *викликати* інтерес до творчості письменника, повагу до його моральної сили й життєвої стійкості; *зацікавити* казкою «Чарлі і шоколадна фабрика»; *спонукати* до читання та обговорення твору.

Обладнання: презентація фотоматеріалів «Життя і творчість Роальда Дала», малюнки-«обгортки» шоколаду, таблиця «Народна і літературна казка» (підручник); головна сторінка офіційного веб-сайту Роальда Дала, «Хрестоматія зі світової літератури для 5 класу “Срібна книжка (твори в українських перекладах)”»

ХІД УРОКУ

Просто читай, і нехай слова тішать
твій слух, наче музика.

Р. Дал

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Бесіда за запитаннями вчителя.
 - Чи любите ви читати казки?
 - Що саме вам подобається в казкових творах?
 - Пригадайте, чим відрізняються народні й літературні казки.
 - Чи любите ви читати сучасні твори? Чому? Що ви очікуєте від них?

II. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

1. Слово вчителя.

— Чарівний світ сучасної казки допомагає нам краще пізнати світ, у якому ми живемо, і самих себе, людей ХХІ ст. Яка ж вона, казка нашої епохи? Які риси класичної казки вона ввбрала в себе і які нові ознаки в ній з'явилися з часом? Дати відповідь на ці питання нам допоможе сучасний письменник Р. Дал. Із хлопчиком Чарлі — героєм казки сучасного митця Роальда Дала «Чарлі і шоколадна фабрика» відбуваються фантастичні й водночас реальні події.

2. Створення малюнків-«обгортки» для шоколаду.

— Назвіть українські фабрики, шоколадні цукерки яких ви любите.

— Намалуйте у своїх зошитах обгортку для улюблених шоколадок або цукерок. Ваш малюнок повинен мати певну ідею, яку ви повинні пояснити.

3. Слово вчителя.

— З улюбленої шоколадки, отриманої в дитинстві майбутнім письменником, розпочалася казкова історія про захопливі пригоди дітей, які потрапили на шоколадну фабрику Віллі Вонки — великого винахідника солодошів.

III. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

VI. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАНЬ І СПОСОБІВ ДІЙ.

1. Читання й обговорення розділу «Роальд Дал. Сторінки життя і творчості» (с. 268–270 підручника).

- З якої країни приїхали до Великої Британії батьки Р. Дала?
- На честь якої легендарної людини Р. Дал отримав своє ім'я?
- Де навчався майбутній письменник? Які спогади залишили роки навчання?
- Перекажіть епізод із шкільного життя Роальда, що згодом знайшов утілення в казці «Чарлі і шоколадна фабрика».
- Чи згодні ви з тим, що письменник мав сильний характер? Доведіть це прикладами з його життя.
- Назвіть твори, які написав Р. Дал.
- Розкажіть про музей письменника. Який з його експонатів ви хотіли б побачити?

2. Слово вчителя.

— Казки Р. Дала, одного з найкращих сучасних письменників, до українського читача прийшли порівняно недавно, але вони вже встигли здобути прихильність дітей і дорослих. У творах митця чарівний світ змальований у межах реального життя — він може причаїтися за сірою брамою фабрики чи сховатися у величезному персику. Однак потрапляють до казкового світу Р. Дала лише ті, хто вміє по-справжньому мріяти. Нерідко юні герої письменника опиняються в складних ситуаціях, з ними трапляються небезпечні пригоди. Проте найкращі з них отримують заслужену винагороду, а ті, хто не пройшов випробувань на порядність і доброту, як і в народних казках, покарані.

3. Знайомство з персональним сайтом письменника.

— Офіційний сайт Р. Дала (www.goalddahl.com) містить безліч казкових пригод, подібних на твори письменника. Подорожуючи сторінками сайту, ви зустрінетесь із героями його творів, цікавими іграми, вікторинами, розповідями, конкурсами, тестами.

4. Виразне читання повісті-казки Р. Дала «Чарлі і шоколадна фабрика» (розділ 1 «А ось і Чарлі»).

5. Евристична бесіда.

— Розкажіть, як жила родина Бакетів. Які стосунки панували в родині?

— Читаючи про родину Бакетів, їхню бідність та зусилля, яких вони докладали, щоб вижити, поміркуйте, що давало сили сім'ї, що з'єднувало її.

— Що означав для Чарлі шоколад? Висловіть припущення щодо авторського написання цього слова великими літерами — ШОКОЛАД.

— Новину про те, що на фабрику Віллі Вонки зможуть потрапити щасливі власники п'яťох Золотих квитків, родина Бакетів дізналася з газети. Уявіть, що відчував Чарлі в момент читання оголошення.

6. Слово вчителя.

— Цей казковий роман розпочинається зі знайомства з родиною Бакетів. Автор пропонує читачам увійти до маленької хатинки й побачити всіх її сімох мешканців. Хлопчик Чарлі відчував себе невід’ємною часткою єдиного цілого (сім’я — це 7 «я», магічне число, що часто зустрічається в народних казках), і саме це допомогло йому здобути головну винагороду у своєму житті. Бідність родини Бакетів не позначилася на ніжних стосунках хлопчика з рідними. Кожного вечора хлопчик приходив у гості до стареньких — дідуся Джо і бабусі Джозефіни, дідуся Джорджа і бабуні Джорджини, ділиться з ними своїми мріями, слухає розповіді про минуле життя. Це найщасливіші моменти для хлопчика і його рідних.

7. Обговорення розділів повісті-казки Р. Дала «Чарлі і шоколадна фабрика» (розділ 5 «Золоті квитки», розділ 6 «Два перші щасливіці», розділ 8 «Знайдено ще два Золоті квитки», розділ 11 «Чудо»).

8. Реконструкція «Словесна розмальовка».

— Коли ви читали про Золоті квитки, чи одразу ви здогадалися, що Чарлі обов’язково знайде один із них?

— Порівняйте почуття Чарлі від його знахідки із ставленням інших дітей до щасливих перепусток на шоколадну фабрику.

— Прочитайте один із найнапруженіших моментів твору — знаходження останнього квитка. Автор не описав Чарлі в момент щасливої знахідки. Це зробіть ви.

— Намалуйте словесний портрет Чарлі.

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Заповнення анкети читача.

Анкета читача

1. Яка подія з твору Р. Дала сподобалася вам найбільше, яка змусила похвилюватися?

2. Кому ви співчували в процесі читання? Чому?

3. Кому з героїв симпатизує, на ваш погляд, автор? Поясніть, чому ви так вирішили.

4. Якими ви уявили персонажів (Віллі Вонку, Чарлі, його дідуся, інших дітей)? Стисло опишіть їх або намалуйте.

5. Якою ви уявили шоколадну фабрику, читаючи повість? Сформулюйте 1–2 запитання, на які ви б хотіли отримати відповідь після прочитання твору.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

1. Підготувати виразне читання улюблених епізодів повісті-казки Р. Дала «Чарлі і шоколадна фабрика».
2. Якщо учні володіють англійською мовою, прочитати тест на сторінці веб-сайту «The Man» («Meet Roald Dahl»), дати відповіді на запитання (4–5 за вибором).

УРОКИ № 56–57

Тема. Цікаві пригоди хлопчика Чарлі та його друзів на шоколадній фабриці містера Вонки

Мета уроків. *Розкрити* художній світ повісті-казки Р. Дала «Чарлі і шоколадна фабрика»; *розвивати* в учнів уміння і навички виразного читання, виявлення елементів сюжету твору, характеристики образів персонажів; *учити* розрізняти поняття «персонаж» і «герой»; *поглибити* сприйняття учнями цінностей літературної казки; *викликати* в школярів засудження надмірним захопленням комп'ютерними розвагами, жуйками, солодощами; *виховувати* моральні якості, життєвий оптимізм.

Обладнання: фрагменти фільму режисера Т. Бертон «Чарлі і шоколадна фабрика» (США, 2005); опорні схеми.

ХІД УРОКУ

Бо що посіяв — те й пожнеш,
і від розплати не втечеш.

З пісні умта-лумтів

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Бесіда за змістом казки.
 - Назвіть головних персонажів казки Р. Дала «Чарлі і шоколадна фабрика».
 - Розкажіть про родину Чарлі Бакета.
 - Які риси характеру Чарлі вам сподобалися?
 - Яка винагорода чекала на власника Золотого квитка?
 - Кому дісталися Золоті квитки містера Вонки?
 - Розкажіть про дітей-переможців, їхні захоплення й улюблені заняття.
 - Як дістався Чарлі щасливий квиток Віллі Вонки?

II. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

Словниково-дослідницька робота «Казковий сюжет»

— Які події можна назвати експозицією твору? Зав'язкою? Розвитком дії? Кульмінацією? Розв'язкою?

— Запишіть елементи сюжету, дайте їм назви.

Результатом роботи може бути такий запис.

1. Експозиція — Життя і мрії родини Бакетів.
2. Зав'язка — Щасливий квиток Чарлі.
3. Розвиток дії — Пригоди в чарівному світі шоколаду.
4. Кульмінація — Чарлі залишився один з п'ятьох.
5. Розв'язка — Віллі Вонка забирає всіх!

III. ОГолошення теми, епіграфа уроку.

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАНЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

Словникова робота (с. 267 підручника)

Персонаж	Герой
Будь-яка дійова особа літературного твору. Персонажами можуть бути люди, тварини, олюднені образи речей, явища природи тощо. За своїм призначенням у сюжеті персонажі бувають <i>головні</i> (які впливають на розвиток сюжету, відіграють провідну роль у розвитку подій) і <i>другорядні</i> (які не впливають на розвиток подій, але необхідні для розуміння головних персонажів, середовища тощо)	Головний персонаж, який відіграє активну роль у розвитку сюжету, наділений яскравим характером, виразними індивідуальними рисами, змальований багатогранно в його вчинках, зв'язках із середовищем, з іншими персонажами. Героїв у творі може бути не один, а декілька. Поняття <i>герой</i> і <i>персонаж</i> інколи можуть використовуватися як синоніми, але повної тотожності між ними немає (поняття <i>персонаж</i> ширше за поняття <i>герой</i>)

Засоби створення образу героя

Портрет; учинки; зображення його переживань, думок, прагнень, рис характеру; мова героя; стосунки героя з іншими персонажами; різні оцінки героя (автором, іншими персонажами); опис середовища і зв'язків із ним героя та ін.

1. Проблемна ситуація.
 - Чи всякий персонаж є героєм?
 - Чи всякий герой є персонажем?

2. Бесіда за прочитаним текстом.

— Як ви вважаєте, Віллі Вонка — персонаж чи герої твору?

— Назвіть головних і другорядних персонажів казки.

— Які герої зображені з авторською симпатією?

— Портрети, вчинки, мова яких персонажів вам запам'яталися найбільше?

— Як, на вашу думку, автор ставиться до персонажів свого твору?

Чи допомагає він нам, читачам, із самого початку зрозуміти, хто є справжнім героєм твору?

3. Виразне читання та обговорення твору (розділ 14 «Містер Віллі Вонка»).

— Прочитайте портрет містера Віллі Вонки. Що найбільше вразило вас в описі господаря шоколадної фабрики?

— Назвіть кольори, за допомогою яких автор описує вбрання містера Вонки.

— Знайдіть порівняння, які використав автор.

— Як ставиться автор до господаря шоколадної фабрики? Чому ви так вирішили?

4. Робота в групах. Виразне читання й обговорення ключових епізодів (розділ 15 «Шоколадний цех», розділ 17 «Августус Глуп вилітає в трубу», розділ 21 «Чао, Віолето», розділ 24 «Верука в горіховому цеху», розділ 27 «Майка Тіві передають по телебаченню»).

— Назвіть цехи фабрики, куди потрапили діти.

— Прочитайте, які винаходи демонстрував дітям Віллі Вонка.

— Розкажіть, що трапилося з персонажами твору.

— Розкажіть про захоплення гостей фабрики — Августуса Глупа, Веруки Солт, Віолети Бореґард, Майка Тіві.

— Як був покараний кожен із них?

— У яких народних і літературних казках герої винагороджувалися, а ті, хто не проходив випробування, були покарані?

— Які винагороди отримали героїні й герої казок братів Ґрім «Пані Метелиця», Г. К. Андерсена «Дикі лебеді», О. Уайльда «Хлопчик-Зірка»?

— Як були покарані злі, ледачі, брехливі персонажі цих та інших казок?

— Зверніть увагу на те, як Чарлі поводить себе під час подорожі Шоколадною фабрикою, як він реагував на нещастя своїх супутників.

5. Складання опорної сигнальної схеми.

Сучасні діти в шоколадному світі Віллі Вонки

Августус Глуп	Віолета Бореґард	Верука Солт	Майк Тіві
«Августус Глуп вилітає в трубу»	«Чао, Віолето»	«Верука в горіховому цеху»	«Майка Тіві передають по телебаченню»
жадібний і ненажерливий	вередлива дівчинка з багаті родини	гордовита, постійно жує жуйку	зневажливий, безперервно дивиться телевизор
— Дідуно, правда ж, умпа-лумпи жартують? — запитав Чарлі. — Авжеж, правда, — відповів дідунь Джо. — Просто жартують. Принаймні я сподіваюся, що жартують. А ти як думаєш?	— Містере Вонко, — стурбовано поцікавився Чарлі Бакет, — а чи стане Віолета Бореґард хоч колись нормальною, чи так назавжди й залишиться чорницею?	— Ого! — вигукнув Чарлі, дивлячись разом з усіма в двері, — і що ж це тепер з ними буде? — Сподіваюся, що внизу їх зовлять, — припустив містер Вонка. — А що з великим вогненным смітєспалювачем? — запитав Чарлі.	Чарлі подивився на них, і його охопило моторошне відчуття небезпеки. Було щось загрозове в усій цій ситуації, і умпа-лумпи про це знали.

6. Узагальнення вчителя.

— Дія казки розгортається у формі своєрідного змагання. Спочатку всі шукають Золоті квитки, які дають шанс потрапити на заводкову шоколадну фабрику Віллі Вонки. Згодом екскурсія солодкою країною теж містить для кожного учасника різні небезпеки й спокуси. На перший погляд, Чарлі важко змагатися з багатими й упевненими в собі суперниками, бо страшна бідність, у який жили Бакети, зробила його дещо сором'язливим і незграбним. Але Чарлі мав головну перевагу, про яку і сам не здогадувався, — потужну родинну любов і підтримку. Містер Вонка, розумний і спостережливий, одразу це побачив. А під кінець щасливого дня вже був переконаний, що Чарлі не схожий на більшість сучасних дітей. Він, цей хлопчик із бідної сім'ї, зовсім інший.

7. Читання й обговорення повчальних пісень умпа-лумпів.

— Розкажіть, як спілкувалися між собою схвильовані члени родини Августуса Глупа, коли той потрапив у шоколадну річку. Яку оцінку діям хлопчика висловлено в пісні працівників фабрики — умпа-лумпів?

— Що саме засуджують умпа-лумпи в характері любительки жуйок Віолети? Чи згодні ви з такою оцінкою?

— Верука Солт не могла спокійно насолоджуватися тим, що бачила. Їй постійно хотілося щось забрати собі — умпа-лумпу, білочку. Уважно прочитайте пісню умпа-лумпів. Кого в цьому випадку вони звинувачують?

— Поміркуйте, чому саме книжки рекомендують умпа-лумпи як ліки від захоплення Майка Тіві телебаченням.

8. Слово вчителя.

— У піснях умпа-лумпів засуджуються захоплення дітей їжею, жуйками, телевізійними розвагами, розповідається про небезпеки й називаються причини дитячих проблем. Маленькі співаки полюбляють гіперболи, які іноді стають картинками жахів: дівчинка-крокодил, помадка з ненажери. Але ці страшилки теж потрібні для виховання — діти повинні знати, до чого призводять захоплення солодощами й моніторами. Умпа-лумпи звертаються до батьків, ведуть з ними діалоги і пропонують вихід — правильне виховання дітей. Ліками від усіх дитячих хвороб вони вважають книжки, які розвивають уяву та мислення, змінюють на краще характер і душу дитини. Після катастрофічного зменшення Майка Тіві чоловічки співають пісню про телевізори і книжки, протиставляючи їх як отруту і ліки.

9. Графічна вправа «Угору і геть».

— Останній розділ казки — це закінчення історії про Чарлі Бакета і шоколадну фабрику. Назва розділу підказує розв'язку. Але найцікавішим є не сама винагорода, а реакція хлопчика на звістку про подарунок.

— Як Чарлі сприйняв звістку про те, що він стане власником фабрики Віллі Вонки? (*Хлопчик у цю мить подумав про рідних: «— Боюся, мама з нами не піде, — сумно сказав Чарлі»*).

— Підберіть до слів «угору» та «геть» ті поняття, з якими родина Чарлі Бакета ввійде до нового життя, а які назавжди залишить у минулому.

Угору

Геть

10. Підсумкова бесіда.

— Якщо сюжет твору побудований як змагання, оцініть кожного учасника та його шанси на успіх. Пам'ятайте, що головний «суддя» — це господар шоколадної фабрики.

— Доведіть, що автор твору протягом розвитку дії вболівав за Чарлі Бакета.

— Розкажіть про цехи, у яких один за одним зникають володарі Золотих квітков. Поміркуйте, як це пов'язано із захопленнями чи недоліками дітей.

— Поясніть незвичні способи винагороди й покарання в казковому романі «Чарлі і шоколадна фабрика» Р. Дала. Який вони мають моральний зміст?

11. Складання опорної схеми «Чарлі — герой шоколадних пригод».

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

1. Перегляд фіналу фільму режисера Т. Бертона «Чарлі і шоколадна фабрика» (США, 2005).

2. Порівняння художнього твору з кіноверсією.

— Поміркуйте, з якою метою режисер додав зміни до фіналу твору.

3. Коментар учителя.

— Визначною подією в сучасному кіномистецтві став фільм видатного режисера Тіма Бертона. Режисер створив на екрані справжнє шоколадне диво. Кінострічка вражає фантастичними декораціями та майстерністю акторів. На декорації фільму пішло понад 900 тисяч літрів рідкого шоколаду, з якого створювалися ріки й водоспади. Дерева були зроблені зі справжніх льодяників, справжніми були й гігантські м'ятні цукерки, а для луцення горіхів було видресировано 40 живих білок. Господаря шоколадної фабрики Віллі Вонку зіграв відомий актор Джоні Депп, а за всіх маленьких умпа-лумпів працював лише один актор, рухи якого були багаторазово скопійовані й здавалися цілою армією шоколадного короля. Ви можете подивитися цей фільм удома разом із батьками й відзначити зміни, які додав автор у розвиток сюжету.

4. Підсумкове слово вчителя.

— Твори Р. Дала нерідко критикували за те, що у своїх книжках для дітей він інколи писав про жахливі й навіть жорстокі речі. Його герої страждають, а покарання бувають невинувато суворі. У казці «Чарлі і шоколадна фабрика» діти залишають шоколадну фабрику Віллі Вонки в спотвореному вигляді: товстун став надто худим, зменшеного телевізором Майка ніби розтягли, а Віолета так і не позбавилася фіолетового кольору. Та все ж таки читачі люблять казки Р. Дала за те, що він не прикрашає ані життя, ані характери. Письменник не уникає проблем, а, навпаки, підказує шляхи їх вирішення. У 1988 р. твір «Матильда» був визнаний найкращою книжкою Великої Британії для дітей. Це історія про маленьку дівчинку, яка серед порожніх розваг своєї родини самостійно знайшла для себе єдине правильне заняття — читання.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

- Підготувати «ШОКОЛАДНУ ГАЗЕТУ».

Для цього потрібно діяти за алгоритмом.

1. Поділитися на групи — ілюстраторів, дописувачів, оформлювачів та ін.
2. Обрати головного редактора.
3. Обговорити вигляд і зміст майбутньої «Шоколадної газети».
4. Виконати редакторські завдання: написати замітки про враження від казки Р. Дала, намалювати персонажів і окремі епізоди твору.
5. Включити до газети розповіді й фотографії про шоколад, цукерки, цукерні, шоколадну фабрику у вашій місцевості.
6. Представити в цікавій формі «Шоколадну газету» на уроці (інсценування, мультимедійна презентація, виконання пісень умпалупів тощо).

УРОК № 58

Тема. Чарівність художнього світу Туве Янсон («Комета прилітає»)

Мета уроку. *Повідомити* про головні події життя і творчості Т. Янсон, розкрити значення її творів для розвитку сучасної літератури для дітей; *висвітлити* творчу історію книжок письменниці про мумі-тролів, показати їхню популярність у Фінляндії та у світі; *сформувати* уявлення учнів про чарівний світ літературної казки Т. Янсон «Комета прилітає»; *розвивати* вміння і навички виразного читання, аналізу окремих компонентів

тексту (тема, ідея, елементи сюжету, герої, персонажі); *виховувати* інтерес до читання сучасної дитячої літератури; *викликати* бажання зберігати й захищати природну гармонію Землі.

Обладнання: фото письменниці, краєвидів Фінляндії, дитячого парку у м. Наанталі (Фінляндія); книжки із серії про мумі-тролів; форзац підручника «У сім'ї веселих мумі-тролів»; ляльки-мумі-тролі (саморобки учнів із пластиліну, тканини та інших матеріалів).

ХІД УРОКУ

Мені належить усе, що я бачу і що
тішить моє око.

Усенька Земля, якщо хочеш...

Нюхмурик

(Т. Янсон. «Комета прилітає»)

I. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

• Слово вчителя з демонстрацією фото письменниці, книжок із серії про мумі-тролів.

— Фінська письменниця Туве Янсон силою своєї фантазії створила світлу й радісну країну мумі-тролів. Талановита авторка написала низку книжок про казковий світ, де панують любов, повага і взаємодопомога. Найпопулярнішими творами серед дітей світу є: «Маленькі тролі і великий наводок» (1945), «Капелюх Чарівника» (1949), «Мемуари Тата Мумі-троля» (1950), «Зима-чарівниця» (1957), «Комета прилітає» (1968), «Кінець листопада» (1970) та ін. Пригоди маленьких героїв переконують у тому, яка велика сила — дружна родина! Мешканці Долини мумі-тролів подеколи викликають у нас посмішку, але водночас змушують замислитися над серйозними проблемами. *Чи вміємо ми так любити й підтримувати одне одного, як персонажі творів Т. Янсон? У кожній книжці мисткині є свій секрет, розгадавши який, ви станете іншими — мудрішими, добрішими, дорослішими...*

II. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

III. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

1. Виразне читання розділу «Туве Янсон. Сторінки життя і творчості» (с. 276–278 підручника).

2. Бесіда за запитаннями вчителя.

— Покажіть на карті країну — батьківщину Т. Янсон.

— Розкажіть, у якій атмосфері пройшло дитинство майбутньої письменниці.

— Як народився образ потішного бегемотика — Мумі-троля?

3. Уявна екскурсія Долиною мумі-тролів.

— Першою книжкою про мумі-тролів була повість «Маленькі тролі і великий паводок», де письменниця вперше описала родину мумі-тролів, їхній блакитний будиночок, подібний на піч. У повісті «Комета прилітає» читачі вперше познайомилися з описом Долини, де мешкають різні казкові персонажі. Серед них живе добра й дружна сім'я мумі-тролів. Мумі-мама готова всіх нагодувати, про всіх подбати, усіх захистити. Мумі-тато може полагодити будь-яку річ, він збудував зручний і яскравий дім, де не тільки стіни були пофарбовані блакитною фарбою, але й усі кімнати мали різні кольори, бо так було значно веселіше. Їх любий син Мумі-троль уміє знаходити хороших друзів. Серед них — маленьке звірятко Чмих, невтомний шукач пригод Нюхмумрик, подібні на мумі-тролів Хропусь і його сестричка Хропса, нуднуватий Гемуль.

4. Виразне читання розділу 1 повісті-казки Т. Янсон «Комета прилітає» («Хрестоматія зі світової літератури “Срібна книжка”»).

5. Обговорення прочитаного.

— Опишіть Долину, будиночок мумі-тролів, місток через річку, який збудував Мумі-тато.

— Розкажіть про заняття Мумі-мами, Мумі-тата.

— Яке відкриття зробили Мумі-троль і крихітне створіння Чмих?

— Які в кожного були таємниці?

— Опишіть, яким побачили друзі море.

6. Робота з ілюстраціями Т. Янсон (форзац підручника).

— Кого з персонажів на малюнках Т. Янсон ви впізнали? Охарактеризуйте їх.

— Які епізоди зображені на малюнках? Перекажіть ці епізоди близько до тексту.

— Що вам сподобалося в будинку мумі-тролів і їхніх стосунках?

7. Робота з таблицею «Кольори Долини мумі-тролів».

— Розкажіть про природу довкола блакитного будиночка мумі-тролів.

— Виразно прочитайте пейзажі, порівняйте їх кольорову гаму.

Долина	Ліс	Море
«Долина, у якій вони мешкали, була дуже гарною. Її населяли маленькі істоти та великі зелені дерева. Левадами протікала річка, робила закрут навколо блакитного будиночка Мумі-тролів і бігла собі далі, в інші далі, в інші долини, де також мешкали маленькі істоти, дивуючись, звідкіля це вона береться».	«Ліс ставав чимраз зеленішим і темнішим, стежка в'юнилася то вгору, то вниз, ставала все вужчою, аж доки зовсім зникла — лише мох і папороть».	«Мумі-троль сів на пісок і захоплено задивився, як на берег одна по одній накочуються хвилі з білими баранцями на гребнях».

8. Робота з текстом розділу 2.

— Хто розповів мешканцям блакитного будиночка про комету й близький кінець світу?

— Як сприйняли розповідь про кінець світу Чмих і Мумі-троль?

— Яку велику мету поставили друзі, вирушаючи у Велику Подорож?

9. Слово вчителя.

— Подальші події повісті по-справжньому серйозні й жахливі. Через наближення комети світ раптово втратив усі барви, перетворився на сірий і чужий. І Мумі-троль, як справжній казковий герой, вирушає у *Велику Подорож*. Починаються небезпечні пригоди друзів — зустріч із велетенською ящіркою, аварія у водоспаді, боротьба з отруйним кущем. Долаючи небезпеки, відважні мандрівники, звісно, не зупинили комету, але знайшли нових друзів і зворушливі почуття, які назавжди поєднали їх у світі. Мумі-троль, Нюхмумрик (який приєднався до друзів ще на початку подорожі), Хропся (яку Мумі-троль урятував від отруйного куща) та її брат Хропусь подорожували разом. Щодня вони відзначали загрозливі зміни в природі. Море, якому так раділи друзі, раптом зникло. І маленькі герої опинилися на його дні, пристосувавши для пересування ходулі... Що ж із ними сталося далі? Як виявляються їхні характери в складній ситуації?

10. Виразне читання й обговорення розділу 10 повісті-казки Т. Янсон «Комета прилітає» («Хрестоматія зі світової літератури “Срібна книжка”»).

— Розкажіть про персонажів, яких зустріли Чмих і Мумі-троль під час своєї подорожі.

— Які випробування випали на долю героїв твору?

— Назвіть риси характеру, які вони виявили в небезпечних обставинах.

— Як комета вплинула на життя Землі?

— Розкажіть, як долали труднощі маленькі мандрівники.

— Які моральні якості проявив Мумі-троль?

— Де друзі шукали притулок і захист? Чому саме там?

11. Робота з таблицею.

— Знайдіть у тексті описи, які засвідчують зміни в природі під впливом комети.

— Що відчували Мумі-троль і його друзі, коли спостерігали за зникненням природних кольорів?

Кольори землі	Почуття героїв
«Усі позасинали, тісно притулившись один до одного, а він дивився в п'тьму, що запала над пустелею мертвого морського дна. Підсвічене сяйвом комети, воно здавалося червоним, однак тіні залишалися чорними, мов оксамит».	«Мумі-троль оглядав похмурий краєвид і думав, як же, напевно, потерпає від страху Земля, спостерігаючи за наближенням палаючої вогненної кулі! Він думав про те, як страшенно любить увесь світ з лісами й морями, вітрами і дощами, сонячним сяйвом, травами й мохами, а ще про те, що жити без цього неможливо...»

12. Узагальнення вчителя.

— Протягом Великої Подорожі коло друзів шириться. До Мумі-троля і Чмиха пристали Нюхмумрик, Хропусь, Хропся, Гемуль. Вони допомагають одне одному, виручають з біди. Мумі-троль відважно боровся із Чортополохом і врятував від його нападу Хропсю, а вона допомогла Мумі-тролеві звільнитися з обіймів восьминога. Із суکنі Гемуля друзі зробили повітряну кулю й втекли від бурі. Але навіть у найважчих обставинах казкові персонажі не втрачають найкращих людських рис, якими наділяє їх авторка. Герої співають оптимістичні пісні, радіють успіхам кожного, щиро роблять одне одному подарунки, дбають про менших і слабших, а в їхніх душах народжуються красиві й зворушливі почуття, що назавжди поєднують їх у світі, повному тривог і небезпек.

13. Виразне читання розділу 13 («Хрестоматія зі світової літератури для 5 класу “Срібна книжка”»).

Словникова робота

Аквамариновий — блакитно-зеленуватий колір, який інколи називають «морська хвиля».

14. Завдання вчителя.

— Уважно прочитайте фінал твору й розкажіть, як до Землі повернулися її кольори.

— Який колір Землі, на ваш погляд, є панівним?

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

Робота з екологічним знаком

— Як змінилося в Мумі-троля і його друзів ставлення до Землі під час випробувань?

— Визначте проблеми твору, важливі для кожної людини особисто й для суспільства в цілому.

«Зелений журавлик» — це український знак екологічної безпеки. Щоб журавлик літав у небі, ми повинні любити свою землю, як маленькі, але вірні й непохитні герої казки Т. Янсон.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

1. Прочитати повість-казку Т. Янсон «Капелюх Чарівника».

2. Виконати творче завдання (с. 280 підручника) — створити «Мумі-альбом» із зображеннями персонажів твору та їхніми стислими характеристиками.

УРОК № 59

Тема. Казкові персонажі творів Т. Янсон «Комета прилітає» та «Капелюх Чарівника». Утілення в них ідей доброти, щирості, сімейних цінностей

Мета уроку. *Опрацювати* книжки «Комета прилітає» і «Капелюх Чарівника»; *поглибити* знання учнів про літературних героїв і персонажів казкового твору; *формувати* вміння характеризувати образ персонажа, давати йому власні оцінки, бути уважним до нюансів художнього слова; *розвивати* вміння і навички виразного й коментованого читання, самостійного мислення, образного мовлення; *виховувати* інтерес до читання художньої літератури; *викликати* повагу до сімейних цінностей; *виховувати* доброту, щирість, вірність у дружбі.

Обладнання: ілюстрації Т. Янсон до твору, зроблені учнями «Мумі-альбоми», епізоди з мультфільмів реж. Сайто Хіросі «Щаслива родина мумі-тролів» (Японія, 1991) і реж. Н. Шоріної «Мумі-троль і комета» (Росія, 1978); таблиця-характеристика «Казкові персонажі Туве Янсон».

ХІД УРОКУ

Хто їсть оладки з варенням, не може бути страшним та небезпечним. З таким можна пускатися в розмову.

Т. Янсон. «Капелюх Чарівника»

I. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

1. Бесіда за запитаннями вчителя.

— Назвіть улюблені заняття Мумі-троля, Мумі-мами, Мумі-тата, Чмиха, Гемуля, Нюхмумрика, Хропсі.

— Розкажіть про будиночок мумі-тролів. Яким ви його уявляєте? Хто в ньому живе?

— Пригадайте, які речі в блакитному будиночку вважаються найціннішими. Чому?

— Доведіть, що в блакитному будиночку поважали думки й рішення кожного.

— У Мумі-троля з кожною новою історією більшало друзів. Поміркуйте, чому мешканці мумі-світу прагнули з ним дружити.

— Які, на вашу думку, риси характеру повинен мати справжній товариш?

2. Повідомлення учня про дитинство письменниці.

— Про своє дитинство Т. Янсон пізніше згадувала: «Коли запаливали вогонь у каміні, ми підтягували до нього велике крісло, гасили світло в майстерні й чекали, коли мама почне свою розповідь: “Жила собі маленька дівчинка, надзвичайно красива, і мама її дуже-дуже любила...” Щоразу історія була іншою, але починалася завжди однаково. Її м'який повільний голос звучав у теплій темряві, а ми дивилися на вогонь і знали, що ніякі небезпеки нам не загрожують. Усе, що є ворожого зовні, не може ввійти в наш дім. Ані тепер, ані потім... У мамі було довге темне волосся, воно огортало її обличчя серпанком, немов хмаринка, і смачно пахло, як у сумних королів у моїх книжках... Цей солодкий запах і світло того вогнища ми принесли у своєму серці протягом життя».

III. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

1. Конкурс «Мумі-альбомів», створених учнями.
2. Переказ учнями епізодів повісті-казки «Комета прилітає», зображених на малюнках (с. 279–280 підручника).

VI. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЙ.

1. Слово вчителя.

— У повісті «Капелюх Чарівника» продовжуються пригоди тих героїв, які повернулися разом із Мумі-тролем із Великої Подорожі й оселилися в гостинному будиночку мумі-тролів. Кожному з них Мумі-мама і Мумі-тато дали смачну їжу й тепле ліжечко. А нові пригоди друзів розпочинаються з появи *чорного капелюха, який мав чарівні властивості* — він міг змінювати форми предметів. Так, яєчна шкаралупа перетворюється на легкі хмаринки, вода в річці — на смачний морс, гербарій Гемуля — на царство дивовижних рослин, що проростають у всіх куточках будинку. Письменниця змалувала дивовижні й смішні перетворення, від яких герої отримали задоволення.

2. Виразне читання й обговорення ключових епізодів з розділів 1, 2 казки Т. Янсон «Капелюх Чарівника».

— Розкажіть, що нового ви дізналися про родину Мумі-троля, про стосунки, що існували між членами казкової сім'ї.

— Які нові розваги приніс у Долину мумі-тролів капелюх Чарівника?

— Як змінився Мумі-троль після сидіння в капелюсі?

— Що нового він про себе дізнався, коли друзі його не впізнали?

— Хто допоміг Мумі-тролю повернути його звичний вигляд?

3. Перегляд і обговорення епізодів мультфільмів режисера Сайто Хіросі «Щаслива родина мумі-тролів» (Японія, 1991) і режисера Н. Шоріної «Мумі-троль і комета» (Росія, 1978).

— Назвіть твори Т. Янсон, які ви побачили в епізодах мультфільмів.

— Порівняйте героїв мультфільмів із власними уявленнями про світ мумі-тролів.

— Персонажі якого мультфільму вам найбільше сподобалися? Чому?

— Як у фільмах відтворено атмосферу любові й дружби, яка панувала в родині мумі-тролів?

4. Робота з таблицею-характеристикою «Казкові персонажі Туве Янсон».

— Прочитайте подані (ліворуч) цитати з тексту і визначте (праворуч, за поданим зразком) почуття або риси характеру, які розкривають наведені цитати, а також персонажів, які їх утілюють. Доповніть таблицю своїми прикладами з повісті.

Цитати з тексту	Почуття або риси характеру, про які йдеться
«Звичайно, там іноді відбувалися неймовірні і навіть страшні речі, зате ніхто й ніколи не нудився...»	Оптимізм (усіх мешканців блакитного будиночку)
«Ходи, я тебе пригорну! — розпростерла свої обійми Мумі-мама. — Свого рідного маленького Мумі-троля я впізнаю завжди!»	Велика материнська любов (Мумі-мама)
«...Мумі-троль... стояв на порозі печери і вдивлявся в ніч. — Хоча навряд чи світ став ... прекраснішим, ніж є у цю мить».	Відчуття краси природи (Мумі-троль)
«Вона повкривала дітей ковдрами і сама заснула коло них...»	
«— Діти, заспокойтеся! — намагався вгамувати збуджене товариство Тато. — Тихо, цить! Ясно як білий день, що право вибору імені для лодії за Мамою».	
«Хропся саме підняла лапки, щоб причесатися, та що це?! Замість гривки намацала лише обсмалений віхтик волосків. З жахом вона розглядала себе в дзеркальці. — Ти облісіла! — повідомив Чмих. — Тобі пасує, чесно! — утішав її Мумі-троль. — О ні, не плач!»	
«Родина Мумі-тролів ураз розбагатіла. Та найкоштовнішими були все-таки дерев'яна королева та маленька скляна куля із зимовою хатинкою та снігом».	
«Я собі теж придумав бажання! — вигукнув Мумі-троль. — Любий Чарівнику, пошли Нюхмумрикові, де б він зараз не був, оцей стіл з усіма наїдками та напоями!»	

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

Творче завдання

— Придумайте нові перетворення, які подарує мумі-тролям капелюх Чарівника.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

1. Виразно читати й стисло переказувати казку Т. Янсон «Капелюх Чарівника».
2. Дописати таблицю-характеристику.

УРОК № 60

Тема. Яскравість художнього світу Т. Янсон. Елементи фольклору (казки) та їх значення для розкриття головної ідеї повісті «Капелюх Чарівника»

Мета уроку. *Опрацювати* заключний розділ твору Т. Янсон «Капелюх Чарівника»; *визначити* основні сюжетні елементи повісті; *поглибити* уявлення учнів про літературну казку і сюжет твору; *учити* визначати й формулювати актуальні ідеї твору; *розвивати* навички виразного й коментованого читання, художнього переказу, образного мовлення; *формувати* вміння характеризувати персонажів, давати їм власні оцінки, розкривати специфіку їх зображення у творі; *виховувати* інтерес до читання художньої літератури, викликати любов до зворушливих героїв і бажання прочитати повністю серію письменниці про мумі-тролів.

Обладнання: ілюстрації Т. Янсон до твору, таблиця «Що? Де? Коли?», гра «Подорож країною мумі-тролів».

ХІД УРОКУ

Дивна річ — дороги та річки, дивися їм услід — і відразу страшенно кортить опинитися деінде, піти за ними, аби побачити, де вони закінчуються...

Т. Янсон. «Комета прілітає»

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Робота з таблицею «Що? Де? Коли?»
— Заповніть таблицю про героїв твору «Капелюх Чарівника».

Хто?	Що робить?	Де робить?	Коли робить?	Чому робить?
Мумі-троль	Знайшов капелюх Чарівника	На вершині гори	Навесні, вранці, після зимової сплячки	Разом із Нюхмуриком і Чмихом підкорювали гору
	Перетворився на страховисько	У блакитному будиночку	Наступного теплого дня	Заховався в капелюсі, який має чарівні властивості міняти форми
Мумі-мама				

II. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

III. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАНЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

1. Виразне читання й обговорення розділу «Краса слова» (с. 281–282 підручника).

— Які реальні риси характерів утілюють мешканці блакитного будиночка?

— Охарактеризуйте образ дому, який створила письменниця.

— Назвіть цінності, які утверджуються в повісті.

2. Настанова вчителя на читання.

— Нові пригоди до будиночка мумі-тролів приніс не капелюх, а чудернацькі істоти — *Чупсла* і *Трясла*, котрі випадково заволоділи чужим скарбом. Розв'язка твору Т. Янсон, як і в народних казках, щаслива. Під впливом загальної атмосфери любові й дружби, що панувала в Долині, *Чаклун*, розчулившись, подарував кожному з персонажів здійснення одного бажання. Герої подбали не про себе, а про своїх рідних і друзів.

3. Виразне читання й обговорення ключових епізодів з останнього розділу казки Т. Янсон «Капелюх Чарівника».

— На яке свято зібралася родина Мумі-троля і його друзі?

— Які нові герої зв'явилися у творі?

— Які чарівні події пов'язані з валізкою Чупсла і Трясла?

— Як мумі-тролі вирішували складні проблеми? Наведіть приклади з тексту.

— Розкажіть про бажання Мумі-троля, його рідних і друзів.

— Бажання якого персонажа казки вам сподобалося найбільше?

— Які людські риси розкривають ці бажання?

Творча робота

— Пригадайте, у яких народних і літературних казках здійснювалися бажання героїв.

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

— Розкажіть про свої бажання в «чарівний» мікрофон.

— Які бажання ви хотіли б здійснити не для себе, а для когось іншого?

IV. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

Гра-подорож сторінками творів Т. Янсон

Обладнання: ігрове поле-карта з визначеними маршрутами для кожної групи учасників; картки із запитаннями, фішки.

Правила гри

Правильна відповідь — крок уперед на маршруті подорожі. Якщо одна команда не відповідає або неправильно відповідає, інша має право на відповідь і додатковий крок.

Запитання для команд

«Портрети і одяг»

1. Хто з героїв творів Т. Янсон носить зелений капелюх?
2. У кого з мешканців Долини мумі-тролів є гривка?
3. Хто з героїв казок одягнений у довгу сукню?

«Чорна скриня»

1. За допомогою цієї речі Хропся врятувала Мумі-троля від восьминога.

2. Їх колекціонує Гемуль.
3. Коли її знайшли, то влаштували свято.

«Зустрічі Мумі-троля»

1. Розкажіть про зустріч Мумі-троля з Нюхмумриком.
2. Розкажіть про зустріч Мумі-троля з Хропсею.
3. Розкажіть про зустріч Мумі-троля з Чупслею і Тряслею.

«Упізнайте героя»

1. Він не боїться нічого, любить море і гарні пригоди, тому йому є про що розповісти у своїх мемуарах.

2. Він живе на верхньому поверсі будинку мумі-тролів, подружився з Нюхмумриком і Чмихом, любить із ними кудись йти і відкривати для себе щось нове.

3. Він уміє змінювати колір залежно від настрою, любить наводити порядок і проводити збори.

(Учитель придумав учням й інші конкурси та запитання за поданим зразком).

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

- Придумати сюжет власного твору про пригоди Мумі-троля в нашому сучасному світі. Одним із героїв казки можуть бути учні, а можливо, і їхні родини.

УРОК № 61

Тема. Літературний проект «Наша книжка казок» (Урок із резервного часу)

Мета уроку. *Розвивати* пізнавальні навички і творчі здібності учнів; *формувати* вміння самостійно працювати з навчальним матеріалом, учити орієнтуватися в інформаційному просторі, збирати необхідні літературні факти, аналізувати їх, висувати гіпотези, робити висновки, критично мислити; *виховувати* вміння колективної роботи над спільною темою, почуття дружби, взаємодопомоги, толерантності.

Обладнання: план-проспект проекту; анкети; комп'ютерна презентація етапів проектної діяльності (підготовка, обговорення, робота груп, результати); книжка створених казок; різнокольорові капелюхи.

Підготовка учнів (протягом семестру, навчального року): 1) вибрати тему для навчального проекту; 2) створити проектні групи (5–6 учнів), об'єднані спільними завданнями і графіком роботи; 3) зібрати матеріал за обраною темою (написання творчих робіт, малювання ілюстрацій); 4) підготувати презентації проекту.

ХІД УРОКУ

I. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

- Слово-настанова вчителя.

— Протягом навчального року ми жили в чарівному світі казки. Училися читати, розуміти, відчувати найкращі у світі казкові історії. За увагу, любов і відданість казки віддячили нам — подарували радість, знання й почуття, з яких можна створити нову казку. Ми розпочали велику спільну роботу, присвячену казкам. Працювали над проектами, результати яких оцінять ваші друзі, батьки й майбутні учні 5 класів. Це буде справжня книжка — НАША КНИЖКА КАЗОК.

Для створення справжньої книжки потрібна велика робота людей різних професій — письменників, художників, дизайнерів, коректорів,

програмістів. За такими професійними групами ми розподілилися, щоб відчутти важливість кожного кроку народження книжки. Групи отримали завдання, працювали з ним, але спільні проблеми будемо обговорювати й вирішувати разом. Для того щоб наша спільна робота була цікавою, я приготую чарівні кольорові капелюхи.

II. ОГолошення теми, епіграфу уроку.

III. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАНЬ І СПОСОБІВ ДІЙ.

Словникова робота

Проект — задуманий план дій.

Коректор — фахівець, який читає і виправляє надрукований текст.

Дизайнер — художник, який оформляє і конструює нові види виробів.

Макет — узірець книжки, виготовлений для підготовки видання.

1. Робота в групах (частина завдань виконана до уроку).

• *Картка-завдання № 1 «Авторам-казкарям»*

1. Визначте, яку казку ви створюєте: про тварин, чарівну, побутову.

2. Оберіть героя нової казки.

3. Вигадайте випробування для казкового героя.

4. Знайдіть помічників головного героя (тварини, рослини, чарівні речі тощо).

5. Дайте назву казковій історії.

Результат роботи: написання казок (про тварин, чарівної, побутової).

• *Картка-завдання № 2 «Художникам-ілюстраторам»*

1. Визначте, яку казку ви ілюструватимете: про тварин, чарівну, побутову.

2. Оберіть казкову подію, яка вас найбільше зацікавила.

3. Поясніть, які риси характеру головного героя вам подобаються.

4. Які випробування казкового героя потрібно відобразити на малюнках.

5. Намалюйте помічників головного героя.

6. Дайте назви малюнкам.

Результат роботи: створення малюнків (3–4).

• *Картка-завдання № 3 «Фольклористам-дослідникам»*

1. Визначте особливості казки, її різновид.

2. Охарактеризуйте її художні особливості (побудову, сюжет).

3. Визначте, хто з героїв утілює добро, хто — зло.

4. Проаналізуйте характер головного героя.
5. Порівняйте казку з народними казками.
6. Порівняйте казку з відомими літературними казками.

Результат роботи: створення вступної статті до збірки казок.

• *Картка-завдання № 4 «Програмістам-дизайнерам»*

1. Ознайомтеся з написаними казками й малюнками до них.
2. Створіть макет збірки:
 - послідовність матеріалів;
 - їх розташування;
 - оформлення.
3. Вирішіть, як буде оформлена обкладинка.

4. Дайте назву збірці казок (порадьтеся з іншими групами).

Результат роботи: створення макету збірки казок.

• *Картка-завдання № 5 «Редакторам і видавцям»*

1. Ознайомтеся з матеріалами і макетом збірки казок.
2. Уважно перевірте грамотність і правильність оформлення.
3. Презентуйте роботу іншим групам, обговоріть її.
4. Роздрукуйте декілька варіантів.

Результат роботи: надрукована збірка казок.

2. Комунікативна гра «Шість капелюхів».

• Кожній групі пропонується обрати один з капелюхів, який визначатиме позицію групи під час обговорення спільних проблем.

	Червоний капелюх відтворює почуття
	Білий капелюх вказує на факти
	Чорний капелюх виявляє недоліки
	Жовтий капелюх відзначає позитивні моменти роботи
	Зелений капелюх допомагає шукати відповіді на запитання, підказує, де можливо застосувати матеріал
	Синій капелюх передбачає загальний висновок

УРОК № 62

Тема. Створення (*письмово*) вітального слова на честь улюбленого письменника (**Урок розвитку мовлення**)

Мета уроку. *Узагальнити* знання учнів про творчість митців, книжки яких вивчали протягом навчального року; *розвивати* вміння і навички писемного (*й усного*) мовлення; *виховувати* любов до художньої літератури.

Підготовка учнів до уроку. Зібрати й підготувати розповідь (*усну*) про цікаві факти з життя й творчості улюбленого зарубіжного письменника (за програмою для 5 класу).

ХІД УРОКУ

З хорошим письменником
завжди хочеться поговорити...

О. Гончар

I. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ І МЕТИ УРОКУ.

II. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

- Повідомлення учнів про своїх улюблених письменників (можливо, із використанням ілюстрацій та фотоматеріалів).
- Розповідь учителя про специфіку вітального слова, правила його створення й оформлення (мета, призначення, стиль, характерні звороти тощо).
 - План вітального слова.
 1. Звернення (до того, кому адресоване вітальне слово, — письменникові).
 2. Важлива подія з життя й творчості письменника (наприклад, вихід у світ книжки, ювілей тощо), що спричинила вітальне слово.
 3. Висловлення свого враження про цю подію.
 4. Роздуми про роль письменника та його твору (творів) у світі.
 5. Побажання (письменникові, одноліткам та ін.).

III. ЗАСТОСУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

- Написання учнями твору — вітального слова на честь письменника.
- Прочитання й обговорення написаних творів у класі.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

1. Презентація літературних проєктів.
2. Оцінювання проєктів.

УРОК № 63

Тема. Контрольна робота. Різномірні тести (тема «Сучасна література»)

Мета уроку. *Перевірити* знання, уміння й навички учнів з теми «Сучасна література»; *сформувати* вміння виконувати тести різних рівнів (відкритого й закритого типу); *виховувати* любов до літератури як мистецтва слова.

Обладнання: зошити для контрольного оцінювання.

ХІД УРОКУ

I. ОГолошення теми і мети уроку.

II. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАНЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

1. Слово вчителя про специфіку тестування.
2. Ознайомлення учнів із правилами виконання тестів.

III. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Самостійне виконання тестів учнями.

IV. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

- Підготуватися до уроку узагальнення й систематизації матеріалу, опанованого протягом навчального року.

ПІДСУМКИ

УРОКИ № 64–65

Тема. Узагальнення і систематизація навчального матеріалу

Мета уроків. *Перевірити, узагальнити й систематизувати* знання учнів, набуті протягом навчального року; *розвивати* вміння й навички аналізувати художній текст в окремих компонентах, характеризувати образи персонажів, виявляти засоби худож-

ньої виразності; *виховувати* любов до книжки, моральні якості.

• Крім традиційних засобів перевірки знань (бесіда, тестування, контрольний твір та ін.), учитель може використати ігрові інтерактивні форми, які пропонуються далі.

Літературна гра-вікторина «Упізнайте казкових героїв, чарівні речі і події» (тема «Казки народів світу»)

1. 2 роки 8 місяців і 27 днів їй загрозувала смертна кара, від якої її врятували казки. (*Хто це?*)

2. Цій тварині міг би допомогти розчинник для фарби. (*Хто це?*)

3. Його треба їсти, щоб підкорити Острів Чудовиськ. (*Страва*).

4. До такої боротьби з велетнями вдалися арабський купець і японський Хлопчик-Мізничик. (*Що зробили?*)

5. Розповідач казок, який змінював фольклорний жанр при кожному повороті свого руху. (*Хто це?*)

6. Він ходив до моря 6 разів із різними проханнями. (*Хто це?*)

7. Річ, яку розбили за чесні відповіді. (*Предмет*).

8. 12 слуг супроводжували його на прогулянці. (*Птах*).

9. Під час цього рукоділля треба було мовчати. (*Дія*).

10. У нього в саду росли чорні маки. (*Хто це?*)

Відповіді: 1) Шахерезада («Тисяча і одна ніч»); 2) Фарбований шакал («Фарбований шакал»); 3) рис («Момотаро, або «Хлопчик-Персик»); 4) викололи око («Синдбад-Мореплавець» і «Іссумбосі, або Хлопчик-Мізничик»); 5) кіт учений (вступ до поеми «Руслан і Людмила» О. Пушкіна); 6) старий («Казка про рибалку та рибку» О. Пушкіна); 7) дзеркальце («Казка про мертву царівну і сімох богатирів» О. Пушкіна); 8) соловей («Соловей» Г. К. Андерсена); 9) плетення сорочок з кропиви («Дикі лебеді» Г. К. Андерсена); 10) чаклун («Хлопчик-Зірка» О. Уайльда)

Літературна гра «Поетичний турнір» (тема «Природа і людина»)

1. Назвіть персонажів, авторів та їхні твори.

Ці співаки поділили між собою літо й зиму.

Поет, що передав поетичний привіт троянді.

Про нього співає подорожній.

2. Хто більше?

Доберіть смислові відповідники до слів «весна» — ... , «ліс» — ... , «троянда» —

3. Доберіть епітети до іменників: «вітер», «сонце», «калина», «вечір». Складіть із ними речення.

4. Створіть метафори зі словами «дитина», «сонце», «вітер», «дощ».

5. Складіть (*усно*) твір-опис пейзажу, використовуючи епітети, метафори, звукові повтори (8–10 речень).

6. Придумайте влучні висловлювання про природу, про її красу, мудрість, необхідність її збереження.

Літературна гра «Улюблені герої» (тема «Світ дитинства»)

• Для проведення гри дівчатам і хлопцям потрібно поділитися на дві команди, обрати логотипи команд, девізи й емблеми. Наприклад:

	Дівчата	Хлопці
Назва команди	«Радість життя»	«Вірні друзі»
Девіз	«Яка різниця, тепло надворі чи холодно, коли у твоїй кімнаті живе маленька радість?»	«Вгору проти вітру!»
Емблема	Веселка	Лук зі стрілами

7. Конкурс інсценувань («Зустріч Тома і Гека», «Зустріч Полліанни і Ненсі»).

8. Вікторина «Кращий знавець пригод Тома і Полліанни». Команди демонструють знання творів, хлопці — про Полліанну, дівчата — про Тома.

9. Змагання «Малювання». Команди колективно малюють портрети героїв, події з їхнього життя, пояснюючи кольори, які, на їхню думку, якнайкраще характеризують героїв із творів Марка Твена й Елеанор Портер.

10. Конкурс «Тітоньки Поллі». Команди відтворюють усні портрети «своїх» тітоньки, розповідають про події, у яких вона бере участь.

11. Конкурс «Гра в радість». Хлопці й дівчата знаходять позитивне в тих складних ситуаціях, до яких потрапляють Том, Гек, Беккі, Сід, тітонька Поллі, Мері.

12. «Літературна премія» (за найкращий лист до Тома чи Поллі-анни).

Літературна гра «Розумники й розумниці» (тема «Сила творчої уяви»)

- У цю гру можна грати командами або індивідуально.

Конкурс 1. Цікаві факти з життя Льюїса Керролла

Учасникам пропонується ряд слів на картках зі скриньки. Потрібно розповісти про факти біографії і творчості митця, пов'язані з цими словами.

Чешир. Крайст Черч. Джон Тенніел. Сестри Лідделл. Псевдонім Льюїс Керролл. «Вікторіанська» доба.

Конкурс 2. Упізнай персонажів

Учасникам пропонується опис персонажів із повісті-казки «Аліса в Країні Див», яких гравці повинні впізнати.

У нього (у неї) на голові була перука, а поверх перуки — корона (Король).

За ним (за нею) побігла Аліса (Білий Кролик).

Він (вона) в усьому знаходить мораль (Герцогиня).

Він (вона) розповідає історію у вигляді хвостика (Миша).

Він (вона) загадує Алісі загадку без відповіді (Капелюшник).

Конкурс 3. Кому належать фрази

Учасникам пропонується фрази з тексту повісті Льюїса Керролла «Аліса в Країні Див». Учасники повинні визначити, кому вони належать і з якого приводу сказані.

«Чи траплялося тобі бачити таку штуkenцію, як багацько?» (Сонько-Гризун).

«*Все дивасніше й дивасніше!*» (Аліса).

«*Ти ж, мабуть, із Часом ніколи й словом не перекинулася!*» (Кателюшник).

«*Бурчи, кричи на немовля, лупи його, як чхає...*» (Герцогиня).

«*Його мороки забивали памороки*» (Грифон).

«*Далі йшли чотири дії матиймачухи: добивання, відбивання, вноження і обділення*» (Казна-Що-Не-Черепаха).

Конкурс 4. Діалог персонажів

Учасникам пропонуються імена персонажів повісті-казки «Аліса в Країні Див», вони повинні відтворити близько до тексту (у вигляді інсценування) їхні діалоги.

Миша — Аліса (про котів і собак), Аліса — Гусінь, Аліса — Черширський Кіт (перша зустріч), Аліса — Герцогиня (про мораль)

Конкурс 5. Англійські традиції

Учасникам пропонується розповісти про англійські традиції, покладені в основу окремих образів та епізодів повісті-казки «Аліса в Країні Див». Гравці також повинні розповісти, як ці традиції художньо втілені у творі Льюїса Керролла.

Чай. Черепаховий суп. Крокет.

Конкурс 6. Чарівні предмети

Учасникам пропонуються предмети: *пляшечка з написом «Випий мене», гриб, тістечко, золотий ключик*. Гравці повинні розкрити їх чарівні властивості і назвати епізоди, у яких вони з'являються в тексті казки «Аліса в Країні Див».

Конкурс 7. Каламбури і нісенітниці

Учасники гри мають навести якомога більше прикладів гри словами і смислами (каламбури, нісенітниці) з повісті-казки «Аліса в Країні Див».

Конкурс 8. Нові пригоди Аліси

Учасники мають вигадати й розповісти свій розділ про пригоди Аліси.

Літературне лото

Обладнання: гральні картки з пронумерованими клітинками; барильця із запитаннями.

Правила гри

Ведучий обирає барильце, виголошує число і відповідне запитання. Учень, який надав правильну відповідь, отримує барильце і закриває ним клітинку з числом.

Виграє той, хто першим заповнить гральне поле своєї картки.

Можливий колективний варіант гри, коли група учнів закриває одну картку.

Орієнтовні запитання для гри

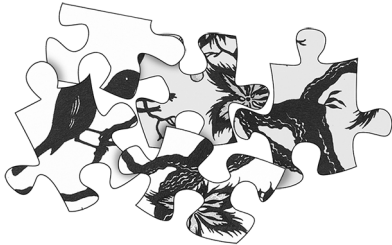
1. Що означає слово *фольклор*?
2. Як називають співця українських народних пісень?
3. Хто першим запропонував поняття «світова література»?
4. Завершіть афоризм «*Читання — це діалог, у якому співрозмовник (що робить?)*» (Г. Ландау).
5. Додайте слово в приказку, утворивши з неї прислів'я: «*Слово — срібло, (що?) — золото*» (нім.).
6. *Відгадайте: «Хто має ноги, та не має рук?»*
7. *Відгадайте: «Хто ніколи не спіймає рибу у свою сітку?»*
8. Назвіть види народних казок за змістом.
9. До якої давньої книжки входить казка «*Фарбований Лис*»?
10. Як звали японського хлопчика, якого знайшли в персику?
11. *Хлопчик-Мизинчик* з японської казки.
12. Якого птаха без ока намалював герой китайської казки *Малян*?
13. Скільки подорожей здійснив *Синдбад*?
14. Розкажіть, як Синдбад-мореплавець переміг велетня-людожера.
15. Поясніть значення поняття «антитеза».
16. Назвіть персонажів казки братів Я і В. Грімм «*Бременські музиканти*».

17. Назвіть чарівні предмети, які згадуються у вступі до поеми О. Пушкіна «Руслан і Людмила».
18. Назвіть бажання старої, які виконала золота рибка в казці О. Пушкіна.
19. Назвіть казки великого казкаря Г. К. Андерсена.
20. Чим відрізнявся непохитний олов'яний солдатик від своїх братів?
21. Хто був ворогом солдатика з казки Г. К. Андерсена «Непохитний олов'яний солдатик»?
22. Коли і за яких обставин Дроворуби знайшли Хлопчика-Зірку з казки О. Уайльда?
23. Які рослини згадуються в казці О. Уайльда «Хлопчик-Зірка»?
24. Назвіть художників, які ілюстрували казки.
25. Назвіть українських перекладачів казок народів світу.
(Запитань для гри може бути до 50 — за різними темами).

Літературні пазли

Обладнання: малюнки до літературних творів, які попередньо розрізають на 9 або 12 квадратів.

Правила гри

Учасники команд по черзі відповідають на запитання ведучого. За кожну правильну відповідь команда отримує паперовий квадратик (*пазл*), з якого складає малюнок.

Кількість запитань для кожної команди повинна відповідати кількості пазлів. Якщо одна команда не відповідає або неправильно відповідає, інша може (правильно відповівши) придбати один квадратик.

Перемагає та команда, яка першою складе малюнок до твору.

УРОКИ № 66–70

Резервний час учитель використовує на власний розсуд: може додати години з резервного часу до обов'язкових тем за програмою, підготувати уроки позакласного читання.

ЗМІСТ

Від авторів	3
Орієнтовне календарно-тематичне планування уроків у 5 класі	5
Специфіка викладання світової літератури в 5 класі	12
Вимоги до оцінювання навчальних досягнень учнів зі світової літератури	16

ВСТУП

Урок № 1	18
Урок № 2	21
Урок № 3	24

КАЗКИ НАРОДІВ СВІТУ

Урок № 4	31
Урок № 5	34
Урок № 6	37
Урок № 7	40
Урок № 8	44
Урок № 9	46
Уроки № 10–11	50
Урок № 12	54
Урок № 13	58
Урок № 14	61
Уроки № 15–16	64
Урок № 17	69
Уроки № 18–19	73
Урок № 20	78
Урок № 21	79

ПРИРОДА І ЛЮДИНА

Уроки № 22–23	86
Урок № 24	91
Урок № 25	96
Урок № 26	101
Уроки № 27–28	104

Уроки № 29–30	109
Урок № 31	114
Урок № 32	115

СВІТ ДИТИНСТВА

Урок № 33	121
Урок № 34	129
Урок № 35	136
Урок № 36	143
Урок № 37	150
Урок № 38	157
Урок № 39	165
Урок № 40	172
Урок № 41	179
Уроки № 42–43	184
Урок № 44	192

СИЛА ТВОРЧОЇ УЯВИ

Урок № 45	192
Урок № 46	198
Урок № 47	202
Урок № 48	205
Урок № 49	211
Урок № 50	215
Урок № 51	218
Урок № 52	223
Урок № 53	227

СУЧАСНА ЛІТЕРАТУРА. У КОЛІ ДОБРИХ ГЕРОЇВ

Урок № 54	228
Урок № 55	228
Уроки № 56–57	232
Урок № 58	238
Урок № 59	243
Урок № 60	247
Урок № 61	250
Урок № 62	253
Урок № 63	254
Уроки № 64–65	254
Уроки № 66–70	259

Навчально-методичне видання

Ніколенко Ольга Миколаївна
Мацевко-Бекерська Лідія Василівна
Орлова Ольга Василівна
Конєва Тетяна Михайлівна
Кушнір Ірина Богданівна
Тарасова Наталія Іванівна

Книжка для вчителя
Уроки зі світової літератури в 5 класі
Серія «Бібліотека словесника»

Схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах

У виданні використано ілюстрації художників:
І. Білібіна, Б. Діадорова, А. Ломаєва, Дж. Теннієла.

Редактор *Н. Забаштанська*
Обкладинка, художнє оформлення та макет *О. Здор*
Технічний редактор *Л. Ткаченко*
Комп'ютерна верстка *С. Груніної*
Коректор *І. Барвінок*

Підписано до друку 31.07.2013.
Формат 60×84/16. Папір офс. Гарнітура Петербург. Друк офс.
Ум. др. арк.15,34. Обл.-вид. арк. 17,60.
Наклад 5 000 прим.
Зам. №

Видавництво «Грамота»
вул. Паньківська, 25, оф. 15, м. Київ, 01033
тел./факс: (044) 253-98-04, тел.: 253-90-17, 253-92-64
Електронна адреса: gramotanew@bigmir.net
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру України
суб'єктів видавничої справи ДК № 341 від 21.02.2001 р.

Віддруковано з готових діапозитивів видавництва «Грамота» у ТОВ «ПЕТ»
61024, м. Харків, вул. Ольмінського, 17
Свідоцтво ДК № 3179 від 08.05.2008 р.